

**T.C.
KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE KÜRESELLEŞME
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ'NİN DEVLET
OLARAK KIBRIS SORUNUNUN ÇÖZÜMÜNE ETKİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

AHMET TEZEL

İstanbul 2008

**T.C.
KADIR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE KÜRESELLEŞME
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ'NİN DEVLET
OLARAK KIBRIS SORUNUNUN ÇÖZÜMÜNE ETKİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

AHMET TEZEL

DANIŞMAN: DOÇ.DR LEVENT ÜRER
YARD. DOÇ. UĞUR ÖZGÖKER

İstanbul 2008

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	:Ahmet TEZEL
Ana Bilim Dalı	:Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme
Programı	:Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme
Tez Danışmanı	:Doç. Dr. Levent ÜRER Yard. Doç. Uğur ÖZGÖKER
Tez Türü ve Tarihi	:Yüksek Lisans – Mayıs 2008
Anahtar Kelimeler	:Kıbrıs Sorunu, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

ÖZET

Kıbrıs Türk'leri Kıbrıs Cumhuriyeti yönetiminden dışlanarak baskı altında yaşamaya başladıkları günden itibaren organize olarak var olma mücadelelerini sürdürmüşlerdir. İşleyen bir devlet mekanizmasının gerekleri Türkiye'nin de yardımıyla ayrılığın ilk yıllarından itibaren tesis edilmeye çalışılmıştır. Yirmi yıllık mücadele sonucunda kurulan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti 15 Kasım 2008'de 25. yılını kutlayacak. Bu çalışma ile KKTC kuruluşunun Kıbrıs Sorununun çözümüne etkisi anlatılmaya çalışılmıştır. KKTC Devlet olmanın gereklerini yerine getiriyor olsa da dünyadan izole edildiği görülmüştür. Ancak Devlet olarak var olma çabası Türk Toplumunun çözüm halindeki kazanımlarını olumlu etkileyecektir. Türk toplumu KKTC'nin varlığı sayesinde güçlü bir örgütlenme gerçekleştirmiş, varlığını sürdürebilme olanağını bulmuştur. Toplumlararası görüşmelerde "Bağımsız Devlet" yerine kabul edilebilir tek seçenek olan "Kurucu Devlet" statüsü KKTC'nin varlığının bir sonucudur.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname	:Ahmet TEZEL
Field	: Internationals Relations and Globalization
Programme	: Internationals Relations and Globalization
Supervisor	: Asst. Prof. Levent ÜRER As. Prof. Uğur ÖZGÖKER
Degree Awarded and Date	: Master – May 2008
Keywords	: Cyprus Problem, Turkish Republic of North Cyprus

ABSTRACT

After Turkish Cypriots was sidelined from Cyprus Republic, they never give up and make an effort in order to exist. State machinery was organized with the assistance of Turkey from the beginning of their establishment. After 20 years of struggling for existance, Turkish Republic of North Cyprus is going to celebrate its' 25th anniversary in 15 November 2008. The object of this study is to analyse the effects of TRNC's independency over Cyprus conflict. TRNC has been acting like a legal state but it was recognised by Turkey only. On the other hand, efforts of Turkish society will cause a positive effect over Cyprus negotiations in terms of Turkish rights. With the existance of TRNC, Turkish society has developed a strong organisation. Being minority in Cyprus is unacceptable for Turkish Cypriots as a result of the decision about being independent. They can accept either being an independent repulic or statute of founder state.

İçindekiler

GENEL BİLGİLER.....	3
ÖZET	3
GENERAL KNOWLEDGE	4
ABSTRACT.....	4
İçindekiler	5
Kısaltmalar.....	6
Tablolar.....	6
Grafikler.....	6
Haritalar	6
GİRİŞ.....	7
1. KKTC’NİN KURULUŞU ÖNCESİ KIBRIS.....	9
1.1. KIBRIS CUMHURİYETİ’NİN KURULUŞUNA KADAR OLAN DÖNEM	9
1.2. KIBRIS CUMHURİYETİNDEN KKTC’YE.....	29
1.3. KKTC’NİN KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE KIBRIS SORUNU	45
2. KIBRIS’A İLİŞKİN HUKUKSAL VE TEORİK DEĞERLENDİRME.....	64
2.1. HUKUKSAL DEĞERLENDİRME	64
2.2. ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ AÇISINDAN KIBRIS’A BAKIŞ	79
3. KKTC’NİN POLİTİK VE EKONOMİK YAPISI.....	88
3.1. KKTC’NİN SİYASAL YAPISI	88
3.2. KKTC’NİN EKONOMİK DEĞERLENDİRMESİ.....	91
4.2.1. ADANIN EKONOMİK GELİŞİMİ DEĞERLENDİRMESİ.....	91
4.2.2. KKTC’NİN EKONOMİK VERİLERİ	95
4.2.2.1 Genel Ekonomik Veriler	96
4.2.2.2 Makro Ekonomik Veriler	96
4.2.3. TÜRKİYE’NİN KKTC EKONOMİSİNE ETKİSİ	103
4.2.4. AVRUPA BİRLİĞİNİN KIBRIS EKONOMİSİNE ETKİSİ.....	105
4.2.5. EKONOMİK BEKLENTİLER.....	106
5. DÜNYA’NIN KIBRIS SORUNUNA BAKIŞI.....	109
5.1. TÜRKİYE VE KIBRIS	109
5.2. YUNANİSTAN VE KIBRIS.....	111
5.3. İNGİLTERE VE KIBRIS	112
5.4. ABD VE KIBRIS.....	113
5.5. RUSYA VE KIBRIS	116
5.6. AB VE KIBRIS	118
5.7. İSLAM ÜLKELERİ, DİĞER ÜLKELER VE KIBRIS.....	121
SONUÇ.....	123
KAYNAKÇA.....	129

Kısaltmalar

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu

AKEL :Emekçi Halkın İlerici Partisi

BM: Birleşmiş Milletler

CTP: Cumhuriyetçi Türk Partisi

EOKA : Kıbrıs Mücadelesi Ulusal Örgütü (Ethnikí Orgánosis Kipriakoú Agónos)

GKRY: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla

KATAK : Kıbrıs Türk Azınlık Kurumu

KKK: Kıbrıs Komünist Partisi

KKTC: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TKP: Toplumcu Kurtuluş Partisi

TSMF: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

UBP: Ulusal Birlik Partisi

YÖK: Yüksek Öğretim Kurumu

Tablolar

Tablo 1: 1960 Kıbrıs Cumhuriyetinin Federal Yapısı

Tablo 2: KKTC GSMH Rakamları

Tablo 3: KKTC Bütçesi içerisinde yerel gelirler

Tablo 4: KKTC-GKRY Turizm Mukayesisi

Tablo 5: Kıbrıs'ta Aidiyetler

Grafikler

Grafik 1: GKRY Enflasyon Rakamları

Grafik 2: GKRY Dış Ticaret Dengesi

Haritalar

Harita 1: Kıbrıs Haritası

GİRİŞ

1996 yılında İletişim Yayınlarından çıkan “Türk Yunan İmparatorluğu”¹ Dimitri Kitsikis tarafından bir gün Türk ve Yunan gençlerinin ortak tarih kitaplarını okuması arzusu ile yazılmıştır. Kitsikis genel Yunan tezinin aksine Osmanlı İmparatorluğu dönemini bir 400 yıllık kölelik dönemi olarak görmeyerek Osmanlı’yı Türk ve Yunan halkları için ortak tarihsel alan olarak görmektedir. Osmanlı sonrası dönemde ise Elen ve Türk kültürlerinin modern ortak alanı olarak Kıbrıs’ı görmek mümkündür. Bu çalışma tarihsel süreçten itibaren Rumların ve Türklerin ortak coğrafyası olan Kıbrıs adasında son yüzyılda yaşanan sorunlarının araştırılması üzerine inşa edilmiştir. İki devlet arasında bir sorun olmanın çok ötesine geçerek bir çok aktörün boy gösterdiği global nitelikte bir soruna dönüşen Kıbrıs Sorunu kapsamında , ada coğrafyası bünyesinden iki yeni bağımsız devlet çıkarmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünün ilk kısmı Ada üzerinde halkların tanınması, hak iddialarının kökenlerinin sergilenmesi amacıyla bir çözüm olarak ortaya çıkan Kıbrıs Devletine kadar geçen süreç de ada tarihini özetlemektedir. Tarihsel veriler çalışmanın bütününe bakıldığında tarafların savlarının çıkış noktalarının anlaşılması için önemlidir. Ne var ki ortak verilerin farklı perspektiflerden farklı yorumlar doğurabileceği unutulmamalıdır.

Tarihsel süreç incelenirken Kıbrıs’ta sürekli bir barış ve huzur ortamının uzun süreli olarak muhafazasının hiç de kolay olmadığını anlamak mümkün olacaktır. Tarihin her döneminde çeşitli mücadelelere sahne olan bu Akdeniz adasında, ada dışı aktörlerin modern uluslararası sistem koşulları sonucu olarak bir çözüm devleti inşalarının başarısızlığı Kıbrıs Cumhuriyetinin iki ayrı devlete dönüşümünün anlatıldığı ikinci kısımda yer almaktadır.

Adanın ağırlıklı olarak iç dinamikleri 1983 yılında bu küçük coğrafya üzerindeki ikinci bağımsız devleti ortaya çıkarmıştır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin kurulması ile sorun aynı temelde farklı bir boyut kazanmış, fiilen var

¹ Dimitri KİTSİKİS “Türk – Yunan İmparatorluğu” İletişim Yayınları 2. Baskı 1996

olan ancak dünyaca tanınmayan bir devlet mekanizması uluslararası aktör olma iddiası ile masaya oturmuştur. Tarihsel olarak bu dönemin gelişmeleri ise çalışmanın ilk bölümünün son kısmını oluşturmaktadır.

Tarihsel süreçlere odaklanan ilk bölüm, analiz alanı sınırlı daha ziyade bir temel oluşturma kaygısının taşındığı alandır. İkinci bölüm ise sorunun hukuksal ve teorik analizine yer verilen bölüm olarak kurgulanmıştır. İkinci bölümün ilk kısmı özellikle hukuksal varlığı tartışmalı olan KKTC üzerine yoğunlaşırken, ikinci kısımda belli başlı uluslararası ilişkiler teorileri ışığında Kıbrıs Sorunun son yarım yüzyıllık gelişimi analiz edilmeye çalışılmıştır.

Hukuksal ve teorik analizler her ne sonuç verirse versin adanın kuzeyinde bir Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Devleti gerçeği vardır. Bu devlet yirmi beş yıldır demokratik bir şekilde yaşamını sürdürmeye çalışmaktadır. Sorunun tüm diğer unsurları siyasal ve ekonomik yapıları ile devlet olma nitelikleri tartışma götürmezken KKTC bu anlamda dünya tarafından kabul görmemektedir. Bu nedenle KKTC'nin Devlet yapısı ve Ekonomik yapısı üçüncü bölümde ayrı bir analiz konusu olarak çalışılmıştır.

Mahan'ın Deniz Hakimiyeti teorisine göre dünya hakimiyetinin yolu denizlere hakim olmaktan geçer. Dünyanın en gelişmiş ülkelerinin yer aldığı Avrupa kıtası ile bu kıtanın yükselmesi için gerekli olan temel doğal kaynakların yer aldığı Asya ve Afrika kıtaları arasında ise Akdeniz yer alır. Bu anlamda Akdeniz üç kıtanın kesiştiği stratejik bir deniz olmanın ötesinde Mahan'ın hâkimiyet teorisine atfen Büyük güç olabilmek için söz sahibi olunması gereken bir coğrafyadadır. Bundan ötürüdür ki Kıbrıs sadece ada halklarının anavatanlarının değil güç odağı olmak isteyen tüm dünya devletlerinin ilgi alanı içerisinde yer almaktadır. Çalışmamızın dördüncü bölümünde belirli ülke ve ülke grupları başlıkları altında bu ilgi analiz edilmeye çalışılmaktadır.

Çalışma sonucunda Kıbrıs Cumhuriyetin yıkılış gerekçelerinden hareketle çözümün arayışlarına yönelik bir takım çizgiler çizilmeye çalışılacak ve 1983'de alınan bağımsızlık kararının çözüme etkisi sorgulanmaya çalışılacaktır.

1. KKTC’NİN KURULUŞU ÖNCESİ KIBRIS

1.1. KIBRIS CUMHURİYETİ’NİN KURULUŞUNA KADAR OLAN DÖNEM

Türkiye’ye 75 km, Suriye’ye 105 km Mısır ve Yunanistan’a (Rodos adasına) ise 380’ er km uzaklığıyla, üç eski kıta olarak bilinen Asya, Avrupa ve Afrika’nın kesiştiği noktada yer alan Kıbrıs 9283 km² yüzölçümü Sicilya ve Sardunya adalarından sonra Akdeniz’in en büyük üçüncü adasıdır². Büyük ölçekte bir ada olarak nitelenmese de konumu itibariyle tarihin her döneminde ilgi odağı olmayı başarmıştır.

Günümüzden yaklaşık 100 milyon yıl önce Akdeniz tabanındaki magmanın su yüzüne çıkmasıyla oluştuğu kabul edilen adanın ilk hali bugünkünden oldukça farklıdır. Adanın doğa hareketlerine bağlı olarak milyonlarca yıl süren jeolojik değişimler yaşadığı bilinen bir gerçektir. Dört milyon yıl önce Beşparmak Dağlarının Hatay’ın Nur dağlarıyla birleşmiş olduğu saviyla Kıbrıs’ın ana karaya bağlı bir yarımada olduğu iddia edilse de, Kıbrıs Rum Yönetimi tarafından adanın hiçbir zaman Anadolu anakarası ile bir bağlantısı olmadığı öne sürülmektedir³.

Ada bugün ki halini ise büyük ölçüde kuzey yarım küreyi kaplayan buz kütlelerinin 50 bin yıl önce çözülmeye başlaması sonucu İstanbul Boğazı, Marmara Denizi ve Ege Denizi ve Akdeniz ile birlikte almıştır⁴. Milyonlarca yıl önce adanın oluşum sürecinin dahi tartışmalı olması ileriki bölümlerde anlatılmaya çalışılacak olan ada üzerindeki siyasi tartışmaları tarihsel temellere oturtma kaygılarının bir sonucudur. Siyasi hakimiyet anlamında adanın meydana gelişi pek anlamlı gelmese de ada üzerinde yaşayan halkların “anavatan” kavramıyla tarihsel, etnik, kültürel bağlarını destekleme ya da değilleme çabalarında coğrafî açıdan söylem zenginliği kazandırabilmektedir.

² Cyprus Government Web Portal About Cyprus
<http://www.cyprus.gov.cy/portal/portal.nsf/All/9E78C19E842F1DD9C2256ED60038B3BA?OpenDocument> (25 Temmuz 2007)

³ Cyprus Government Web Portal

⁴ Süleyman KOÇ “Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar” IQ Kültür Sanat Yayıncılık I. Baskı Mayıs 2005 İstanbul s.24-27

Ada'da ilk yerleşim belirtileri ise günümüzden yaklaşık 11.000 yıl öncesine Neolitik çağa aittir. Bu çağda adanın güney kıyılarında tarım ve hayvancılıkla hayatlarını sürdüren Khritokita adında nüfusu 2000 civarında olan küçük bir topluluğun yaşadığı düşünülmektedir⁵. Adanın ilk yerleşimcilerinin Anadolu kökenli olduğu kabul edilmektedir. Süleyman KOÇ bu konuda Yunanlı tarihçi Dr Achille Emilianides' in Histoire de Chypre kitabındaki “*Kıbrıs'ın ilk sakinleri muhtemelen Güney Anadolu kıyılarından gelip adaya yerleşmişlerdir*” ifadesini referans göstermekle birlikte bu halkın “Büyük Türkistan” kökenli olduğunu basit sallarla adaya ulaştıkları öne sürmektedir⁶. Christopher Hitchens ise Anadolu, Suriye ve Kilikya' dan gelen ilk yerleşimcilerinin kökenlerinin belli olmadığını söylemektedir⁷. Ada halkının kökenine ilişkin tartışmalar da, adanın oluşumuna ilişkin tartışmalarda olduğu gibi “anavatanlara” bağı ifade etmekte kullanılan bir söylem olabilmektedir. Bronz çağının ortalarında Kıbrıs' da Hitit ve Mısır egemenliğinin varlığı bilinmekle birlikte adada yapılan kazılarla ortaya çıkan Bronz çağına ait eserlerin Helenistik özellikleri bu dönemde adada Yunan izlerini de ortaya koymaktadır. Rum kaynakları'na göre Bronz çağının sonlarına doğru adaya Yunanlı yerleşimciler gelir. MÖ 1220'de Yunan kültürü adaya tamamen hakim olmuştur. Öyle ki Demir Çağında Yunan dili ve alfabesi adada kullanılmaya başlanmıştır⁸. Hititlilerin Türk kökenli bir topluluk olduğu iddiasının adaya sirayeti sonucu Türklerin, Yunanlılardan daha önce adada var oldukları öne sürülebilmektedir.

Adanın sahip olduğu bakır yatakları ve konumu gereği adanın farklı topluluklarla teması artmıştır. Özellikle adanın doğu kesiminde yeni yerleşimler kurulmuş ve buralar uluslararası ticaret merkezi haline gelmiştir. Geç Bronz Çağı olarak adlandırılan MÖ 1600 -1050 arası dönem Antik Kıbrıs yaşamına en fazla şekil veren dönem olmuştur. Bu dönemde adanın uluslararası temasları Ege'den Doğu Akdeniz'e ve Nil Deltasına yayılmıştır. Bunun sonucu olarak da Yunanistan'da başlayan Miken egemenliğinin etkileri Kıbrıs'ta da görülmeye başlanmıştır. Miken Uygarlığının çöküşü (MÖ 1200) ile birlikte yerel Yunan Krallıklarının ortaya çıktığı görülür. Kurulan yeni

⁵ Encyclopedia Britanica <http://www.britannica.com/eb/article-33830/Cyprus> (30 Temmuz 2007)

⁶ KOÇ s.31

⁷ Christopher HITCHENS “ Hostage To History Cyprus” Verso, 2002 s.29-30

⁸ Cyprus Government Web Portal

şehirler Kıbrıs'taki altı antik Yunan Krallığının başkenti oldu. Dilleri Yunanca olan bu altı krallığın dışında yedinci bir Krallık olan Amathus yerel Kıbrıs halkı tarafından kurulmuştu ve "Kıbrısca" (Eteo-Cypriot) olarak bilinen bir dil konuşmaktaydı⁹. Ancak bu dil kullanıldığı dönemde dahi adanın tamamına ve tek dil olarak hakim olmamıştır. Diğer krallıklarda olduğu gibi Amathus krallığında da ikinci dil olarak Yunanca konuşulmaktaydı. Keza bu dilde Yunan alfabesi, ve hece yapısı ile benzerlik göstermekteydi. Nitekim M.Ö. 3. Yüzyılda bu dilin kullanımının son bulunduğu görülüyor¹⁰.

Bir ara dönem olarak adada Fenikelerin egemenliğine rastlansa da bu çok uzun sürmemiştir. Yinede Kuzey Kıbrıs' da halen bazı köylerde kendilerini M.Ö 8. yüzyılda adaya ayak basan Fenikelilerin torunları sayan halk mevcuttur¹¹.

M.Ö. 709. da Asurlular yukarıda sayılan yedi krallığı yaklaşık yüz yıl boyunca haraca bağladı. M.Ö. 663. de Asur egemenliğinin son bulması ile bağımsız kalan Kıbrıs muazzam bir kalkınma gösterdi. M.Ö. 569. da bu sefer Kıbrıslı Krallar Mısır Firavunu II. Ahmose' nin egemenliğini kabul etmek zorunda kaldılar¹². Ancak Mısır egemenliği adanın tamamında aynı ölçüde hakim değildi. Nitekim yerel bir krallık olan Salamis Krallığı refahını arttırarak diğer bazı krallıklara da egemenliğini kabul ettirmeyi başarmıştır. Ada tarihinde egemenliğin simgesi olarak ilk kez Salamis Kralı Evalton (M.Ö. 560-525) tarafından para bastırılmıştır¹³.

Perslilerin Mısırı fethi ile birlikte M.Ö. 522. de Kıbrıs Kralları Pers İmparatorluğuna bağlı duruma geldiler. Perslilerin egemenliği ise Büyük İskender'in zaferi sonrası son buldu. Büyük İskender para basmamak kaydıyla Kıbrıs Krallıklarının devamına izin verdi. Bu da Kıbrıs Krallıklarının egemenlik iddialarının son bulması anlamına geliyordu. İskender'in ölümü ile halefleri arasında Kıbrıs'ın hakimiyeti için yaşanan mücadeleyi kazanan I. Ptolemy adayı Mısıra bağlı bir vilayet haline getirdi. MÖ 58 de Roma İmparatorluğu egemenliğine geçen Kıbrıs Sezar tarafından Kleopatra'

⁹ Encyclopedia Britanica

¹⁰ J.F. Daniels, E. Masson, O. Masson, T.B. Mitford & I. Nicolaou "The PASP Data Base for the Use of Scripts on Cyprus*" <http://paspserver.class.utexas.edu/cyprus/intro.html> (27 Temmuz 2007)

¹¹ Vamık VOLKAN-Norman ITZKOWITZ "Türkler ve Yunanlılar Çatışan Komşular"Bağlam Yayıncılık Mart 2002 s.164

¹² Encyclopedia Britanica

¹³ KOÇ s.40-41

ya terk edildiyse de Sezar'ın varisleri tarafından tekrar Roma'ya katıldı. Roma İmparatorluğu ile birlikte ada Hristiyanlık'la da tanıştı. İmparator I. Büyük Konstantin (288-337) döneminde Hristiyanlar adada çoğunluğu elde etti. 332 ve 342 yıllarında birbirini ardına yaşanan iki deprem adada büyük bir yıkıma yol açtı. Depremlerin adada yol açtığı yıkımdan yaklaşık 50 yıl sonra Roma İmparatorluk siyasi bir depreme uğrayarak 395 yılında ikiye bölünmüştür. Kıbrıs Doğu Roma İmparatorluğunun hükümranlığı altında kalıyordu¹⁴. Yedinci yüzyılın ortalarında başlayacak Arap istilalarına kadar ada belki de tarihinin en sakin bir dönem yaşıyordu.

Roma'nın ve adanın Hristiyanlaşması ile birlikte kurulan Kıbrıs Kilisesi 488 yılında İmparator Zeno döneminde Antakya Kilisesinden ayrılmasıyla bugünde kullanmakta olduğu bağımsızlık hakkını elde etmiştir. Bu dönemde Kıbrıs otosefal (müstakil, başına buyruk) eyalet haline gelerek dinsel anlamda İstanbul Patrikliğine bağlı olmakla birlikte yönetsel anlamda bağımsız bir yapıya kavuşmuştur¹⁵. Bugün ki etnik yapısının temelleri milattan önce atılan adanın dini yapısının ana hatlarının da böylece belirginleştiğini görebiliyoruz.

649 yılında adaya akınlara başlayan Araplar aynı yıl adanın güneyine hakim olmayı başarmışlardır. Böylece adada Müslümanların ilk hakimiyeti bölgesel de olsa sağlanmış oluyordu. 688 yılına kadar Bizans ile Araplar arasında adaya hakim olma mücadelesi devam etmiştir. 688 yılında Bizans İmparatoru II. Justinian ile Halife Abdülmelik arasında imzalanan anlaşma ile Kıbrıs Bizans'ın ve Halifeliğin ortak egemenliğindeki bir kondominyon statüsüne dönüştürüldü. Ada resmen iki dinin ortak egemenliği altında bölündü. Dinsel bağlamda iki farklı topluluk, iki farklı ada dışı güce bağlı olarak adada yaşamlarını sürdürmeye başladılar. Kurulan ikili yapıya rağmen taraflar arasında zaman zaman çatışmalar görüldü. İmparator II. Nikoforos zamanında ada yeniden tamamen Bizans'a bağlı hale geldi. Ancak Bizans hakimiyetine bundan sonraki başkaldırı Bizans'ın adadaki Valisi olan Isaac Comnenus'dan gelmiştir. 1185 yılında Vali Comnenus Bizans'a karşı kendi imparatorluğunu ilan etti. Önce Müslüman dış gücün hakimiyetine son verilmiş, sonrada tehlikenin bertaraf edilmesi ile Ortodoks dış gücün hakimiyetine son verilmiştir. Bugün ki terminoloji'yi kullanarak ifade edecek

¹⁴ Encyclopedia Britanica

¹⁵ VOLKAN- ITZKOWITZ s.164

olursak iki “anavatanın” bertaraf edilmesiyle tarih de ilk kez adanın tamamına hakim olan bir Kıbrıs devleti ortaya çıkmıştır. Isaac Comnenus kendisini vali yapan Bizans’ın saldırılarına karşı koysa da 1191 Britanya Kralı I. Richard komutasındaki Haçlı donanmasına mağlup olarak hapsedildi¹⁶. Bu da Kıbrıs Devletinin sonu oldu. Artık hakimiyet ne “anavatanlarda” ne de Kıbrıs halkındaydı, adaya üçüncü bir güç olarak İngiltere egemen oluyordu.

Burada bir parantez açarak yukarıdaki satırlarda birkaç kez kullanılan “anavatan” ifadesini açıklamak gerekir. Arap istilasıyla adaya yerleşen Müslümanlar için Hilafet makamına bağlılık söz konusu olduğu gibi her ne kadar otosefal nitelikte olsa da Ortodoks halk içinde Bizans kilisesine bağlılığa vurgu yapılmaktadır. Dinsel aidiyetlerden yola çıkılarak kullanılan “anavatan” ifadesinin etnik yada ülkesel bir anlam bu aşamada yüklenmemelidir. Nitekim bundan sonra Üçüncü Haçlı Seferi sırasında Kral Richard tarafından İngiliz hakimiyetine alınan Kıbrıs yeni egemen gücün dinsel baskısına maruz kalacaktır. Ada İngilizler tarafından önce Templar Şövalyelerine sonrasında ise Kudüs’ün eski kralı Guy de Lusignan’a satılmıştır.

Kıbrıs’ın yerel halkını serf olarak gören Guy de Lusignan, Suriye ve Filistin’den Fransız soylularını adaya davet ederek Kıbrıs’a yerleşmelerini sağladı. Guy’ın iki yıl süren saltanatından sonra tahta geçen kardeşi Amaury, feodal kurallara dayalı bir devlet inşa etmeyi başararak Kıbrıs Lusignan Krallığı’nın gerçek kurucusu olarak anıldı. Ancak bu Krallığın ne derece “Kıbrıslı” olduğu tartışılır niteliktedir. Kıbrıs’ın yerel halkının çoğunluğunu oluşturduğu söylenen Kıbrıslı Yunanlılar o dönemde üç ana sınıfa ayrılmıştı. En kalabalık sınıfı oluşturan Paroikoi’ler hemen hemen köle gibiydiler. Paroikoi’ler arasından özgürlüklerini satın alarak vergi ödeyerek yerleşme ve tarım yapma hakkını elde eden ikinci sınıf Perperiari’lerdi. Satın alma yada lütuf yoluyla özgürlüklerini kazanarak “Özgür Vatandaş” statüsü elde eden üçüncü sınıf ise Lefteroi olarak anılmaktadır. Ancak Lefteroi’ler dahi Fransızlarla eşit değildi. Bu durum 14. yy. ortalarında nispeten değişti, hatta Kıbrıslı Yunanlılar orduya ve devlet görevlerine alınmaya başladı¹⁷. Yönetici sınıf ile ada halkı arasındaki sayılan bu farklara dönemin kimliksel belirleyicisi olan din faktörü de eklendiğinde Lusignan Krallığının,

¹⁶ Encyclopedia Britanica

¹⁷ Cyprus Government Web Portal

Comneus 'un kurduğu gibi bir Kıbrıs Krallığı olmadığı, onun yerine bir Katolik Krallığı olarak adlandırılmasının daha doğru olacağı düşünülebilir.

1361 yılında Lusignan Kralı I. Pierre Güney Anadolu'ya saldırdı ve Antalya'yı işgal etti. Bu işgal 12 yıl sürecektir. 1366 yılında Mısır'a saldırarak İskenderiye'yi işgal eden Pierre' den sonra gelen II James' da aynı siyaseti sürdürmeyi çalışsa da başarılı olamadı. Pierre'nin başarısı sayılan nedenlerden ötürü ilk kez Kıbrıs merkezli bir devletin hakimiyetini ada dışına taşımasıdır. Ancak II James 1425-26 yıllarında Memlukler'e yenilerek Mısır Sultanı'na 8000 duka altını yıllık vergi ödeme koşuluyla Memlukler'in uyruğuna girdi. Lusignan Krallığının Venedik hakimiyetine geçmesi ile bu vergi Venedikliler tarafından Önce Memluklere daha sonrada Mısırı ele geçiren Osmanlılara ödenmeye devam etti¹⁸. Vergi vermek suretiyle de olsa bir bağlılık ilişkisinin kurulmasıyla, adanın tamamına egemene ve ada merkezli ikinci devletinde bağımsızlığı son buluyordu.

Son Kıbrıs Kralı II James'in Venedikli bir soylu olan Caterina Cornaro ile evliliği Kıbrıs'ın kaderinde damgasını vurmuştur. II James oğlu III James'in doğumundan birkaç hafta önce ölmüş ve Caterina'da tahtan çekilmiştir¹⁹. Bu durumda adanın çatışmaya sürüklenmesine yol açmıştır. 82 yıl sürecek Venedik hakimiyeti boyunca yerel soyluları ile Venedikliler arasında çatışmalar yaşanmış yaşanan kargaşa ortamı 1571 yılında Kıbrıs tamamen Osmanlı egemenliğine girinceye kadar devam etmiştir.

1570 de Limasol'un fethi ile başlayan Osmanlı hakimiyeti 1571 de Magusanın fethi ile adanın tamamına yayılmıştır. İlk başta Alaiye, İçel, Tarsus, Sis sancaklarına içeren bir Beylerbeyliği olan Kıbrıs zaman içinde çeşitli idari değişikliklere uğradığı görölmektedir. Osmanlılar Arapların kısmi egemenliğinden sonra fiilen adanın tamamına egemen ilk Müslüman devlettir. Egemenlik hakkı Müslümanlarda olmakla birlikte ada halkının çoğunluğu Hristiyandı.1196 da ada da Latin-Katolik kilisesi kurulmasıyla birlikte Kıbrıs'ın Ortodoks halkı baskılara maruz kalmıştı. Öyle ki Ortodoks Başpiskoposluğun faaliyetleri 1260'da Osmanlı egemenliğine kadar olan süre

¹⁸ KOÇ s.46-48

¹⁹ Cyprus Government Web Portal

boyunca engellenmiştir²⁰. Osmanlı ile birlikte Latin Kilisesinin etkisi bastırıldı. Ortodoks Hiyerarşisi onarıldı. Osmanlı'lar adaya hakim olduklarında Latin Kilisesini dağıtmış ve Ortodoks Kilisesine Bizans döneminde olduğu gibi Otosefal haklar tanınmıştır. Yerel halk kilise etrafında örgütlenmiş Başpiskopos aynı zamanda siyasi lider niteliği kazanmıştır. 1754 yılında yayınlanan padişah fermanı ile Başpiskopos adanın ikinci adamı konumuna gelmiş ve Rumlar tarafından "ETNARH" (ulusal lider) olarak anılmaya başlanmıştır²¹. Benzer bir durum adadaki Ermeni, Yakubi ve Asuri halk için de geçerlidir. Kazanılan bu özgürlüklerin yanı sıra Rumca Türkçe ile birlikte adada resmi dil olarak kullanılmış resmi dairelerde yazışmalarda Rumca kabul gören bir dil olmuş, cadde, sokak, meydan ve kamu dairelerinin isimleri hem Türkçe hem de Rumca yazılmaya başlanmıştır²². Ayrıca 12. yy dan beri ticaretle uğraşmalarına izin verilmeyen Rumlara ticaret yapma izni verilerek Rum burjuvazisinin oluşumuna olanak sağlanmıştır. Önceden toprak sahibi olmayan adalı serfler bedelini ödemek kaydıyla toprak sahibi olabilmeye hakkını elde etmişlerdir.

Venedikli'lerin idaresi altında ada nüfusu 200.000'in altına düşmüş olması nedeniyle, II Selim tarafından adada tımarlar vererek ve fermanlar yayınlarak Anadolu halkını Kıbrıs' da iskana yöneltmiştir. Bu sayede 17 yüzyıl sonunda Kıbrıs' da ki yerleşimci sayısı 30.000' i bulmuştur ve göçlere dayalı *kolonileştirme* faaliyetleri 18. yüzyıl ortalarına kadar sürmüştür²³. Sonuçta adadaki Müslüman nüfus artarak Türk hakim kimliğini kazanmıştır.

Rumlara göre Osmanlı Sultanının vergi yükünün ağırlaştırılmaması ve yerel halka iyi davranılması yönündeki iyi niyetine rağmen yerel yönetim tarafından Sultanın bu iradesi göz ardı edilerek ağır vergiler, baskılar ve suiistimaller yapılmıştır. Ağır vergilerden kaçmak isteyen çok sayıda Latin ve Rum İslam'a dönmüştür. Çok sayıda Kıbrıs'lı Rum'da İslam'a dönmekle birlikte gizlice Hristiyan inancını sürdürmüşlerdir. Bu şekilde ikili bir inanç sistemi benimseyen insanlar "linobambaki"²⁴ olarak adlandırılmaktadır. Zamanla artan vergi yükü halk üzerinde huzursuzluğa yol açmıştır.

²⁰ Enver BOZKURT, Havva DEMİREL " BM ve AB Kapsamında Kıbrıs Sorunu" Nobel Yayınları Ocak 2004 s.11

²¹ Sabahattin İSMAIL "150 Soruda Kıbrıs Sorunu" Kastaş Yayınevi Ağustos 1998 s 4

²² VOLKAN- ITZKOWITZ s.166-167

²³ VOLKAN- ITZKOWITZ s.164-165

²⁴Cprus Government Web Portal

Osmanlının duraklama ve çöküş dönemleriyle birlikte idari yapıda yaşanan sıkıntılar Kıbrıs'a da sirayet etmiştir. 1703'de Veziri Azam yönetimine bağlanan adada yönetim makamları yüksek paralar karşılığı satılmaya başlanılmış. Ekonomik sıkıntılara veba salgını, deprem ve kıtlık da eklenince 18. yüzyılın ortalarından itibaren adadan toplu göçler yaşanmıştır.²⁵

Ada'nın Osmanlı hakimiyetine geçişinden sonra çeşitli isyanlar yaşanmış olsa da bunlar hep kontrol edilebilir nitelikte olmuştur. İlk kez 1600 yılı başlarında Ortodoks Kilisesi tarafından Savoy Dükü aracılığıyla adada isyan teşebbüsünde bulunan Rumlar'ın başlıca amacı Türkleri adadan atmaktır²⁶. Ancak zaman içerisinde isyanların çıkış nedeni ise yerel yöneticilerin baskıcı ve adaletsiz uygulamaları olarak değişmiştir. Adanın kendi içsel dinamiklerinin tetiklediği isyanların hepsi bastırılmıştır.

1800'lü yılların başında Anadolu Mısır ve özellikle de Yunanistan'daki Helenizm merkezlerinden gelen etkileşimle etnik ayrım duygusu başgöstermiştir. 1830'larda Kıbrıs Helen Milliyetçiliği olarak adlandırılan fikirlerin temeli bu etnik ayrımcılığa dayanır. Özü itibariyle elit tabaka tarafından benimsenen milliyetçilik tabanını genişlettiği ölçüde Enosis'e yönelmiştir²⁷. Böyle bir ortamda 1821 Mora yarımadasında Osmanlı'ya karşı başlayan Yunan isyanının Kıbrıs'a da sirayet ettiği görülür. 19 Haziran 1821 de Yunan isyanını başlatan Filiki Eteryia Cemiyetinin önderlerinden Konstantin Kanaras adaya gelerek hem isyanın propagandasını yapmış hem de maddi ve ayni destek toplamıştır. Yunan isyanının paralelinde Başpiskopos Kiprianos liderliğinde 9 Temmuz 1821 de Kıbrıs'ta da bir isyan organize edilse de Dimitri isimli bir Rum'un ihbarı sonucu Vali Küçük Mehmet tarafından isyan daha başlamadan önlenmiştir. Bu olay sonrası adadan kaçarak Roma'da bir araya gelen bir grup papaz 6 Aralık 1821 de Nikola Teoseus önderliğinde Enosis manifestosunu yayımlamışlardır. 1921 yılında Simerini gazetesinde tam metni yayımlanan manifestoda tüm Hristiyan dünyasından Kıbrıs'ın "*Türklerden kurtarılıp Yunanistan'a verilmesi*" istenmektedir²⁸. Ancak kimi Yunan kaynakları Başpiskopos Kiprianos'un masum olduğundan söz etmektedirler. İdamdan birkaç yıl sonra seçilmiş Başpiskopos'un dinsel

²⁵ Cyprus Government Web Portal

²⁶ KOÇ s.90-91

²⁷ Kaysar V. MAVRATSAS "Elen Milliyetçiliğinin Kıbrıs'daki Yönleri" Galeri Kültür Yayınları 2000 s.28

²⁸ KOÇ s.92

otoritesi iade edilmekle birlikte politik gücü sınırlanmıştır. Ancak idamların Rum toplumu üzerinde yarattığı *travma* etkisi silinememiştir. Bu bağlamda Başpiskoposluk makamının halk nezdinde ki siyasal etkinliği artmıştır²⁹. Yükselen Helen milliyetçiliği verilen kurbanlarla beslenirken, dini kimliğin ötesinde siyasal kimliğe sahip olan Başpiskoposluk makamı, taşıdığı önder kimliğinin din dışı meşruiyet temellerinden olan milliyetçilik desteğiyle güçlendirmiştir. Kilisenin konumu öncelikle Ortodoks birliğinin amaçlanması olması halinde daha anlaşılır olabileceken, Enosis fikrinin Helen birliği hedefine hizmet eder olmasında yaşanan toplumsal travmanın da etkisi yadsınmaz. Elbette ki Rum kimliğinin Ortodoks inancıyla özdeşleşmesi dinsel ve milli önderliğin aynı bünyede buluşmasını kolaylaştırmıştır. Osmanlının millet yapısını dinsel farklılıklar üzerine kurması ve Katolik Ruhbanlığı karşısında olarak Ortodoks Ruhbanlığını himaye eder uygulamaları Kıbrıs’ da kilisenin konumunu güçlendirmiştir.

1878’e gelindiğinde ise Kıbrıs’ta 307 yıllık Osmanlı egemenliği sona ererken İngiltere yönetimi başlıyordu. Benjamin Disarelli’nin ifadesi ile “Batı Asya’nın anahtarı” Kıbrıs³⁰ artık Büyük Britanya imparatorluğunun parçası idi. İngiltere 25 Mayıs 1878’de iki devlet arasında bir savunma anlaşması yapılarak Kıbrıs’ın üs yapılmak üzere geçici olarak kendisine verilmesini resmen Osmanlı Devletinden talep etti. Yaklaşan Berlin Kongresi ve buna bağlı artan İngiliz baskısı neticesinde Kıbrıs’ da yönetimin devrine ilişkin ilk anlaşma 4 Haziran 1878’ de İstanbul’da imzalandı. İki maddeden müteşekkil bu anlaşma Berlin Kongresi sonrasında imzalanacak barış anlaşması sonrasındaki Osmanlı topraklarına Rusya’nın saldırması halinde İngiltere’nin yardımını öngörüyor karşılığında ise anlaşmadan doğan yükümlülüklerini yerine getirebilmesi için İngiltere’nin Kıbrıs’a asker yerleştirmesini ve adayı yönetmesini kabul ediyordu. Osmanlı Devleti imzaladığı bu gizli anlaşmayı Berlin Kongresinde (13 Haziran 1878 çalışmalarına başlamıştır) İngiltere’nin açık desteğini görmeden onaylamaya yanaşmadı. Bu gelişmeler üzerine 1 Temmuz 1878’de 4 Haziran tarihli anlaşmaya ek 6 maddelik bir protokol imzalandı. Protokolün 6 maddesi gereği “*Rusya Kars’ı ve son savaşta Doğu Anadolu’da işgal etmiş olduğu diğer yerleri Osmanlı Devletine geri verdiği takdirde Kıbrıs Adası İngiltere tarafından boşaltılacak ve 4*

²⁹ VOLKAN- ITZKOWITZ s.167-168

³⁰ Cyprus Government Web Portal

Haziran tarihli sözleşmenin hükmü kalmayacaktı”. Anlaşma İngiliz birliklerinin adaya çıkmasından 3 gün sonra 15 Temmuz 1878 de padişah II. Abdülhamit tarafından onaylandı³¹. Anlaşma maddelerinden da anlaşılacağı üzere İngiltere adayı kiraladığında Kars ve Ardahan gibi Rus işgalindeki Osmanlı topraklarının geri verilmesi ve Doğu Anadolu’daki Rus tehdidinin sona ermesi halinde adayı Osmanlılara geri vermeyi taahhüt etmiştir.

Başlangıçta Britanya işgali Kıbrıs’ın Yunanistan’a bağlanması sürecini başlatacağı düşüncesi ile Kıbrıslı Rumlarca memnuniyetle karşılandı. 1879 yılında Rumların İngiliz yönetimine verdikleri 54 imzalı muhtırayla ilk kez Enosis taleplerini resmen iletilmişlerdir³². Bundan sonra Kıbrıslı Rumlar Enosis taleplerini hemen hemen her yıl İngiliz yönetimine ileterek gösteri yaparken Kıbrıslı Türkler ise buna karşı başvuruda bulunup gösteri yapıyordu. Adanın Yunanistan’a bağlanması konusunda Rumlar çaba gösterirken 19.yüzyılın sonlarında Londra’da Kıbrıs Yahudiler için muhtemel bir yurt olması için T. Herzl tarafından Britanya kabinesi ile ciddi ama sonuçsuz pazarlıklar yürütüldü³³.

Birinci Dünya Savaşı ile Osmanlı İmparatorluğu Almanya’nın yanında yer alınca 5 Kasım 1914 de Büyük Britanya kabinesi bakanlar kurulu kararı ile Kıbrıs’ı ilhak etti.. 4 Haziran 1878’de Kıbrıs’ın kiralanmasına ilişkin anlaşmaya ek 1 Temmuz 1878 de imzalanan protokole göre Rusya Batum ve Ardahan’dan çekilirse İngiltere adayı Osmanlı’lara geri verecekti. Adanın İngiltere tarafından ilhakından 3 gün sonra 8 Kasım 1914 de Kıbrıs Başpiskoposu, İngiliz Yüksek Komiserine bir mektup göndererek İlhak kararını Enosise ulaşmak için bir adım olarak gördüklerini söyleyerek tebrik etmiştir. Buna mukabil Türk tarafı Kadı Efendi, Efkar Murahhası İrfan bey ve Kavanin Meclisi üyesi Mehmet Şevket bey tarafından imzalanan bir mektupla Enosis’e karşı garanti talebiyle Yüksek Komisere başvuruyordu³⁴. İngiltere Rum taleplerine olumlu cevap vermese de Enosis umudun Rumlar arasında canlı tutulmasında sakıncada görmüyordu.

³¹ Rıfat UÇAROL “ Siyasi Tarih 1989-2001” Der Yayınları 6. Basım 2006 s.387-389

³² İSMAİL s 12

³³ HITCHENS s.31

³⁴ Şükrü Sina GÜREL “Kıbrıs Tarihi 1878 -1960 Kolonyalizm, Ulusculuk ve Uluslararası Politika (1-2)İstanbul 1984 s.68).

1907’de adayı ziyaret eden Winston Churchill’in halis Kıbrıs halkının Yunan soyundan geldiğini düşündüğünü ve onların anavatanlarıyla birleşme düşüncelerine samimiyetle saygı duyduğunu belirterek bir anlamda Enosisi onaylıyordu. Churchill’in ziyaretinden 7 yıl sonra 1915 yılında Edward Grey kabinesi Sırbistan’a yardım etmeyi taahhüt etmesi karşılığında Yunanistan’a Kıbrıs’ı teklif etse de bu teklif Yunan Kralı I. Constantine tarafından reddedildi. Yunan Başbakanı Zaimis red cevabını verirken Kıbrıs konusunda hassasiyet göstererek diplomatik bir dille Enosisin tamamen reddedilmediğini sadece ertelendiği yönündeki umudunu vurgulayarak konunun ileride ele alınması kapısını açık bırakıyordu³⁵. 1917 yılında Başbakan olan Eleftherios Venizelos müttefiklere katılmaya hazır olsa da artık ihtiyaç kalmadığından teklif tekrarlanmadı.³⁶ Ancak Venizelos teklifin tekrarlanması için yoğun çaba harcadı. 1919 da Paris de düzenlenen Barış konferansında Kıbrıs Yunanistan tarafından resmen talep edilmese de gerek adadan gelen Rumlar gerekse Yunanlılar lobi faaliyetlerinde bulunmuştur. Venizelos Kongrede yaptığı konuşmada Kıbrıs’a yönelik bir taleplerinin olmamasını İngiltere’nin sonunda adayı Yunanistan’a bırakacağına olan inançlarının tam olmasına bağlamıştır. Nihayetinde 13 Mayıs 1919’da Paris Barış konferansı Dörtler Konseyinde yaptığı konuşmada “Niyetlerinin Kıbrıs adasının Yunanistan’a verilmesi” olduğunu söyleyecektir³⁷. Görüldüğü üzere İngiltere kiracı konumda olduğu ve haksız şekilde ilhak ettiği Kıbrıs’ı savaş sırasında bir pazarlık aracı olarak kullanmıştır . Hal böyleyken 1917’de Rusya Kars, Ardahan ve Batum’u Türklere iade ettiği halde İngiltere anlaşma gereği Osmanlı’ya iade etmesi gereken Kıbrıs’ dan vazgeçmeyi de düşünmemiştir.³⁸

Birinci Dünya Savaşı sonuçlandığında Yunanistan Kıbrıs’la birleşme yönündeki emeline ulaşamıyordu. Türkiye ise 24 Temmuz 1923’de imzalanan Lozan Anlaşmasınının 20. maddesi ile Kıbrıs’ın İngiltere’ye bağlanışını kabul ediyor, 16 maddesi ile “*anlaşmada belirtilen sınırlar dışında bulunan topraklar üzerindeki yada bu topraklara ilişkin olarak, egemenliği işbu anlaşma ile tanınmış adalardan başka bütün adalar üzerindeki her türlü hakları ve sıfatlarından vazgeçmiş oluyordu.*”

³⁵ KOÇ s.107-108

³⁶ HITCHENS s.33-34

³⁷ KOÇ s.111-114

³⁸ BOZKURT- DEMİREL s.12

Anlaşmanın 21. maddesi Kıbrıs’ da yerleşmiş olan Türkiye Uyruklarının 12 ay içinde adadan ayrılması öngörürken bu kişilere İngiliz uyruğunu seçme hakkı da tanıyordu³⁹. 21.madde hükmü adadaki Türkleri Anadolu’ya göçe yöneltmiştir. Yaşanan göç dalgası Kıbrıs’ın ada dışına verdiği ilk göç değildi. 27 Kasım 1917 de yayınlanan Krallık Konseyi Emri ile ada halkına İngiliz vatandaşlığına geçmeleri için iki yıllık süre tanındığında da bir çok Türk Anadolu’ya göçmüştür. 1878 ve 1914 yıllarında da adadan Anadolu’ya göçler yaşanmıştır. Lozan Anlaşması sonrasında Türk vatandaşlığın seçerek Anadolu’ya göç edenlerin sayısı ise 30.000 den fazladır⁴⁰. Göçlerinin gerçekleştiği dönemlere bakıldığında Türk göçlerinin temel nedeninin yabancı hakimiyetinden kaçış olduğu düşünülebilir. Buna mukabil Rumlar için söz konusu yıllar Enosis gayesine ulaşmak için umut yılları olmuştur.

1925’de Kraliyet Kolonilerinin parçası olan adada Kıbrıslı Rumlar özgürlüklerinin arttırılması için çalışmaya başladılar. Yunanistan’la birleşerek Enosis’i gerçekleştirmek hedefi ise hala diriydi. Oysaki 20’li yılların ortalarında Yunanistan Megali İdea fikrinin yerine status quo’cu bir yaklaşım sergilemekteydi. Kıbrıs’ da aksi yönde irredantizm Enosis Fikri ile güç kazanmaktaydı.⁴¹. Kıbrıs Ortodoks kilisesinin yayın organı olan Ağos gazetesi arşivinde 25 Mart 1921 yılında adadaki 500 kilisede okunan Enosis bildirisinin oy birliği ile kabul edildiği bilgisi yer almaktadır⁴². Tarihteki ilk Enosis plebisiti olan bu uygulama adada milliyetçiğin yükselişinin de göstergesiydi. Güçlenen milliyetçiliğin karşısında sadece 1920’lerde kurulan Kıbrıs Komünist Partisi (KKK) Rumlar ve Türklerin emperyalizme karşı birlikte hareket etmesi gerektiğini savunuyor ve Enosis’e karşı çıkıyordu. KKK Enosis’i Ortodoks Kilisesi ve burjuvanın bir hilesi olarak görüyordu. Ancak KKK’nın bu fikirleri muhafazakar eğilimleri olan Kıbrıslılardan çok az destek görüyordu⁴³. Yine aynı yıllarda Enosis endişesi ile adalı Türkleri 1924 yılında kurulan Kıbrıs Türk Cemaat-i İslamiyesi çatısı altında örgütlendiği görülür. Bu örgüt Türklerin ilk siyasi parti kimliğindeki örgütüdür. Örgütün bir diğer özelliği ise Osmanlılığı bir kenara bırakıp “Türk Cemaati” ifadesini

³⁹ Murat Metin HAKKI “Kıbrıs Çıkmazı” Emre Yayınları 2006 s.19

⁴⁰ İSMAİL s 9-10

⁴¹ Alexis HERACLIDES “Yunanistan ve “Doğudan Gelen Tehlike” Türkiye” İletişim Yayınları İstanbul 2002 s.261

⁴² KOÇ s 117

⁴³ Yiannis PAPADAKIS, Nicos PERISTIANIS, Gisele WELZ (Ed)“ Divided Cyprus” Indiana University Press 2006 s.102-103

kullanmasıdır⁴⁴. Bu ayrımı Türk kimliğinin, Müslüman kimliğinin önüne geçtiğinin de göstergesidir. “Türk” kelimesinin bilinçli olarak kullanılması adanın Müslüman halkının ötesinde Kıbrıs Türk Toplumunun örgütlü varlığını vurgulaması açısından önemlidir.

Başlarda elit kesim ve kilise tarafından benimsenmiş olan Kıbrıs Rum milliyetçiliği Kilisenin ve 1929’da Kıbrıs’ın Britanya’dan ayrılması ve Yunanistan’la Enosisi gerçekleştirmesine yardım etmek amacıyla kurulan Kıbrıs Ulusal Radikal Birliği’nin çabaları ile birlikte 1930’lardan itibaren kitle hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Kitlese hareketin gün yüzüne çıkması ise 1931 isyanı ile olmuştur. İngilizler adayı Osmanlı’dan kiraladıklarında kira bedeli karşılığı Kıbrıs halkından vergi toplamaktaydı. Ancak bu vergi 1914 yılında adanın ilhakından sonra Osmanlı’ya kira ödenmediği halde devam etmiştir. Rumlar toplanan kira vergisini bahane ederek 1931 yılında isyan etmiş, adada ki 590 köyün yaklaşık iki yüzü isyana katılmıştır. İngilizler isyanı sert bir şekilde bastırdıktan sonra aynı sertlikteki önlemleri ayırım yapmaksızın hem Türk hem de Rum toplumları üzerinde uygulamıştır⁴⁵. İsyanı Mısırdan getirilen kuvvetlerle bastıran Vali Richmond Palmer döneminde her türlü siyasal faaliyet yasaklanmıştır. Vali Palmer’in 1931 -1940 yılları arasında sürdürdüğü baskıcı dönem Rumlar tarafından Palmerokrasi olarak anılır⁴⁶. Palmer’in ayırım yapmadan uyguladığı sıkı yönetim Komünistler ve Kilise’nin Enosis konusunda yan yana gelmesine zemin hazırlamıştır⁴⁷. İkinci Dünya Savaşı başlarına kadar süren baskıcı rejim 1940 yılında yapılan belediye seçimleriyle son buldu. Seçimlere iki ayrı grup olarak Kıbrıs Türkleri arasındaki var olan bölünmeye son vermek amacıyla 1942 yılında KATAK (Kıbrıs Adası Türk Azınlık Kurumu) kurulmuştur⁴⁸. Siyasi faaliyetlerin serbest kalması ile 1940’larda kurulan AKEL, Komünistleri, sosyalistleri, sosyal demokratları ve hatta liberal eğilimde olanları birleştirerek KKK’nın yerini aldı. Ancak AKEL Türkler ile Rumlar arasında işbirliğini desteklerken, KKK’dan farklı olarak Enosis’e karşı kararsız/karışık duygular içerisindeydi⁴⁹.

⁴⁴ İSMAİL s.22

⁴⁵ VOLKAN-ITZKOWITZ s.171

⁴⁶ Cyprus Government Web Portal

⁴⁷ William MALLINSON “ A Modern History Cyprus” İ.B. Tauris 2005 s.11

⁴⁸ İSMAİL s. 32

⁴⁹ PAPADAKİS, PERISTIANIS, WELZ (Ed.) s.103

İkinci Dünya Savaşı başlangıcında Mussolini'nin saldırılarına direnmeyi başaran Yunanistan'daki İngiliz Büyükelçisi Michale Palairret, Anglo-Yunan dayanışması kapsamında ve Girit'te tahsis edilecek kalıcı deniz üssü ve olanakları karşılığı, Britanya Dışişleri Bakanlığına adanın Yunanistan'a terk edilmesini tavsiye etti. Ancak bakanlıktaki Türkiye yanlısı yetkililer Türkiye'nin o dönemdeki konumu da göz önüne alarak bu teklifin reddedilmesini sağladılar⁵⁰. Böylece adanın ikinci kez Yunanistan'a sunulmasının önüne geçilmiş oldu. Yunanistan'ın Nazi güçleri tarafından işgali sonrası sürgüne gitmek zorunda kalan Yunan hükümeti Kıbrıs'a yerleşmesine izin verilmesi beklense de Kraliyetin sadık Müslüman tebaasını rencide etmemek adına buna izin verilmeyerek Yunan Hükümetinin Kahire'de toplanmasına izin verildi. Bununla birlikte İngiliz Hükümeti bir jest olarak ada'da Yunan Bayrağı yasağını kaldırdı. Kıbrıs' da mavi beyaz renkli askere alım ilanları yayımlandı. "Yunanistan ve Özgürlük İçin Savaşmak" sloganıyla İngiliz ordusu bünyesinde Yunan alayları kuruldu⁵¹. İlanlarından etkisiyle İkinci Dünya Savaşı'nda 30 000 Kıbrıslı Türk ve Rum Britanya ordusuna katıldı. İkinci Dünya Savaşında birkaç hava saldırısı dışında Kıbrıs saldırıya maruz kalmadı. Savaş sonrası Yunanlıların "desteğinin karşılığını vermek" için İngiltere'nin Atina Büyükelçisi Reginal Leeper, Muhafazakar politikacılar Philip Noel Baker ve C.M Woodhouse tarafından Enosis'in gerçekleştirilebilmesi için girişimlerde bulduysa da Koloniler Bakanlığının sert muhalefeti nedeniyle bu mümkün olmamıştır⁵². İngiltere kaynaklı üçüncü ve son Enosis teşebbüsü de düşünce düzeyinden öteye geçememiştir. Gerçektende dönemin koşulları düşünüldüğünde adanın Yunanistan'a devri İngiltere'nin çıkarları için riskler içermekteydi. İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan iki kutuplu dünyada Kıbrıs Britanya'nın bir kolonisi idi. Yunanistan'da ise iç savaş yaşanıyordu. Böyle bir ortamda Kıbrıs'ın Yunanistan'a terk edilmesi bir yana İngilizlerini adadan çekilmesi dahi düşünülemezdi. İngiliz hükümetinin bu konuda kullandığı en güçlü argüman Ada'nın Yunanistan'a terk edilmesi durumunda Komünizm karşısında pozisyon kaybedileceği idi. Oysa Kıbrıs' ta ki Komünist Parti olan AKEL Mallinson'un aktardığına göre adanın yapısının yeniden yaratılması için İngiliz Yönetimi ile işbirliği yapmaya hazırdı. Ancak Yunan iç savaşının en şiddetli

⁵⁰ HITCHENS s.36

⁵¹ HITCHENS s.36-37

⁵² HITCHENS s.37

olduğu dönemdeki bu girişimin Yunan Komünist Partisinin AKEL yönetimini tasfiye etmesi ile son buldu⁵³. Yönetim kadrolarının tasfiye edilmesi ile birlikte AKEL Enosis karşısındaki belirsiz tutumundan da vazgeçerek Enosis taraftarı cepheye katılmıştır.

Savaştan sonra Kıbrıslı Rumlardan da oluşan bir delegasyon Enosis taleplerini doğrudan Londra'ya arz etti. Bu talep de reddedilmekle birlikte İngiltere tarafından daha liberal bir yönetim ve 10 yıllık bir sosyal ekonomik kalkınma planı önerildi.1947 yılında İşçi Partisi tarafından yayımlanan koloni politikaları deklarasyonu Kıbrıslı Rumlara büyük ölçüde kendi hükümetlerini kurmalarını önermiş olsa da Kıbrıslı Rumlar tarafından “Enosis sadece Enosis” sloganı ile reddedildi⁵⁴. Bu slogan bir anlamda adada sorunun Rumların Yunanistan'la birleşme arzusundan ibaret olduğunu da ifade ediyordu. Rumlara göre çözümden bu hedef gerçekleşmeden sağlanamazdı.

21 Kasım 1949'da AKEL önderliğindeki bazı belediyeler ve sendikalar BM'ye hitaben ENOSİS'in gerçekleştirilmesi için adada plebisit yapılması yönünde bir bildiri yayınladılar. Yayınladıkları bildirimlerine karşılık alamamaları üzerine 1950 yılının hemen başında Rumlar 1921'deki gibi yine kiliseler aracılığıyla ikinci bir Enosis plebisiti gerçekleştirdiler. 15 Ocak 1950 tarihinde kiliselerde açılan defterlerde Enosis'i destekleyenler “Yunanistan'la birleşmeyi istiyoruz” yazan sayfanın altına imza atarken Enosis'e karşı olanlar “Yunanistan'la birleşmeye karşıyız” yazan sayfayı imzalıyordu. 4 Şubat 1950 Başpiskopos tarafından sömürge yönetimine sunulan sonuçlara göre 224747 seçmenden 215108 (%96 sı) Enosise evet demişti⁵⁵. Referandum sonuçları açıklandığında İngiliz Genel Kurmay'ı hükümete verdiği raporda bir hava üssü ve garnizon olarak Kıbrıs'ın stratejik rolünün arttığını söylüyordu.⁵⁶ Aynı yılın sonbaharında Kıbrıs Başpiskoposluğu görevini üstlenen Makarios görevi teslim alırken ölene kadar Enosis için çalışacağına yemin ediyordu⁵⁷

Kıbrıs'lı Rumlar ENOSİS için çaba sarf ederken Yunanistan'da boş durmamıştır. Kendi ülkesinde dört, Kıbrıs' da ise dilediği kadar üs karşılığında Kasım

⁵³ MALLINSON s 18-19

⁵⁴ Encyclopedia Britanica

⁵⁵ KOÇ s 126

⁵⁶ MALLINSON s.19

⁵⁷ KOÇ s 127

1951’de aday İngiltere’den talep etmiş ancak bu talebi de reddedilmiştir.⁵⁸ 1953’de Yunan Başbakanı Mareşal Papagos İngiliz Dışişleri Bakanı Antony Eden’e Enosis talebini bir kez daha iletmiş ise yine “Asla” cevabını almıştır⁵⁹. Tüm bu reddedilişlere rağmen AKEL’ in BM’ye hitaben yayınladığı bildiriden 5 yıl sonra 16 Ağustos 1954’de Yunanistan Kıbrıs halkına self determinasyon hakkının 9 Genel Kurul gündemine alınmasını talep edecektir. 23 Eylül’de Yunanistan’ın talebini değerlendiren sevk komitesi başvurunun gündeme alınmasını kabul ediyordu. 24 Eylül’de sevk komitesi kararının 30 oyla Genel Kurulda kabul edilmesinden sonra Türkiye ve İngiltere’nin anti tezleri doğrultusunda Yeni Zelanda tarafından hazırlanan ve Yunan başvurusunun reddedilerek Kıbrıs konusunda bundan sonra BM Genel kurulunun herhangi bir karar almamasını öngören 814-IX sayılı karar oy çokluğu ile (28 oy) kabul edildi⁶⁰. Konu BM’de reddedilmişti ancak batı bloğunun içinde farklı görüşlerin olduğu da ortaya konmuştu. Sovyet karşıtı bloğun önderi konumunda olan ABD bölgede İngiltere’nin içinde bulunduğu uyuşmazlıklarla giderek artan bir şekilde ilgilenmeye başladı. Ancak ABD’nin tutumu biraz karışık bir taraftan savaş sonrası dekolonizasyon sürecinde ulusların kendi kaderlerini tayin hakkına destek verirken diğer yandan Sovyet bloğuna karşı küresel güvenliği sağlama kaygısı taşıyordu. Böyle bir ortamda İngiltere sorunun Sovyetlere karşı zafiyete yol açmadan çözülmesi yönünde ABD baskısına maruz kalmaya başladı. İngiltere’de bunun üzerine bir denge unsuru olarak el altından Türkiye’nin pozisyonunu desteklemeye başladı.1955 Şubatında İngiltere’nin Ankara Büyükelçisi Bowker Dışişleri Bakanlığına yazdığı mektupta Kıbrıs konusunda Türkiye’nin desteklenmesini öneriyordu⁶¹. Yunanistan’ın köşeye sıkıştırmak amacıyla 29 Ağustos 1955 yılında Türkiye’nin de katılımıyla düzenlenen Londra konferansında Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu Türkiye’nin tezlerini şöyle ifade edecektir.

“Kıbrıs coğrafi olarak Anadolu yarımadasının bir uzantısıdır bu yüzden ada Türkiye’ye yada Türkiye’nin çevresindeki ülkelerin kaderiyle en az Türkiye kadar yakından ilgili bir devlete ait olmalıdır. Savaş durumunda Türkiye’nin ikmalî ancak batı

⁵⁸ HAKKI s. 19

⁵⁹ HITCHENS s.37

⁶⁰ KOÇ s.135-136

⁶¹ MALLINSON s.22

ve güney limanlarından mümkün olabilecektir ama bu limanların hepsi Kıbrıs'ın gölgesi altındadır. Eğer bu adayı elinde bulunduran ülke aynı zamanda Türkiye'nin batısındaki adaları da elinde bulunduran bir devlet ise , o zaman Türkiye'yi etkinlikle çevrelemiş olacaktır. Hiçbir devlet kendi güvenliğini ne kadar yakın dost ve müttefik olursa olsun bir başka devlete tümüyle teslim edemez.⁶²

Londra Konferansı somut bir sonuç doğurmamakla birlikte İngiltere'nin davetiyle konferansa katılan Türkiye siyasi bakımdan resmen sorunun tarafı konumuna gelmiştir. Türkiye'nin soruna taraf olması sonrasında 1956 yılında Avam Kamarasında konuşan İngiliz Koloni Bakanı Alan Lennox –Boyd Kıbrıslı Rumların Yunanistan'la birleşme istemleri halinde Britanya sadece Türkler için ayrı bir plebisiti destekleyecektir. Kıbrıslı Türklerin Türkiye'ye katılma yönünde oy vermeleri halinde ise ada bölünecektir demiştir. Bunun üzerine Kıbrıs Türk toplumunu lideri Dr Fazıl Küçük adanın 35. paralelden bölünmesini talep etti. Boyd'un konuşması ile İngiltere'nin tarih boyunca uyguladığı “böl ve yönet” politikası Hitchens'in ifadesi ile “böl ve terk et” dönüşüyordu.⁶³. Aslında adada Türk Toplum liderleri toplumların plebisiti sonucu ortaya çıkacak Taksimi “*Ehveni Şer*” olarak görüyorlardı. Türk Toplumunda lider konumunda olan iki isim Dr Fazıl Küçük ve Faiz Kaymak Kıbrıs'ın Türkiye için ikinci Hatay olması arzusunda olduklarını açıkca ifade ediyorlarsa da Türkiye Cumhurbaşkanı “*Kıbrıs Hatay'a benzemez*” diyerek bu arzuların bir hayal olduğunu ortaya koyuyordu ⁶⁴. Anlaşıldığı kadarı ile Yunan Hükümeti de o zamana kadar Türk faktörünü ciddiye almıyordu. Gelinek noktada da ise adanın Türkiye ile Yunanistan arasında Taksim edilmesi ihtimali Enosis hayallerinin önünde İngiltere'den daha büyük bir engel teşkil ediyordu.

Ada dışında gelişmeler bu şekildeyken adada da şiddet olayları baş göstermeye başlamıştı. 1955 Yunanistan ordusunda görevli Yarbay Grivas öndeliğindeki Kıbrıs Mücadelesi Ulusal Örgütü (Ethnikí Orgánosis Kipriakou Agónos; EOKA) Kamu binalarına bombalı eylemler düzenlemeye ve ENOSIS'e muhalif Kıbrıslılarla

⁶² Fikret KÜRŞAT, Haşim ATLAN , S. EGELİ “Kıbrıs'da Yunan Emperyalizm” İstanbul 1978 İstanbul s.125 Aktaran KOÇ s. 147

⁶³ HITCHENS s 46

⁶⁴ Nur BATUR “Rauf Denктаş Yeniden Yaşasaydım” Doğan Kitap 2007 s.142

Britanyalıları öldürmeye başladı⁶⁵. Sabahattin İsmail'e göre EOKA 1 Nisan 1955'deki ilk eylemini Yunan Dışişleri Bakanı Stefanoplus'un direktifi ile gerçekleştirmiştir. Örgütün Türklere karşı ilk eylemi ise 21 Haziran 1955 tarihinde gerçekleşmiştir⁶⁶. Enosis idealiyle İngiltere ile çatışan Rumlar Kıbrıs Türklerini yok sayarak, onları "zorunlu şer" "tarihsel bir şanssızlık" olarak görüyorlardı⁶⁷. Kıbrıs Türkleri de maruz kaldıkları şiddet eylemleri karşısında örgütlenme arayışına gittiler. EOKA eylemlerine Volkan, Kara Çete, 9 Eylül Cephesi gibi yer altı örgütlenmeleri ile karşı durmak istense de bu örgütler EOKA ile mukayese edildiğinde çok sınırlı eylem kapasitesine sahiptiler⁶⁸. EOKA saldırıların karşı kurulan Türk direniş örgütlerinin dağınık yapısını ortadan kaldırarak tek çatı altında birleştirmek ve etkinliklerini arttırmak amacıyla 27 Temmuz 1957'de Rauf Denktaş, Burhan Nalbantoğlu ve Kemal Tanrısevdi tarafından Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) kuruldu⁶⁹. Gerek Rumların gerekse Türklerin özgürlük savaşı vermek amacıyla örgütlenmemiştir. Rumların savaşı adanın Yunanistan'a bağlanması iken Türkler hayatta kalma savaşı veriyorlardı.

Britanya'nın Yunanistan'ın bağımsızlığına verdiği destek ve Ege (İyonya) adalarını Yunanistan'a hediye etmesi Yunanlılar tarafından soylu ve fedakar bir davranış olarak algılandı. Bu minnet duygusu uzun süre Kıbrıs'ında İngiltere tarafından Yunanistan'a verileceği beklentisini canlı tuttu. Bu beklentinin gerçek olmayacağı anlaşıldığında ise silahlı şiddet dahil her türlü yöntemle Rumlar tarafından İngiltere'ye cephe alındı. İngiltere Ada'daki şiddeti kontrol altına alabilmek amacıyla 1956' da EOKA ile ilişkisi ve desteği nedeniyle Başpiskopos Makarios'u Seyşellere sürgüne gönderdi 1956 yılı ada dışında da İngiltere için sıkıntılı bir yıldı. O yıl İngiltere, Fransa ve İsrail'in Ortadoğu'da ABD'nin onayını almadan Mısır'a karşı gerçekleştirdikleri ortak hareket fiyasko ile sonuçlanmış, Sterlin çökmüş ve İngiltere'nin döviz rezervleri 2,4 milyar dolardan 1,3 milyar dolara inmişti. İngiltere ABD'den aldığı 2 milyar dolarlık yardımla ekonomisini toparlamaya çalışırken Kıbrıs sorunu geçmişteki BM kararına rağmen 1957'de Yunanistan tarafından ada Enosis isteğiyle yeniden BM gündemine taşınmak istenmiştir. Buna karşılık olarak ise İngiltere Yunanistan'ı adadaki

⁶⁵ Encyclopedia Britanica

⁶⁶ İSMAİL s.41

⁶⁷ HERACLIDES s.261

⁶⁸ Bu örgütler hakkında detaylı bilgi için bkz KOÇ s.151-155

⁶⁹ İSMAİL s.44

terörü desteklediği için BM'e Genel Kuruluna şikayet edecektir. Bu başvurular sonunda 26 Şubat 1957 BM Genel Kurulu tarafları barış çözüm yönünde görüşmeye çağırarak dışında bir karar almamıştır⁷⁰. Ancak Yunan Başbakanı Karamanlis'in ricası ve ABD'nin baskısıyla 1957'de terörü desteklediği için sürgüne gönderilen Makarios'un sürgün kararı kaldırıldı. 1957'de Makarios'in Seyşeller sürgünü sona ermekle birlikte adaya dönüşüne izin verilmemesi üzerine gittiği Atina'da bir kahraman gibi karşılanmıştır⁷¹. 1958 sonbaharında ise sürgün hayatını Atina'da sürdüren Makarios 1958'de Britanya Başbakanı McMillan'ın hazırladığı planı taksimi öngördüğü için reddederken adanın bağımsızlığının Enosis ve taksim dışında bir çözüm yolu olarak düşünülebileceğini duyurdu⁷². Enosis için yemin eden Makarios'un üçüncü bir çözüm yolunu düşünülebileceğini açıklaması samimiyeti ölçüsünde umut vericiydi. Makarios'un sözleriyle Enosis ve taksim dışı seçeneği seçeneğini kalıcı bir çözüm olarak mı yoksa kesin çözüme ulaşmak için geçici bir çözüm olarak mı gördüğü önemlidir. İlerleyen yıllar Makarios'un üçüncü seçeneği geçici çözüm olarak gördüğünü ortaya koymuştur. Çünkü ettiği yemin onu Enosis idealine sıkı sıkıya bağlamaktaydı.

İngiltere Türkiye'nin soruna taraf olma yolunu açmış olmakla birlikte Türkiye ile tam bir uyum içinde de hareket etmiyordu. İngiltere- Yunanistan, Yunanistan-Türkiye ve Türkiye-İngiltere ilişkileri Kıbrıs Sorunu ekseninde şekillenmeye başlamıştı. Batı Bloğunun üç müttefiki Kıbrıs konusunda uyuşmazlık içindeydi. SSCB'nin Suriye'deki varlığı ve bölgede yaşanan diğer gelişmeler bu dönemde Kıbrıs'ı NATO için kritik bir konuma taşıyordu. 8 Haziranda İstanbul'da gerçekleştirilen "Ya Taksim Ya Ölüm" mitingleri Türkiye'nin çeşitli illerinde tekrarlanıyordu. Mitingler Yunanistan'ı fazlasıyla rahatsız ediyordu, üstelik Türk Dışişleri Bakanlığının İngiltere'ye verdiği Nota ile Ada'da sadece Taksimi çözüm olarak kabul edeceğini bildirmesi üzerine Yunanistan Türkiye ile NATO bünyesinde olan işbirliğine son verdiğini açıklayarak İzmir'e konuşlanmış olan Güney Doğu Avrupa Karargah'ında ki tüm personelini geri çekiyordu⁷³. Soğuk Savaş ortamında müttefikler arasındaki gerilim ittifak yapısında da zafiyete yol açmaktaydı. Sovyetlerin bu durumdan faydalanmasına

⁷⁰ KOÇ s 150

⁷¹ VOLKAN- ITZKOWITZ s.172-173

⁷² Richard CLOGG "Modern Yunanistan Tarihi" İletişim Yayınları 1997 İstanbul s.187

⁷³ Hüseyin BAĞCI "Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası" İmge 1990 s 117

fırsat verilmeden uzlaşa sağlanması zaruri idi. 19 Haziran 1958 de açıklanan ve Makarios tarafından reddedilen McMillan planı da aranan uzlaşmayı sağlamayınca NATO Genel Sekreteri Paul Henry Spakk arabulucu olarak devreye giriyordu. Ancak Spaak'ın arabuluculuk girişimi de sonuçsuz kalıyordu. Taksim ya da Enosis şeklindeki bir çözümün kabul edilemeyeceği taraflarca anlaşıldıkça ortak bir devlet fikri ağırlık kazanıyordu. Aslında McMillan Planının NATO konseyi tarafından geliştirilmiş hali olan Ortaklık Planı Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'ye garantörlük hakkı veriyordu. Başbakan McMillan 'ın Atina ve Ankara ziyaretleri ortamın biraz olsun yumuşamasına yardımcı oluyordu. 18 Aralıkta üç ülke Dışişleri'nin bir araya gelmesi ile ortak devlet fikri iyiden iyiye olgunlaştı. Nihayetinde de 1959 Şubat ayında Türk ve Yunan Hükümetleri Zürih Anlaşması'yla Kıbrıs Cumhuriyetine giden yolda resmi bir adım atmış oluyorlardı. Aynı ay Londra Konferansı ile Britanya Hükümeti ve adadaki toplum temsilcileri bu uzlaşmayı resmen kabul ettiler. Londra'da tüm taraflarca imza edilen anlaşma 4 Mart 1959'da TBMM tarafından 138'e karşı 347 oyla kabul edildi. 7 Temmuz 1960'da ise Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurucu Anlaşması Lefkoşa'da imzalandı 16 Ağustos'ta bağımsızlık ilanı gerçekleşti ⁷⁴. Kurulan yapıda Britanya'nın adadaki askeri üstlerindeki egemenliği Lefkoşa tarafından kabul ediliyordu. Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığı, bütünlüğü ve Güvenliği Britanya, Yunanistan ve Türkiye'nin garantisi altındaydı. Makarios Cumhurbaşkanlığına seçilirken Fazıl Küçük'de başkan yardımcılığına seçiliyordu⁷⁵. Rumlara göre her ne kadar bu anlaşmalar Kıbrıs için çok olumlu olmasa da, İngiltere sonrası Kıbrıs Rumlarının Türk İşgaline açık bırakılacağı korkusuyla Makarios tarafından kabul edilmek durumunda kalmıştı ⁷⁶. Bu ifadeler daha evvel belirtildiği üzere Kıbrıs Cumhuriyetinin Rumlar tarafından geçici bir çözüm yolu olarak görüldüğünü desteklemektedir. Britanya ise her ne kadar adanın tamamı üzerindeki hakimiyetine son verse de Koloni geleneğini yeni Cumhuriyete miras bırakmış "Müslüman" "Gayri Müslim" ayrımının yerine "Türk" "Rum" ayrımı yaratmıştır⁷⁷. Ortaklık sağlanmış olmakla birlikte bütünleşmenin sağlanmamış olması devlet olabilmenin önündeki en önemli tehdit olarak kalmıştır. Ne kurucu toplumların ne de garantör devletlerin bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti kurulması yönünde bir hedefleri

⁷⁴ BAĞCI s.120-122

⁷⁵ Encyclopedia Britanica

⁷⁶ Cyprus Government Web Portal

⁷⁷ HITCHENS s 49

olmadığı halde elde edilen bağımsızlık sadece tarafların diğerinin beklentilerinin karşılanmaması anlamında teselli verir nitelikte geçici bir durumdu.

1.2. KIBRIS CUMHURİYETİNDEN KKTC'YE

Kıbrıs'ın tamamına egemen, bağımsız ve üniter bir devlet kurulmuş olmakla beraber yukarıda sayılan nedenlerden ötürü bu devletin bekasına ilişkin kuşkulardan sıyrılmak mümkün olmamaktadır. Sadece devletin geleceği değil yapısı da tartışmalı ve kendine özgü idi. Öyle ki kurulan devlet tek başına anayasasını değiştirme hakkına dahi sahip değildi. Resmen üniter bir devletti ancak bir federasyonda olabilecek topluluk hakları üzerine inşa edilmişti. Nitekim dönemin Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'da anlaşmalara ilişkin TBMM'de yaptığı konuşmada adadaki Türk Cemaatinin azınlık gibi değil *federasyondan da ileri bir işbirliği* içinde yaşayacağını ifade etmiştir⁷⁸. Bu nitelikte bir yapının kuruluşu kolay olmamıştı nitekim sürdürülmesi de kolay olmayacaktı. Britanya'nın Kıbrıs'ta ki diplomatik temsilcisi Arthur William Clark, bağımsızlığın üzerinden henüz üç ay geçmişken ülkesine gönderdiği raporunda adada bağımsızlıkla ortaya çıkan heyecanın söndüğünü söylüyordu. Clark'ın ifadesi ile bağımsızlık sonrası balayı uzun sürmemişti ve adadaki Rum ve Türk toplumları arasındaki “evliliğin” birlikte yaşamaya dayalı olarak yerleştirilmesi gerekiyordu. Bu gerçekleşmediği müddetçe “*sayfayı çevirmek için erken*” di, Birleşik Krallık ve Kıbrıs arasındaki ilişkilerinde “*yeni bölüm hala yazılmaya devam ediyor*” du⁷⁹. Bundan yaklaşık iki ay sonra 27 Ocak 1961'de Clark ülkesine gönderdiği bir başka raporda bağımsızlıktan sonrada ada'da Kıbrıslılık bilinci oluşmadığını, Rumlarla Türkleri ayıran ulusal kimliklerinin ve ana vatanlarına olan bağlarının güçlendiğini belirtiyordu⁸⁰. Geçmişten gelen toplumlararası güvensizlik ortamı kurulan devlet yapısı ile ortadan kalmamıştı. Clark'ın ifadesi ile ortak bir Kıbrıslılık bilinci de oluşmadığından ada halklarının yeniden çatışması kaçınılmazdı. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşu Rumların ENOSIS rüyasını sonlandırmamıştı. Aksine bu gaye için devlet içinde örgütlenme olanağı bulmuşlardı. İçişleri Bakanı Polikarpos Yorgacis önderliğinde hazırlanan

⁷⁸ Melek M. FIRAT “1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu” Siyasal Kitabevi 1997 1.Baskı s.64-65

⁷⁹ Salahi R. SONYEL, Cyprus The Destruction Of A Republic And It's Aftermath British Documents 1960-1974, New Extended Edition, By Cyrep (TRNC) 2003 s 19

⁸⁰ SONYEL, s 22

“Akritas Planı” ve bu planın uygulayıcı olarak kurulan gizli “Ulusal Kıbrıs Örgütü” kanının son damlasına kadar ENOSİS için mücadele etmeye yemin etmiş üyelerden oluşuyordu⁸¹. Türk tarafında ise Niyazi Kızılyürek’in TMT Yetkilisi Binbaşı İsmail Tansu’dan aktardığına göre TMT’nin *Kıbrıs Adasını kurtarmak* ya da en azından *hiç olmazsa adanın yarısında Türk Hakimiyetini tesis etmek* hedefi de devam ediyordu⁸². Böyle bir ortamda yeniden yaşanan gerginlikler ve Rumların Türklerin varlıkları için bir güven olarak gördükleri anlaşmalar ve anayasa karşı eleştirileri 5 Ağustos 1961 Türkiye Dışişleri Bakanı’nın “.....*bu anlaşmaları (Zürich ve Londra anlaşmaları) ihlal etmek isteyenler olursa netice onların lehine olmayacaktır*”⁸³ ” diyerek Garantör ülke sıfatıyla Türkiye’yi ilk ciddi uyarısını yapmak durumunda bırakacaktı..

Cumhuriyetin henüz ilk yılında vergilerin toplanması, silahlı kuvvetlerin oluşumu, kamu hizmetlerinde görev alma ve belediyeler konularında anlaşmazlıklar baş göstermişti. İngiliz yönetimi devrinden kalan vergi yasası 31 Mart 1961 tarihine kadar uzatılmıştı. Ancak bu tarihe gelindiğinde Türk cemaat meclisi ne yeni vergi yasasını onaylanması ne de eski yasanın uzatılması yönünde karar alamamıştı. Bunun üzerine Makarios uzatma süresinin bitmesine rağmen eski vergi yasasına göre vergi toplanmaya devam edileceğini açıklarken Türk Cemaat Meclisi Başkanı Rauf Denктаş kararın iptali yönünde Anayasa Mahkemesine başvurmuş aynı zamanında Türk toplumunu vergi ödememeye çağırmıştır⁸⁴. Vergilerin bir devlet için yaşamsal önemi düşünüldüğünde sorunun basit bir yasama sorunun ötesinde olduğunu anlamak zor olmayacaktır. Bu derece yaşamsal konuda yaşanan tıkanma ilerde Makarios’un Anayasanın devletin işleyişine engel olduğu yönündeki iddiasını destekleyici bir örnek olarak kullanılabilir. Ancak unutulmamalıdır ki Türklerin vergi yasasında değişikliğe karşı çıkmalarının nedeni de basit bir kapris değildir. Dönemin Meclis Başkanı olan Glafkos Klerides Gelir Vergisi yasasının Türk tarafında onaylanmamasının nedeni olarak yapılacak düzenleme ile Eğitim masraflarının karşılanması için Türklere ağır vergiler konması gerekecek olması olarak gösterir. Klerides kendilerinin bu soruna

⁸¹ Niyazi KIZILYÜREK “Doğmamış Bir Devletin Tarihi Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti” İletişim Yayınları 1. Baskı 2005 İstanbul s.48-49

⁸² KIZILYÜREK s.75

⁸³ Mehmet GÖNLÜBOL (Ed.) “Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995) Siyasal Kitabevi 9. Baskı s.373

⁸⁴ Baskın ORAN (Ed.)“Türk Dış Politikası” Cilt 1 İletişim Yayınları 2005 s.720

çözmek için bir öğrenci için hesaplanacak masrafın cemaatlerdeki öğrenci sayısı ile bulunacak tutarın cemaat meclislerine verilmesini önerdiklerini ancak bunun kabul görmediğini söyler⁸⁵.

1962 yılı başından itibaren Makarios kamu hizmetinde Rum ve Türk nüfus arasındaki 70/30'luk oranın Türk tarafından nitelikli personel bulunmadığından uygulanamaz olduğunu söylüyordu. Aynı şekilde beş büyük şehirde uygulanan ikili belediye yapısının bütçeye aşırı yük getirdiğinden hareketle kaldırılması taraftarıydı. Silahlı kuvvetlerin yapılanması konusunda da toplumlar arasında anlaşmazlık yaşıyor, Rum'lar her kademede karma birliklerin kurulmasını isterken Türkler buna karşı çıkıyordu. Bütün bu anlaşmazlıkların sorumlusu olarak Anayasayı gösteren Makarios ise Anayasa'nın değiştirilmesini dile getirmeye başlamıştı⁸⁶.

1962 Kasımı'nda Makarios Türkiye'yi böyle bir ortamda ziyaret etti. Türk halkıda Makarios'u muhabbetle karşılamadı, gelişini üzerine aleyhine protesto gösterileri düzenlendi. Makarios ile Cemal Gürsel görüşmesinde ise Türkiye Cumhurbaşkanı Makarios'un anayasada tadilat arzusuna karşı Kıbrıs Anayasasının tuğladan değil betondan yapıldığını ve parçalarının değiştirilemeyeceğini ifade etmiştir⁸⁷. Tüm bu gerginliğe rağmen görüşme sonrasında gayet iyimser bir ortak bildiri ortaya konmuş "*iki taraf mevcut anlaşmaların imzalanmasından beri Kıbrıs'ta Türkler ve Rumların arasındaki münasebetlerde iyileşme olduğu kayde*⁸⁸"mişlerdir.

8 Şubat 1963'de vergiler konusunda, 26 Nisan 1963'de ise Belediyeler sorununa ilişkin olarak Kıbrıs Anayasa Mahkemesi Türk Toplumuna lehine karar verdiğini açıkladı. Belediyelere ilişkin kararın Makarios tarafından tanınmayacağına açıklaması ve Mahkeme Başkanı Fasthoff'un istifası üzerine Türkiye Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin TBMM'de bir konuşma yaparak "*....Kıbrıslı mesul Rum şahsiyetleri, imzaladıkları milletlerarası anlaşmaları ve Anayasayı çiğnemek hususunda kararlı iseler, Türkiye Cumhuriyeti de anlaşmaların ve Anayasanın tamamıyla*

⁸⁵ Niyazi KIZILYÜREK "Glaflkos Klerides Tarihten Güncelliğe Bir Kıbrıs Yolculuğu" İletişim Yayınları Birinci Baskı 2007 İstanbul, s 77

⁸⁶ ORAN s. 721-722

⁸⁷ Dr. Fazıl KÜÇÜK "Mücadelemizin Görkemli Günleri" Yayın Hazırlayan Çiler İNCİRLİ Altay SAYIL KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi Tarihsiz s.94

⁸⁸ GÖNLÜBOL s. 374

uygulanmasını sağlamak ve Türk haklarını mahfuz tutmak hususunda sarsılmaz bir suretle kararlı ve azimlidir⁸⁹” diyerek Türkiye’nin anlaşmaların ve anayasasının arkasında olduğunu yüksek sesle dile getirmiştir.

30 Kasım 1963’de gerçekleştirilen tartışmalı bir bakanlar kurulu toplantısı sonrasında Makarios, Dr Fazıl Küçük ile görüşmek istediğini söyler. Bu görüşme esnasında Makarios Dr Küçük’e bir mektup vererek 1960 anayasasının aksayan yönlerini tespit ettiğini, bunları değiştirmeleri halinde “*Rum ve Türklerin iç içe huzur içinde*” yaşayacaklarını ifade etmiştir. Dr. Küçük toplantı sonrası mektubun bir suretini telgrafla Türkiye Dışişleri Bakanlığına bildirecektir⁹⁰. Keza aynı içerikte bir mektup zaten Makarios tarafından Garantör devletlere gönderilecektir. Makarios’un 13 maddelik değişiklik önerisi 1960 anlaşmalarının arkasındaki güç paylaşımı prensibini tahrip ediyordu⁹¹. Türkiye 6 Aralık 1963 yayınladığı bir bildiri ile değişiklik önerilerinin kabul edilemez nitelikte olduğunu açıklayacaktır. Tekliflerin reddi toplumlar arası gerginliği iyice arttırmış, zaten küçük kıvılcımların büyük yangınlara yol açabileceği bir birliktelik yaşanan adada hava iyiden iyiye gerilmiştir. Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr Fazıl Küçük daha sonra tekliflerin hemen reddedilmesinin hatalı olduğunu, Türkiye’nin askeri bir müdahale için gerekli hazırlıkları tamamlanıncaya kadar zaman kazanılması yoluna gidilmesi gerektiğini söyleyecektir⁹². Ancak şu da unutulmamalıdır ki Türkiye’nin kısa vadede askeri bir müdahaleye hazır hale gelmesi mümkün değildi. Nitekim Türkiye yaşanan acı olaylardan sonra deniz ötesi bir hareket için ordusunun yeterliliğini arttırmaya çalışmış ve bu çabalar yıllar sonra meyvesini verebilmiştir. Dr Küçük’ün bu yöndeki görüşünü Makarios’un önerileri ile birlikte Ankara ilettiği olsa idi Türkiye’deki karar alıcılar üzerinde tesir etmesi mümkündür.

21 Aralık gecesi Girne’den Lefkoşa’ya giden bir otomobildeki Türklerin Rum Polisi ve polis olduğunu iddia eden kişilerce sebepsizce aranmak istenmesi üzerine başlayan olaylarda bir Türk kadını hayatını kaybetmiştir. Olaylara ilişkin soruşturma

⁸⁹ GÖNLÜBOL s.375

⁹⁰ Dr..KÜÇÜK s.93-95

⁹¹ Brendan O’MALLEY and Ian CRAIG “The Cyprus Conspiracy” I.B Tauris Publisher London-New York 2002

⁹² Ercüment YAVUZALP “Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik” Bilgi Yayınevi 1993 s.20

açılacağı duyurulduysa da toplumlararası silahlı çatışmaların önüne geçilememiştir. Türk Hükümetinin girişimi ile bir araya gelen garantör ülkeler 24 Aralık 1963'de yayınladıkları ortak bildiride Kıbrıs Hükümeti ile Türk ve Rum Cemaatlerini adada karışıklara son vermeye ve aynı gece uygun bir saate ateşkese gidilmesi çağrısında bulunmuşlardır⁹³. Ancak bu çağrıya Makarios'un kaçamak cevaplar vermesi ve Rum tedhişinin sürmesi üzerine 25 Aralık'da Türk Jetleri ada üzerinde ihtar uçuşu yapmış, adadaki Türk alayı ise garnizondan çıkararak mevzilere yerleşmiştir. Aynı gün Türkiye Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, ABD Başkanı Johnson'a bir mektup göndererek adadaki katliamın durdurulması için Rumlara baskı yapılmasını istemiştir. Başkan Johnson ise buna mukabil sadece Makarios ve Dr. Küçük'e bir mektup göndermiş ve garantör ülkenin çabalarını destekleyeceğini açıklamıştır⁹⁴. 25 Aralık gecesi ise üç garantör ülke "adada nizamı iade için müdahale"ye hazır olduklarını bildirmiş. 27 Aralık'da ise Kıbrıs'da bir İngiliz Tümgeneralı idaresinde üçlü bir kuvvet tesis edilmiştir⁹⁵. Düzenin sağlanması için alınan bu tedbirlerin ötesinde sorunlara kalıcı çözümler bulabilmek amacıyla İngiltere'nin önerisi ile Londra'da Garantör ülkeler, Kıbrıs Hükümeti ve cemaat temsilcilerinin katıldığı bir konferans düzenlendi. 15 Ocak 1964'de başlayan konferans da Türk tarafı var olan garantilerin arttırılması gerektiği yönünde görüş beyan ederken, Rum tarafı ise Kıbrıs'ı bütün garantilerden arındırmak arzusundaydı⁹⁶. 31 Ocak 1964'de sona eren konferanstan çözüme yönelik somut bir sonuç elde edilememiştir Konferans sonrasında NATO çatısı altında çözüm arayışları sürmüş hatta Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Türk Toplumunu NATO kuvvetlerinin adada konuşlandırmasını kabul ettiyse⁹⁷ de buna karşı çıkan Makarios sorunu Birleşmiş Milletler gündemine taşımayı başarmıştır. 26 Şubat 1964'de Güvenlik Konseyinde tarafların dinlenmesi sonrasında oluşturulan karar taslağı 4 Mart 1964'de kabul edilmiştir. Kararda anlaşmalara ilişkin her iki tarafında tezlerine ilişkin bir görüş belirtilmeden adaya bir barış gücünün yerleştirilmesi, ve bir arabulucunun görevlendirilmesi kararlaştırılmıştır. Kararın Barış Gücünün ilişkin dördüncü

⁹³ GÖNLÜBOL (Ed.) s. 377

⁹⁴ ORAN (Ed) "Türk Dış Politikası" Cilt 1 s.685

⁹⁵ GÖNLÜBOL (Ed.) s.377-378

⁹⁶ GÖNLÜBOL (Ed.) s. 377-378

⁹⁷ BATUR s.234

paragrafından ise “*Kıbrıs Hükümetinin muvafakati*” ifadesine yer verilmiştir⁹⁸. Makarios’un çabaları ile metinde yer bulan “hükümet” ifadesine New York’ta ki Türk heyetinde yer alan Denктаş şiddetle karşı çıktıysa da Başbakan İnönü’nün “*İnsanlar ölüyor, siz hala kelimelerle uğraşıyorsunuz esas olan saldırıları durduracak kuvvetlerin derhal Kıbrıs’a çıkmasının sağlanmasıdır*”⁹⁹ şeklindeki talimatı üzerine taslak metin Türk tarafınca da kabul edilmek durumunda kalmıştır. Kararla Rum Hükümetini Adanın temsilcisi olarak kabul etmiş oluyordu. Adaya yerleştirilen barış gücünün görev talimatında “sağlamak” yerine “katkıda bulunmak” ifadeleri kullanıyordu¹⁰⁰. Bahsi geçen ifadeler Barış Gücünün hareket sahasını kısıtlamakla kalmıyor Rumların faaliyetlerini düzeni sağlamak olarak ifade etmelerine ve de zamana zaman BM güçlerini kendi amaçlarına uygun yönlendirmelerine olanak tanıyordu. Nitekim belirtilen ifadelere bağlı olarak adada görevlendiren Barış Gücü çatışmaları Başbakan İnönü’nün temenni ettiği şekilde saldırıları önlemeye başaramadığı gibi, arabulucu olarak atanan S. Tuomioja bir çözüm ortaya koyamamıştır.

Bir yandan çözüm arayışları sürerken öte yandan Yunanistan General Grivas’ın yanı sıra adaya subay ve asker gönderiyor aynı zamanda 12 adaları da silahlandırarak gerginliği arttırmaya devam etmekteydi. Yunanistan’ın pervasızca desteğini arkasına alan Makarios 4 Nisan 1964’de İttifak Anlaşmalarını tek taraflı feshettiğini ilan etti¹⁰¹. Şiddet olaylarının durmaksızın sürmesi üzerine 29 Mayıs 1964’de Türkiye verdiği bir nota ile diğer Garantör ülkelerin dikkatini çekmiş, Haziran ayı içerisinde ilk kez Türk Hükümeti adaya müdahale kararını almıştır. Ancak bu karar 6 Haziran 1964 tarihinde ABD Başkanı Johnson’un mektubu üzerine uygulanamamış. Johnson Mektubuna 13 Haziran 1964’de Başbakan İnönü tarafından cevap verilmiş 21 Haziranda ise İnönü Washington’a hareket etmiştir. 22-23 Haziran’da Başkan Johnson ile Başbakan İnönü arasında görüşmeler sonucu 24 Haziran’da yayımlanan bildiri ile Anlaşmaların geçerliliği vurgulansa da sorunun çözümü için bir müdahale yerine BM gayretlerinin takviyesi üzerinde mutabık kalınmıştır. Jonhson İnönü ile yaptığı görüşme sonrasında

⁹⁸ GÖNLÜBOL (Ed.) s.380-382

⁹⁹ BATUR s. 238

¹⁰⁰ YAVUZALP s. 27

¹⁰¹ ORAN (Ed.) s. 725

Yunanistan Başbakanı Papanderau ile de ayrı bir görüşmede bulunmuştur¹⁰². Jonhson ‘un her iki ülke Başbakanı ile yaptığı görüşmeler sırasın NATO müttefiki olan iki ülkenin arasında ittifak yapısını bozacak bir anlaşmazlığın giderilmesi yönünde baskı yaptığı ortadır. Tutumunu sürdürmesi halinde Yunanistan’a NATO yardımlarının kesilebileceğini hatta Ege’de olası bir Türk saldırısında Birleşik Devletlerin Yunanistan’ı savunamayabileceğini açıkça ifade eden Başkanın, Yunan Başbakanı’na “*Yunanistan doğru kararlar alamıyorsa belki de Parlamentonun değerini yeniden düşünmeli*” şeklinde üstü örtülü bir tehditte bulunması oldukça manidardır¹⁰³. Yunanistan’da ilerleyen dönemde gerçekleştirilecek darbe düşünüldüğünde Başkanın imalı sözlerinin önemi daha iyi anlaşılabilir. Söz konusu ifadelerin Yunanistan için Johnson Mektubunun Türkiye üzerindeki etkisinden daha az yaralayıcı olduğu düşünülemez.

Washington görüşmeleri sonrasında Türkiye Yunanistan ve İngiltere , ABD eski Dışişleri Bakanı D. Acheson aracılığıyla Cenevre’de dolaylı görüşmelerde bulunmuşlar bu görüşmeler sonucunda ise Acheson Planı ortaya konulmuştur. Planın ilk halinde Karpaz Bölgesinde Türkiye’ye bir egemen bir üs, Kıbrıs Türklerine Kıbrıs Cumhuriyeti içinde iki yada üç muhtar bölge, ve milletlerarası bir gözetim komisyonu öngörülmüştür. Bunun adada Taksime yol açacağını düşünen Makarios bu planı kabul etmeyerek Yunanistan’ında reddetmesini sağladı. Adada devam eden çarpışmalardan sonra ikinci kez ele alınan plan revize edilerek egemen üs yerine 50 Kilometre karelik toprağın Türkiye’ye 50 yıl süre ile kiralanması önerilmiş ancak bu değişiklik Türkiye tarafından kabul edilmeyerek İkinci Cenevre görüşmeleri de sonuç alınmadan nihayetlenmiştir¹⁰⁴. Rumlar hiçbir suretler adada Türk Toplumunu yada Türkiye’nin egemenlik hakkına sahip olmasını benimsemediklerini ortaya koyarken, Türk Toplumunu ya da Türkiye’ye bir egemenlik hakkı tanınmadığı müddetçe Türk tarafının kendini güvende hissetmesi mümkün gözükmemekteydi. Karşılıklı güvensizliğin egemenlik kavramını hayati önemde öne çıkarttığı aşikardır.

¹⁰² GÖNLÜBOL (Ed.) s.382-383

¹⁰³ HITCHENS s.61

¹⁰⁴ ORAN (Ed.) s.727-729

Sonuçsuz kalan Acheseon Planı ve Türkiye'nin heran adaya çıkarma yapabileceği endişesi ile Rumlar, Türkiye'nin Kıbrıslı Türklere yaptığı yardımların girişi kapısı olarak gördükleri Erenköy'ü hedef aldılar. 6 Ağustos'da Grivas'a bağlı kuvvetlerin Erenköy'e gerçekleştirdiği saldırıya TMT güçlerince karşı konulduysa da Türkiye'den bir yardım gelmemesi halinde abluka altın alınan Erenköy'ün Rumların Kontrolüne geçmesi kaçınılmazdı. 7 Ağustos'ta ada üzerinde Türk jetlerinin ada üzerinde gerçekleştirdiği ihtar uçuşu sonuç vermeyince 8-9 Ağustos'ta Türk jetlerince Rum mevzileri bombalandı¹⁰⁵. Makarios Türk taarruzu karşısında Mısır, Yunanistan ve SSCB'den askeri yardım talebinde bulunduysa da üç ülkeden istediği askeri desteği bulamadı¹⁰⁶. Bu olay Türkiye'nin adaya ilk silahlı müdahalesi idi. Müdahale sonrası BM Güvenlik Konseyin ateşkes çağrısı yaptı Makarios'un çağrıya olumlu yanıt vererek Erenköy Kuşatmasını kaldırılacağını açıklaması üzerine Türkiye'nin müdahalesi sınırlı kaldı. İlk kez gerçekleşen Türk askeri müdahalesi sonrası adada bir süre çatışmaların kesildiği gözlemlenebilir. Ancak Rumlar tecrit edilmiş bölgelere adeta gettolara hapsettikleri ekonomik ambargo uygulamaya devam etmekteydi. Yaşanan olaylar otuz bin Kıbrıs Türk'ünü sığınmacı duruma getirmiş ve adanın sadece yüzde üçlük kısmında yaşamaya mahkum edilmişlerdi¹⁰⁷. Böyle bir ortamda arabulucu olarak göreve başlayan Galo Plaza hazırladığı ilk raporda Rum tezleri ile uyumlu olarak adaya dış müdahale olmaksızın sorunun cemaatler arasında çözülmesi gerektiğini, 1959 Londra Anlaşmasının uygulanamaz olduğunu ve Kıbrıs devletinin self determinasyon hakkının olması gerektiğini ifade ediyordu. Rum tarafının yapıcı olarak değerlendirdiği rapora tek itirazı tanınması öngörülen self determinasyon hakkının başka bir devletle birleşmemeyi şart koşuyor olmasıydı¹⁰⁸. Raporda Plaza'nın altını çizdiği bir diğer husus ise Federal Rejimlerin kurulması için bölgesel temel gerekliliği, ancak Kıbrıs'ta böyle bir temelin olmadığıydı¹⁰⁹. Türk tarafının endişelerini karşılamaktan uzak olan bu rapor

¹⁰⁵ ORAN (Ed.) s. 729

¹⁰⁶ Şükrü Sina GÜREL "Tarihsel Boyut İçerisinde Türk Yunan İlişkileri 1821-1993" Ümit Yayınları 1. Baskı Eylül 1993 s. 60

¹⁰⁷ VOLKAN & ITZKOWITZ s.378

¹⁰⁸ ORAN s. 734

¹⁰⁹ Ahmet AN "Kıbrıs Nereye Gidiyor" Everest Yayınları 2. Basım Nisan 2003 s. 93

üzerine Türkiye ve Kıbrıs Türk toplumu Galo Plaza'ye tepki göstermiş hatta görevden çekilmesini istemiştir¹¹⁰.

1967 yılında Yunanistan'da yönetime el koyan Albaylar Cuntası gerek ülke içinde konumlarını güçlendirmek, gerekse ülke dışında prestij kazanmak arzusu ile Kıbrıs Sorununa süratli bir çözüm arayışı içine girdilerse de, iki ülke Başbakanların (Demirel ve Kollias) Keşan ve Dedeoğlu'da gerçekleştirdikleri toplantıda aslında eski Yunan önerilerinde çok da farklı bir şey ortaya koyamadılar. Sonuçsuz kalan bu toplantılar sonrasında ise adada yeniden çatışmalar başlayacaktı. Şiddetlenen çatışmalar üzerine NATO çatısı altında gösterilen çabalar sonuç vermeyince ABD doğrudan devreye girecek ve Başkan Johnson'un özel temsilcisi Cyrus Vance'm girişimleri ile adada bir kez daha tansiyon düşürülecekti¹¹¹.

Cyrus Vance'm girişimleri sonrası oluşan ortamdan yararlanan Türk Toplumunu 28 Aralık 1967'de Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi'ni ilan etti. İlk başta bu oluşuma çok sert tepki veren Rumlar 24 Haziran 1968'de Türk Toplumuyla yeniden görüşmelere başladı ve görüşmeler aralıklarla 1974'e kadar sürdü. 1968-1974 yılları arasındaki görüşmeler dört safhada gerçekleşti (Birinci Safha 24 Haziran-28 Ağustos 1968, İkinci Safha 29 Ağustos 1968- 3 Ocak 1969, Üçüncü Safha 1969-1970, 21 Eylül 1970- Temmuz 1974). Görüşmelerin ikinci safhasında Kıbrıs Türk tarafı Belediyeler sorunu üzerinde uzlaşılması halinde bir takım tavizler vermeyi kabul etti. Denktaş Cumhurbaşkanı Yardımcısının Veto hakkının kaldırılması, hükümette, temsilciler meclisinde ve kamu hizmetindeki Türk oranının %30'dan Türk nüfusunun oranına çekilmesini ve Temsilciler Meclisi'ni de ayrı çoğunluk ilkesinde basit çoğunluk ilkesine geçilmesini kabul etmeye hazırdı. Ancak Makarios Türk Toplumunun azınlık statüsüne indirmeyi amaçladığından belediyeler konusunda taviz vermeye yanaşmıyordu. Görüşmelerin üçüncü safhasında Türk tarafı belediyeler konusundaki önerilerini geliştirmeyi amaçlıyordu. Temelde Belediyelerinin gücünü ve fonksiyonlarını anayasadan almaları üzerine inşa edilen Türk teklifi, Türk Köylerinin coğrafi birlik aranmaksızın ortak Belediyeler bünyesinde toplanmasını ve belediyelerin her toplum için ayrı Merkezi Hükümet bünyesinde ayrı otoritelere bağlı olmasını talep ediyordu. Ancak Rumlar yine

¹¹⁰ BOZKURT- DEMİREL s.. 104

¹¹¹ ORAN s.739

kabule yanaşmıyordu¹¹². Kızılyürek, Makarios'un katı tutumunun arkasında dünya kamuoyunda Zürich ve Londra Anlaşmaları temelinde bir çözüm bulunacağı yönünde bir kanaat oluşmasından endişe etmesinin yattığını düşünmektedir¹¹³ ki bu düşünce Makarios'un bu anlaşmalara başından beri karşı olduğu gerçeği ile de örtüşmektedir. Ayrıca anlaşmalar temelinde bulunacak bir çözüm Kıbrıslı Türklerin devletin kurucu ortağı olma statülerine hanel getirmeyeceği de bir gerçektir.

1973 Kasımında Yunanistan'da Cunta yönetimi içerisinde bir darbe ile General Yoannides iktidarı ele geçirdi ve Kıbrıs'ın Yunanistan'la Enosisi gerçekleştirmesini öncelikli hedef olarak belirledi. Ne var ki General'in bu arzusu Kıbrıs istediği ölçüde karşılık bulmuyor Makarios ile Yunan Hükümetinin arası iyiden iyiye açılıyordu. Sonuçta Yoannides Afrodit Planı olarak adlandırılan planla Makarios'u devre dışı bırakarak bir oldu bittiyle Enosis'i gerçekleştirmeye karar verdi¹¹⁴. 15 Temmuz'da adada gerçekleşen darbe sonucunda Makarios ortadan kaldırılamadığı gibi dünya kamuoyunda Yunanistan aleyhine bir hava oluştu.. Darbe sonrası Türkiye BM'deki temsilcisi aracılığıyla adada askeri güç dengesinin yeniden sağlanması ve bu yönde tedbirler alınmasının BM sorumluluğunda olduğunu açıklamış, Yunanistan'ın arkasında olduğu darbe hükümetinin BM Güvenlik Konseyince tanınmaması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca Türkiye'nin 1960 anlaşmalarından doğan haklarının da saklı tutulduğu belirtilmişti¹¹⁵. BM'nin harekete geçmeyeceği anlaşılınca İngiltere ile ortak hareket etmeyi deneyen Türkiye İngiltere'yi de harekete geçiremeyince, en azından daha az kan dökülmesi için İngiliz üs bölgelerinden çıkarma yapma izni istemiş bu da kabul görmeyince 20 Temmuz 1974 Pladini Plajı denen bölgeden çıkarma yaparak Barış Harekatını başlatmıştır¹¹⁶. 22 Temmuz'da ise BM Güvenlik Konseyinin 353 sayılı kararı ile yapmış olduğu ateşkes çağrısını kabul ettiğini açıkladı¹¹⁷. Ateşkes kabul edildiğinde Türk ordusu adanın %7'lik bölümü üzerinde kontrolü ele geçirmişti¹¹⁸. Harekat başladığında ABD Akdeniz'deki donanmasının, Sovyetlerinde Karadeniz

¹¹² Farid MİRBAGHERİ "Cyprus and International Peacemaking" C.Hurst & Co. 1998 s.55-57

¹¹³ KIZILYÜREK "Doğmamış Bir Devletin Tarihi .." s.121-123

¹¹⁴ ORAN (Ed.)s.740

¹¹⁵ Oliver P. RICHMOND "Mediating in Cyprus, The Cypriot Communities an the United States" First Ppublished in 1998 in Great Britain Frank Cass Publishers s.115

¹¹⁶ KOÇ s.218

¹¹⁷ ORAN (Ed.) s.741

¹¹⁸ HERACLİDES s.273

donanmasını olası bir çatışmaya hazır hale getirdiği, Mısır ve Suriye'nin ise çatışmanın yayılması riskine karşı hazırlıklara giriştiği görülmektedir¹¹⁹. Yaşanan askeri hareketlilik Akdeniz'deki küçük adanın döneminin dengeleri açısından kritik konumunu gösterir niteliktedir. Bununla birlikte hareket sona erdiğinde dünyada Türkiye karşıtı ağır bir hava oluşmadığı gibi Yunanistan'da askeri yönetimin idareyi sivillere bırakmasına da yol açtı. Yunanistan da ki Cunta Döneminin sonunu hazırlayan Makarios Darbesi ilerleyen yıllarda Yunan toplumunca Cuntacıların en büyük günahlarından olarak algılanacak ve Türkiye'nin müdahalesine *kapıyı açtığı* için ağır eleştirilere maruz kalacaktı¹²⁰.

Tarafların ateşkesi kabul etmeleri üzerine 25 -30 Temmuz tarihlerinde Cenevre Konferansı düzenlendi. Türkiye'nin soruna kesin çözüm bulunması beklentisi ile katıldığı konferans da Yunanistan Ateşkes koşulları dışında bir konun görüşülmemesi istiyordu¹²¹. Yunanistan'ın ve Rumların Kıbrıs Sorunu başladığı andan o güne kadar masada ilk kez bu derece zayıf oldukları düşünüldüğünde Yunanistan'ın yaklaşımını anlamlandırmak mümkün olacaktır.

Konferans bitiminde imzalanan protokolde Türkiye'nin istekleri ile uyumlu hükümler ağırlıktaydı. Protokolle Ateşkes sınır ve koşulları tespit edilmekle adada fiilen Türk ve Rum olmak üzere iki muhtar idarenin mevcudiyeti not ediliyordu¹²².

8 Ağustos'ta İkinci Cenevre Konferansı tarafların birbirlerine yönelttikleri suçlamalarla başladı. Gerek Yunan tarafı gerekse Türk tarafı Birinci Cenevre Konferansı kararlarına karşı tarafça uyulmadığını iddia ediyordu¹²³. Bu suçlamalara rağmen Türk tarafı en azından masaya bir çözüm önerisi koyuyordu. Denктаş aracılığıyla adada coğrafi federasyona dayalı bir çözüm öneriliyordu. Coğrafi federasyon Türk tarafının çözüm arayışlarının temelini oluştururken Kantonel çözümünde kabul edilebileceği Türkiye Dışişleri Bakanı Turan Güneş tarafından ayrıca ifade edilecektir. Rum tarafı ise adanın statüsünde bu derece köklü bir değişikliği

¹¹⁹ O'MALLEY & CRAIG s.189

¹²⁰ Söz konusu eleştiriler için bkz. Graham T. ALLISON-Kalipso NIKOLAYDIS (Der) "Yunan Paradoksu" Bülent TANATAR Doğan Kitapçılık 1. Baskı Ekim 1999 s. 193 ve s. 79

¹²¹ ORAN (Ed.) s.744

¹²² ORAN (Ed.) s.746

¹²³ O'MALLEY & CRAIG s.206-207

düşünmekten öte mevcut anayasal düzenin gözden geçirilmesini savunuyordu. Görüşmeler tıkandığında Rum ve Yunan temsilcileri Kantonel çözümü ülkelerine danışmak için 36 saatlik süre isteyecekler ancak Türk tarafınca bunun bir oyalama taktiği olduğu ifade edilerek bu süre kabul edilmeyecekti. Böylece 14 Ağustos 1974 gecesi ikinci barış hareketi başlatılmış olacaktı¹²⁴. Cenevre Konferansında Rum Heyetinde yer alan Klerides *yıllar sonra Cenevre’de çok kantonlu Federal Devlet fikrinin Makarios ve Yunan Dışişleri Bakanı Mavros tarafından reddedilmiş olmasının büyük bir hata olduğunu ileri sürecek ve “Eğer Cenevre’de esnek davranabilseydik ikinci işgal hareketinin gerçekleşmesini engelleyebilirdik” diyecekti*¹²⁵. Ne var ki ikinci barış hareketi Türk Kuvvetlerinin adadaki durumunu düzeltse de dünya kamuoyundaki konumunu olumsuz etkiledi. Türkiye hareketin hukuki temelini 20 Temmuz tarihli Cenevre Sözleşmesinde tarafların *iki toplumu ve iki özerk yönetimi* kabul ettikleri yönündeki maddeyi dayandırmaya çalışsa da, bu kabul gören bir gerekçe olmayacaktı¹²⁶.

16 Ağustos 1974’da BM Güvenlik Konseyin aldığı 360 sayılı karar uyararak saat 19 itibariyle ateşkes ilan edildiğinde Türkiye *Magosa-Lefkoşa-Lefke-Kokkina çizgisinin kuzeyinde kalan adanın %38’lik kısmına hakim olmuştu*. Ancak bu hareket ilk harekatta Türkiye lehine olan havayı tersine çevirmiş, aynı gün Yunanistan’ın NATO’nun askeri kanadından çekildiğini açıklaması ittifak içinde Türkiye’yi hedef haline getirmiştir¹²⁷. 1 Kasım 1974’de BM Genel Kurulu aldığı 3212 sayılı kararlar tüm devletleri Kıbrıs Cumhuriyetinin egemenliğine saygı duymaya aynı zamanda yabancı askerlerin derhal adadan çekilerek, göçmenlerin yerlerine dönmesi için önlemler alınmasını çağrısında bulunuyordu¹²⁸. BM’nin tepkisinin yanı sıra NATO içindedeki bir kriz halinin ortaya çıkması Türkiye-ABD ilişkilerini kaçınılmaz olarak olumsuz etkileyecekti. Adadaki Rumların ikinci hareket sonrası Türkiye kadar ABD’ye de tepki göstermiş, çıkan olaylar sonucu ABD’nin Kıbrıs Büyükelçisi Davies, Büyükelçilik binasında vurularak

¹²⁴ ORAN (Ed.) s.747

¹²⁵ KIZILYÜREK “Glafkos Klerides...” s 30

¹²⁶ ORAN (Ed.) s. 748

¹²⁷ GÖNLÜBOL (Ed.) s.575

¹²⁸ ORAN (Ed.)s. 748

öldürülmüştür¹²⁹. ABD’deki etkin Rum lobisinin faaliyetleri, Watergate skandalının başkanlık makamı üzerinde gölgesi ve Vietnam, Kamboçya ve Şili politikalarının oluşturulmasında etkisiz kalması nedeniyle kongreye yöneltilen eleştiriler¹³⁰ Kongre’nin Türkiye’ye ambargo kararı alması için uygun ortamı oluşturur. ABD hükümeti ise bu karara karşı idi. Dışişleri Bakanı Kissinger kararın alınmasının engellemiş için açıkça çaba sarf etmişti. Nitekim Kongrenin aldığı ilk ambargo kararı Başkan Ford tarafın veto edildiyse de Kongre ardı ardına ambargo kararları olarak oluşturduğu baskı kamuoyu baskısıyla da birleşince Başkan tarafından onaylanan ambargo kararı 5 Şubat 1975’de uygulamaya alındı. Ticari satış ambargosu aynı yılın Ekim ayında kaldırılmakla birlikte askeri ambargo 3 yıl sürmüştür¹³¹. Senato üzerindeki Rum etkisine rağmen Beyaz Saray’ın Türkiye’ye karşı yaptırım uygulanmasında ayak diretmesi Kıbrıs ‘da hareket sonrası ortaya çıkan iki bölgeyi yapının bir anlamda ABD’nin çıkarları ile örtüştüğü yorumlarını güçlendirmektedir. Nitekim William MALLINSON adanın fiilen ikiye bölünmesinin 1964 yılındaki Ball/Acheson planı ile ortaya atılan çifte Enosis planının 10 yıl sonraki sonucu olarak görmektedir. Planın destekçisi olan ABD bu nedenle Türk ordusuna göz yummuştur¹³².

Federasyon temelli çözüm yönündeki Türk tezi ile uyumlu ve adadaki fiili durumun bir sonucu olarak 13 Şubat 1975’de Kıbrıs Türk Federe Devleti’nin kurulduğu açıklandı Federe Devletin Anayasası ise ilanından yaklaşık beş ay sonra 8 Haziran 1975’de gerçekleştirilen referandumla Kıbrıs Türk Toplumunun %99.4’ü tarafından kabul gördü¹³³. Kıbrıs’ta Rumların Enosis için başlattığı referandum uygulaması yıllar sonra Türkler tarafından federasyon tezi doğrultusunda uygulanmış oluyordu. BM Güvenlik Konseyi ise 12 Mart 1975’de aldığı 367 sayılı kararla açıkça tepkisini ortaya koymuş ve KTFD’nin kuruluşunun esefle karşılandığını dile getirmiştir. Aynı kararda taraflara BM Genel Sekreteri gözetimde görüşmelere başlanması çağrısı yapılmıştır¹³⁴. Bu çağrı karşılığını bulacak ve müdahale sonrasında toplumlararası ilk görüşme 28

¹²⁹ Gül İNANÇ “Büyükelçiler Anlatıyor Tük Diplomasisinde Kıbrıs (1970-1991) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Birinci Baskı Mart 2007 s.35

¹³⁰ ORAN (Ed.) s.704-709

¹³¹ ORAN (Ed.) s.706

¹³² MALLINSON s.75

¹³³ Z.M NEJATIGİL “Our Republic in Perspective” Tezel Ofset and Printing Nicosia 1985 s.14

¹³⁴ ORAN s.764

Nisan - 1 Mayıs 1975 tarihleri arasında Viyana’da gerçekleştirilecekti. Viyana görüşmelerini ikinci raundu 5 -7 Haziran 1975, üçüncü raundu ise 31 Temmuz-2 Ağustos 1975 tarihleri arasında gerçekleştirildi. Üçüncü tur görüşmelerinin sonucunda varılan anlaşma ile iki taraf arasında nüfus mübadelesi kabul edildi¹³⁵. Böylece coğrafi olarak iki bölgeye ayrılan ada da toplumların kendi bölgelerinde toplanmaları sağlanmış, iki bölgeyi federasyon tezinin coğrafi şartının yanı sıra demografik koşulları da hazırlanmıştır.

İlerleyen dönemlerde devam eden görüşmeler (1975 New York, 1976 Viyana) silsilesinin ardından 12 Şubat 1977’de Makarios - Denктаş zirvesinde kabul edilen dört temel madde ile “ Bağımsız, tarafsız iki toplumlu Federal Cumhuriyet” esaslı iki toplum liderince de benimsenmiş oldu. Varılan uzlaşma temel alınarak 31 Mart 1977- 7 Nisan 1977 Viyana görüşmeleri gerçekleşti ve taraflar Federasyona ilişkin yapısal önerilerini hazırladılar. Türk tarafı Federe devletlere güçlü bir yapıyı esas alırken Rumlar iki toplumu federal yapıyı kabul etmekle birlikte bunun bir konfederasyona dönüşmemesi merkezi hükümetin gücünün korunması gereğini öne çıkarıyordu¹³⁶. Her ne kadar Federal yapı üzerinde derin görüş farklılıkları olsa da sorunun baş mimarlarından olan Makarios’un Federal çözümü kabul etmesi son derece önemliydi. Ancak 3 Ağustos 1977’de Makarios’un ölümü Rum tarafından çözümü sağlayabilecek güçte bir iradenin oluşumunu da engelleyecekti. Makarios ölmeseydi sorun çözüldü demek her ne kadar aşırı iyimser bir yaklaşım olsa da, Makarios’un ölümü en azından Rum tarafında anlaşma için verilebilecek tavizleri topluma kabul ettirebilecek güçte bir liderin eksikliğine yol açmıştır. Nitekim Makarios’dan sonra Cumhurbaşkanı olan Kipriyanu Türk Toplumuna karşı daha katı bir tavır izlemiştir. Bu katılığının kişisel nedenleri olabileceği gibi Makarios gibi bir liderin ardından topluma kendini kabul ettirme arzusunun da olabileceği düşünölemeyecek bir şey değildir. Kipriyanu’nun muhatap olarak Türkiye’yi almak istemesi, Türk toplumunu bir azınlık olarak görerek görüşmeden kaçınması üzerine görüşmesiz geçilen 1978 yılının ardından 1979 yılının Mayıs ayında BM Genel Sekreteri Lefkoşa’yı ziyaret ederek görüşmelerinin yeniden başlaması için girişimde bulundu. Bu girişim sonrasında 18-19 Mayıs 1979 tarihleri

¹³⁵ NEJATIGİL s.25

¹³⁶ NEJATIGİL s.25-27

Rum lider Kipriyanu ile Türk Lider Denктаş arasında 1977 Makarios-Denктаş anlaşması temelinde 10 maddelik çerçeve anlaşma kabul edildi. Varılan çerçeve anlaşma sonrası Türk tarafın maruz kaldığı ekonomik boykotun kaldırılmasını beklediğini açıklıyor ancak bu beklenti karşılanmıyordu. Ayrıca Rum tarafı öncelikli olarak yer değiştirmek zorunda kalan Rumların geri dönüşlerinin konuşulmasını isterken Türk tarafı iki bölge ve Türk toplumunun güvenlik kaygılarının karşılayan bir anlaşma arayışını önceliklendiriyordu¹³⁷. Bu koşullar altında görüşmeler 9 Ağustos 1980'e kadar bir kez daha kesintiye uğradı. 1 Ekim 1980 'de Rumlar Federal esaslara dayalı bir öneride bulundular. Türk tarafı ise kendi hazırladıkları çözüm önerisini 5 Ağustos 1981'de sundu. İki öneri arasında temel farklar ise Türk tarafının iki bölge bir federasyon teklifine karşın Rum önerisinin toprak esasına dayalı bir federasyonu kabul etmemesi ve yönetimde temsil oranlarında ortaya çıkıyordu. Öneriler üzerinde bir uzlaşma sağlanmayınca BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim kendi fikirlerini masaya koyarak 18 Kasım 1981'de tarafları bir araya getirdi. Waldheim'in fikirleri bir öneri olarak değil toplumlararası görüşmelerde bir kılavuz olarak masada duruyordu. Ancak bu yaklaşım da soruna çözüm getiremeyecekti¹³⁸. 1982 yılında BM Genel Sekreterliği görevini Waldheim'den devralan Peres de Cuellar önce Kipriyanu ile sonrada Denктаş ile bir araya gelerek sorunu gözden geçirdi. Kipriyanu Kıbrıs Sorununun çözümü için adadaki Türk askerinin çekilmesini bir önşart olarak ortaya koyarken Denктаş sorununun 1977 ve 1979 zirvelerinde varılan anlaşmalar üzerine ortaklığın yeniden inşası ile çözülebileceğini söylüyordu¹³⁹. Yine de BM Genel Sekreteri Güvenlik Konseyine verdiği raporda anayasanın birçok konusunda görüş ayrılığının azaldığını ifade edebiliyordu¹⁴⁰. 1983 yılı başında adanın güneyinde yapılan seçimleri Komünist AKEL partisinin desteği ile yeniden kazanan Kipriyanu 3 Mart 1983'de yine kendisi gibi Kıbrıs konusunda taviz vermeye yanaşmayan Yunanistan'daki Papanderau hükümeti ile bir araya gelecektir. Rum ve Yunan liderlerinin Atina'da gerçekleştirdiği görüşmede, Kıbrıs'ta Rum-Yunan siyasetine bundan sonraki süreç de esas teşkil edece prensibi açıklıyorlardı. Buna göre Kıbrıs Sorunu hakkında "*Kıbrıs karar verir, Yunanistan*

¹³⁷ RICHMOND s.154

¹³⁸ NEJATIGİL s.33-43

¹³⁹ NEJATIGİL s. 58-59

¹⁴⁰ KOÇ s.250

*destekler*¹⁴¹” di. Açıklamanın ardından Kipriyanu önce Yeni Delhi’deki bağlantısızlar Zirvesinde sonrada BM Genel Kurulu çatısı altında konunun uluslararası arenada Türkiye’ye yönelik aleyhte bir tutumla ele alınması yönünde gayretlerine hız veriyordu. Rum tarafının çabaları, özelliklerde Sovyet Bloğu ve Bağlantısızlara dahil ülkelerin desteği ile BM Genel Kurul’u 13 Mayıs 1983’de kabul ettiği 37/253 nolu kararda “işgal kuvvetlerinin” adadan çekilmesini istiyor kararın ikinci paragrafında ise “Kıbrıs Cumhuriyeti ve halkının Kıbrıs Toprakları üzerinde etkin egemenlik hakkını” vurguluyordu. Kararın dördüncü paragrafında Kıbrıs Cumhurbaşkanı’nın adanın askersizleştirme önerisinin memnuniyetle karşılandığı ifade edilirken takip eden paragrafta 1977 ve 1979 zirvelerinin desteklendiği ifade ediliyordu¹⁴². Türkiye işgalci kuvvet olarak vurgulanmakla kalmıyor, Rum yönetiminin adanın tamamı üzerinde Kıbrıs Cumhuriyeti olarak tam egemenlik hakkı BM kararı olarak ifade ediliyordu. Karar BM’de kabul edilmeden önce New York’da lobi çalışmaları yapan dönemin Kıbrıs Türk Federe Devleti Dışişleri Bakanı Kenan Atakol özellikle Bağlantısızlar Kıbrıs Temas Grubu nezdinden yapmış olduğu görüşmelerde, kararın kabul edilmesi halinde *Kıbrıs Türklerinin statükoyu değiştirmek zorunda kalacaklarını* ifade ediyordu¹⁴³. Bu bir anlamda KKTC’nin kurulacağı uyarıydı. Ve gösteriyordu ki KKTC’nin kurulması ilanından çok önce hesaplanana bir gelişmeydi.

Aynı yıl BM Genel Sekreteri Peres de Cuellar Türklere %23 ila % 30 arasında toprak öngören bir plan ortaya koydu. Ancak bu plan Rumlar tarafından reddedildi.

Bu gelişmeler üzerine Kıbrıs Türk Federe Devleti Meclisi 17 Haziran 1983’de almış olduğu kararla *Kıbrıs Türk Halkının kendi kaderini bizzat kendisinin belirlemesi hakkına sahip* olduğu belirtilerek, bu hakkın kullanılmasının Doruk Anlaşmalarında alınan kararlar çerçevesinde ortak Cumhuriyetin gerçekleşmesine engel teşkil etmeyeceği vurgulanmıştır¹⁴⁴. Federe Meclis 15 Kasım 1983’de oybirliği ile aldığı bir diğer kararla Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin kurulduğunu ilan etmiştir. Oluşturulan 70 üyeli Kurucu Meclis’in hazırladığı KKTC Anayasası 5 Mayıs 1985’de halkoyuna

¹⁴¹ NEJATIGİL s.61

¹⁴² NEJATIGİL s.63-67

¹⁴³ Kenan ATAKOL “Ayrılıklar Kalıcımı ? Kıbrıslı Türkler ve Rumlar” Toplumsal Dönüşüm Yayınları Birinci Basım Mart 2006 s. 96

¹⁴⁴ İSMAİL s.175

sunulmuş ve %70.18 Evet oyuyla kabul edilmiştir. 9 Haziran 1985’de yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimiyle oyların %71’ini alan Rauf Denktaş KKTC’nin ilk Cumhurbaşkanı olmuştur¹⁴⁵.

1.3. KKTC’NİN KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE KIBRIS SORUNU

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin ilanı üzerine toplanan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 18 Kasım 1983’de aldığı 541 sayılı kararla bu durumu Tek Taraflı Bağımsızlık İlanı (UDI – Unilateral Declaration Of Indipandence) olarak niteleyerek Kıbrıs Türk tarafını Bağımsızlık ilanını geri çekmeye, BM üyesi devletleri ise “Kıbrıs Cumhuriyeti”nden başka bir devleti tanımamaya çağırmıştır¹⁴⁶. Rauf Denktaş BM Güvenlik Konseyinin bu kararına sert tepki göstermiş, Güvenlik Konseyi’nin Bağımsızlık ilanını hükümsüz saymasının görüşme sürecine katkı sağlamayacağını ifade etmiştir¹⁴⁷.

Her ne kadar BM Güvenlik Konseyi aldığı kararla KKTC’nin varlığını kabul etmese ve Denktaş Güvenlik Konseyi kararını kınasa da BM Genel Sekreterinin çözüm çabaları devam etmiştir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’de KKTC’nin ilanında sert tepki gösterdi ise de Türk tarafı görüşmelere devam etmek isteğini Rauf Denktaş’ın 4 Ocak 1984 “Barış ve Dostluk elimizi uzatıyoruz” diyerek sunduğu öneri paketi ile göstermiştir¹⁴⁸. Denktaş’ın önerilerini reddeden Rum Cumhurbaşkanı Kipriyanu Genel Sekretere 11 Ocak 1984’de kendi çözüm planlarını sunmuştur. Plan adanın askersizleştirilmesini ve BM himayesindeki bir uluslararası güç tarafından adada barış ve güvenliğin sağlanmasını öngörmekteydi. Kipriyanu planında 1960 anayasasında olduğu üzere Rum Cumhurbaşkanı ve Türk Yardımcısı, Bakanlar kurulunda 70/30 ‘luk dağılım, iki toplumun eşit temsil edileceği Federal Yüksek Mahkeme önermekteydi. Kurulacak Federal hükümetin Uluslar arası ilişkiler gümrük ve tarife konularında yetkili olması öngörülmekle birlikte Kıbrıs vatandaşlarının üç temel özgürlüğü olan seyahat

¹⁴⁵ İSMAİL s. 176-179

¹⁴⁶ MİRBAGHARİ s.127

¹⁴⁷ RICHMOND s.166

¹⁴⁸ UÇAROL s.1033

etme, yerleşme ve mülk edinme hakkının güvence altına alınmasını talep etmekteydi¹⁴⁹. Türkiye'yi dışlayan bu planın Türk tarafınca kabul görmesi mümkün değildi nitekim görüşmeler için başlangıç dahi olmadı

1984 yılının ilk üç ayında Kıbrıslı Türk ve Rum liderlerin yanı sıra Türkiye Cumhurbaşkanı Kenan Evren ile de görüşen BM Genel Sekreteri kilitlenen görüşmelerin yeniden başlaması için çaba sarf ediyordu. Mart ayında Denктаş'la bir araya gelen Genel Sekreter çözüm için sunduğu belgede adada asker sayısının arttırılmamasını, Maraş'ın BM yönetimine devredilmesini ve üst düzey bir zirvenin gerçekleştirilmesini öneriyordu. Ancak sunulan doküman Denктаş tarafından yetersiz bulunacaktı.¹⁵⁰ Bu görüşme sırasında Denктаş önerileri reddettiyse de KKTC'nin ilanından sonra ilk kez dolaylıda olsa sorunun çözümüne yönelik bir girişim gerçekleşmiş oluyordu. Genel Sekreter tarafından görüşme zemin aranırken Rum tarafı Kıbrıs Cumhuriyeti adına Türk tarafı aleyhine hazırladıkları karar taslağının Güvenlik Konseyi'nce kabulünü talep ediyordu.. Güvenlik Konseyi Rum tarafının talebine uygun olarak aldığı 550 sayılı kararla daha evvel aldığı 541 sayılı karar atıfla *adadaki tüm ayrılıkçı hareketleri kınayarak yasa dışı ilan ediyor ve tüm devletleri KKTC'yi tanımamaya çağırıyordu.*” Aleyhine alınan tüm Güvenlik Konseyi kararlarına rağmen Türk tarafı görüşmelerden kaçmayarak Genel Sekreterin Ağustos ayında Viyana'da taraflarla ayrı ayrı gerçekleştireceği toplantı davetini kabul etmiştir¹⁵¹.

1984 yılının 10 Eylül'ünde taraflar arasında başlayan doğrudan görüşmeler ise çözüm konusunda BM Genel Sekreterini umutlandırmıştı. Üç periyoda gerçekleşen heyetler arası görüşme sonrası gerçekleşmesi öngörülen liderler zirvesi için Genel Sekreter bir saatin yeterli olacağını söyleyebiliyordu¹⁵².1979'dan bu yana uzlaşya en çok yaklaşıldığı düşünülüyüğünden zirve başlangıcında liderlerin tokalaşması bazı BM yetkililerince “yüzyılın tokalaşması” olarak tarif ediliyordu¹⁵³. Taraflar sonbahardan beri heyetler arasın da devam eden görüşmeler sonrasında varılan uzlaşy sonucu ortaya anlaşma taslağını imzalamak üzere liderler düzeyinde bir araya geliyordu. Ancak 20

¹⁴⁹ MİRBAGHARİ s.128

¹⁵⁰ RICHMOND s.180

¹⁵¹ RICHMOND s.181 - 182

¹⁵² MİRBAGHARİ s.130-132

¹⁵³ RICHMOND s.184

Ocak 1985’de Denктаş ve Kipriyanu arasında gerçekleşen zirve Kıbrıs’a çözüm getirmedi. Türk tarafı verebileceği tavizlerin nerdeyse hepsi vermiş, %30’un altında toprağa razı olmuş, cumhurbaşkanlığının dönüşümlü olması önerisinden vazgeçmiş, en hassas olduğu Türkiye’nin garantörlüğü yerine Uluslar arası Garantiyi kabul etmişti. Ne var ki Denктаş’ın kabul ettiği anlaşma Rum tarafınca kabul görmedi. Kipriyanu’nuyu uzlaşmaz konuma düşüren tutumunun arkasında Yunanistan aldığı destek vardı. New York ‘a gelmeden önce Atina’ya uğrayan Kipriyanu “Türk İşgali” bitmeden herhangi bir anlaşma imzalamaması konusunda uyarılmıştı¹⁵⁴. Böylece zirve KKTC’nin ilanı sonrası liderlerin bir araya geldiği ilk zirve olmaktan öte bir anlam taşımadı.

New York’da yaşanan hayal kırıklığı sonrası Kıbrıslı Türk tarafı bağımsızlığını ve devlet yapısını güçlendirici çalışmalara başladı. Bu kapsamda adanın kuzeyinde parlamento seçimleri ve yeni anayasa için referandum gerçekleştirildi. BM Genel Sekreteri Mayıs ayında yaptığı açıklama ile *Kıbrıs Cumhuriyeti* dışındaki oluşumların BM tarafından tanınmadığı *Türklerin kontrolündeki bölgedeki* seçimlerin *yasadışı ve anlaşma arayışlarını engelleyici* nitelikte olduğunu söyledi¹⁵⁵

1985 başında gerçekleşen zirveye temel teşkil eden anlaşma metni BM Genel Sekreteri tarafından Rum tarafının görüşleri revize edilerek tekrar sunuldu. Ağustos Ayında Denктаş revize edilmiş yeni taslak üzerinden görüşmeyi kabul etti. Revize edilmiş taslak metin önceki metine göre Türk tarafının daha da aleyhine görünüyordu¹⁵⁶. İmza aşamasına gelmişken Rum tarafının vazgeçmesi sonrasında Kipriyanu’nun Türkiye’nin adadaki askerlerini çekmesi ve Türkiye’nin Garantörlüğünün kaldırılarak Uluslar arası bir garanti sistemi benimsenmesi yönündeki istekleri BM Genel Sekreteri tarafından kabul edilerek tarafların önün yeniden sunulduysa da Türkiye’yi dışlayan bu öneri sefere de Türk tarafınca kabul görmeyecekti¹⁵⁷.

1986 yılında Sovyetler Birliği Kıbrıs sorununa yeni yakın ilgi göstermeye başladı. Geleneksel olarak Rum tezlerini destekleyen SSCB 1987 Mayıs Ayında soruna

¹⁵⁴ ORAN (Ed.) s. 119

¹⁵⁵ RICHMOND s.186

¹⁵⁶ RICHMOND s.186

¹⁵⁷ UÇAROL s.1034

ilişkin bir uluslararası konferans düzenlenmesini önerdiyse de bu önerisi batılı devletlerce kabul görmedi¹⁵⁸.

1988 Şubat'ında Rum kesiminde Cumhurbaşkanlığına seçilen Vassiliou sürpriz bir girişimle Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı ile sorun hakkında görüşmeye hazır olduğunu açıkladı Bu hareketi ile Denктаş'ı hesaba katmadan KKTC'nin Türkiye'nin kontrolünde olduğunu belirtmek istiyordu. Ancak Türkiye Başbakanı Vasiliou'nun bu teklifini kabul etmeyerek kendisine Denктаş'la görüşmesini önerdi¹⁵⁹.

1988 yılı Türk – Yunan ilişkilerinde yeni bir açılım arandığı bir yıldır. Davos zirvesinde bir Türk ve Yunan Başbakanları bir araya gelmiş, 52 yıl sonra ilk kez bir Türk Başbakanı Yunanistan'ı ziyaret etmişti. BM Genel Sekreteri'de Türk Yunan ilişkilerindeki yumuşama döneminin Kıbrıs sorununa ilişkin görüşmelere yeniden başlanması için uygun bir hava yarattığından hareketle Kıbrıs'taki Türk ve Rum liderlerini önşartsız olarak görüşmelere katılmak üzere Cenevre'ye davet etmiştir. Karşılıklı esen iyimser rüzgarla birlikte 1988 Kasım'ında Rum Lider Vasiliou bu aşamada Avrupa Birliği üyeliği için başvurmayacaklarını açıkladı. Rum liderin bu açıklaması sonrası heyetler arası görüşmeler *samimi* bir *havada* devam etti Heyetler arası görüşmeler sonrasında herhangi bir gündeme bağlı kalmadan BM Genel Sekreterinin himayesinde liderler zirvesi gerçekleştirilmesi kararlaştırıldı. Rumlar bu zirveyi Denктаş'ın Vasiliou ile benzer statüde olduğunu zımnen kabul edilmesi anlamına geleceğinden büyük bir taviz olarak görüyorlardı. Denктаş bu zirve için Mart 1986'da Genel Sekreterin önerdiği taslağın temel kabul edilmesini önerdiyse de Rumlar bu teklifi reddetti¹⁶⁰.

Haziran 1989'da taraflar New York'da bir kez daha bir araya geldiler. Görüşmeler sonrasında Temmuz ayı içinde BM Genel Sekreteri Eylül ayında devam edilmesi kararlaştırılan görüşmelere temel teşkil edecek bir fikirler seti ortaya koydu¹⁶¹. Genel Sekreterin adıyla anılan bu plan temelde 2 kesimli ve 2 toplumlu Kıbrıs Federal

¹⁵⁸ UÇAROL s.1035

¹⁵⁹ RICHMOND s.192

¹⁶⁰ RICHMOND s.193-194

¹⁶¹ RICHMOND s.195

Cumhuriyeti öngörüyordu¹⁶². Ancak detaylar tarafların görüşleri alınmadan oluşturulmuştu.

Temmuz ayı sonunda Denктаş Vasiliou'ya BM'yi aradan çıkartıp doğrudan görüşmelere başlamayı önerdi. Rum tarafı ise 1964'den beri BM çerçevesi dışındaki görüşmelere karşıydı. Ağustos ayı sonunda ise Kıbrıs Türk Meclisi BM Genel Sekreterinin görüşmelere temel teşkil etmesi için ortaya son dokümanı geri çekmemesi halinde Rauf Denктаş'a görüşmelerden çekilmesi çağrısında bulundu¹⁶³. 23 Ağustos 1989 tarihli KKTC Cumhuriyet Meclisi kararı ise *Kıbrıs Türkü'nün ayrı bir "milli varlık" olduğunu ve "self determinasyon"* hakkının bulunduğu ilan ediyordu¹⁶⁴. KKTC Cumhuriyet Meclisinin Self Determinasyon hakkına ilişkin kararı doğrultusunda 11 Ekim 1989'da Denктаş Genel Sekretere sunduğu belge ile iki toplumun ayrı ayrı self determinasyon hakkının kabul edilmesini istedi. Kıbrıs Türk toplumunun Self Determinasyon hakkı Rum'lar tarafından tanınmayınca da görüşmeler kesildi¹⁶⁵.

1989 yılının sonunda ABD'nin sorunun çözümüne yardımcı olması amacıyla adaya gönderdiği özel temsilci Nelson Ledsky "*Kıbrıs Türk Devletini kabul etmiyoruz ve etmeyeceğiz*" açıklamasını yaparak Türk tarafının güvenini henüz sürecin başında kaybetmiş, bundan sonraki girişimlerinden de bir sonuç elde edememiştir¹⁶⁶.

Rum tarafı adadaki çözümsüzlüğe rağmen 4 Temmuz 1990'da tüm ada adına Avrupa Toplulukları'na tam üyelik başvurusunda bulundu¹⁶⁷. Rumların başvurusunu Türkiye hukuksal temelden yoksun olarak nitelerken, KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş'ta Rumların başvurusuna itirazlarının siyasal ve hukuksal gerekçelerini sıraladığı bir muhtırayı 16 Temmuz'da AB Konseyi Dönem Başkanı De Michels'e sundu. Aynı zamanda Türkiye ve KKTC arasında bir mutabakat metni imzalanarak ilişkilerin derinleştirilmesi kararlaştırıldı. BM Sekreteri de 11 Eylül'de yaptığı basın toplantısıyla sorunun çözümü için iki tarafın rızasıyla gerçekleştirilecek kapsamlı bir anlaşma gerektiğinin yanı sıra, adada çözümü güçleştirecek adımlar atılmasından

¹⁶² ORAN (Ed.) s. 122

¹⁶³ RICHMOND s.195

¹⁶⁴ UÇAROL s.1035

¹⁶⁵ ORAN (Ed.) s. 122

¹⁶⁶ İdris BAL (Ed.) "21. Yüzyılda Türk Dış Politikası" Nobel Yayınları Ankara Ocak 2004 s.305

¹⁶⁷ UÇAROL s.1035

kaçınılması gerektiği yönündeki Güvenlik Konseyinin 649 sayılı kararına da atıfta bulunuyordu ¹⁶⁸.

1991 yılında Türkiye görüşmelere doğrudan katılmama yönündeki politikasından farklı olarak Türkiye, Yunanistan ve adadaki iki toplum temsilcilerinin katılacağı bir toplantı önerdi. Dönemin başbakanı Turgut Özal'ın 30 Mayıs 1991'de yaptığı bu öneri Rum ve Yunan hükümetlerince kabul edilmedi. Karşı öneri olarak sundukları BM Güvenlik Konseyinin beş daimi üyesinin katılacağı dokuzlu toplantı önerisi ise Türk tarafınca kabul görmedi¹⁶⁹.

Cuellar'dan sonra BM Genel Sekreterliği koltuğuna oturan Mısırlı Burtos Gali Ocak 1992 iki toplum liderini New York'a davet ederek tarafları bir kez daha bir araya getirdiyse de bu görüşmelerden bir sonuç elde etmek mümkün olmadı¹⁷⁰.

Kıbrıs Sorununa hızlı bir giriş yapan yeni Genel Sekreter 3 Nisan 1992 BM Güvenlik Konseyine "Gali Fikirler Dizisi" adıyla anılacak raporunu sundu. Rapora çözümün iki tarafça kabul edilecek düzenlemelerle mümkün olacağından hareketle iki kesimli federal bir yapı kurulsa da Kıbrıs Devletinin tek egemenliği ve tek uluslararası kimliği olması gerektiğini söylüyordu¹⁷¹.

Aynı yılın Temmuz ayında ise Genel Sekreter "Gali Haritası" olarak da anılan bir fikirler dizisi ile taraflar arasında dolaylı görüşmelere aracılık etmeye başladı. Gali haritasında yer alan ve Güzelyurt'un Rumlara devrini öngören toprak düzenlemesi görüşmeleri yeniden kilitleyecekti. Türk tarafı adanın %29 una hakim olma ve Güzelyurt'tan vazgeçmeme konusunda kararlıydı. Yaşanan bu kriz ABD'nin devreye girerek toprak düzenlemelerinin görüşmelerin bu aşamasında görüşülmemesini sağlamasıyla aşıldı. Dolaylı görüşmeler devam ederken Genel Sekreterin 1 Ağustos 1992'de yazılı bir açıklama ile Toprak ve Yer Değiştirilmiş kişilerin görüşülmeye başlayacağını açıklaması yeniden kriz yaşanmasına yol açtı. Krize rağmen bir süre devam eden görüşmelere 13-14 Ağustos'ta ki liderler zirvesinden sonra ara verildi¹⁷².

¹⁶⁸ ORAN (Ed.) s.53

¹⁶⁹ BAL (Ed.) s.306-307

¹⁷⁰ UÇAROL s. 1936

¹⁷¹ ORAN (Ed.) s. 455

¹⁷² UÇAROL s.1036-1037

Toprak konusunun toplumlar arası görüşmeler üzerinde yaptığı olumsuz etkiye rağmen 21 Ağustos 1992 Gali'nin Güvenlik Konseyine sunduğu rapor Türk tarafının kabul etmediği haritayı da içeriyordu. Güvenlik Konseyi'nde 26 Ağustos'ta aldığı 774 nolu kararla haritayı Gali Fikirler Dizininin bir parçası olarak kabul ediyor ve varılması hedeflenen çerçeve anlaşma için temel alınması gerektiğini bildiriyordu¹⁷³.

29 Ekim 1992'de Genel Sekreterin gözetiminde yeniden başlayan görüşmelerin ikinci haftasında Butros Gali'nin Maraş'ın BM yönetimine bırakılması fikride kabul görmeyecek ve New York görüşmeleri 12 Kasım 1992'de sona erecekti. Bir kez daha başarısızlıkla sona eren görüşmelerin ardından Gali'nin BM Güvenlik Konseyine sunduğu rapor üzerine Konsey 789 sayılı kararı oybirliği ile kabul etti. Karar görüşmelerinin başarısızlığından Türk tarafını sorumlu tutuyor ve adadaki mevcut durumu kabul edilemez olarak niteliyordu¹⁷⁴. Oysa her şeye rağmen Türk tarafı 100 paragraftan oluşan Gali Fikirler Dizisininin 91 paragrafını kabul etmişti. Buna rağmen karar Türk tarafı Fikirler Dizisine uygun bir tutum izlemeye davet ediliyordu¹⁷⁵.

Rum tarafındaki seçimler sonrasında Şubat 1993'de Cumhurbaşkanı olan Klerides ile Denктаş önce 30 Mart -1 Nisan tarihleri arasında, sonra da 24 Mayıs tarihinde New York'da bir araya geldiler. Mayıs ayındaki görüşmeler esnasında Butros Gali BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinin büyükelçilerini de masaya davet ederek bir baskı kurmaya çalıştı. Genel Sekreterin ve Rum tarafının önerisi Maraş'a karşılık Lefkoşa havaalanının iki tarafa açılması idi. Türk tarafı ise Ercan Hava alanının uluslararası Trafığe açılmasını ve Türk tarafı üzerindeki ambargoların kaldırılmasını istiyordu.. Türk tarafının önerileri kabul görmeyince kilitlenen görüşmeler 1 Haziran 1993'de sona erdi¹⁷⁶. Böylece SSCB'nin 1986'da oturmadığı görüşme masasına Rusya oturmuş ama sonuç da değişen bir şey olmamıştı.

Türkiye ile KKTC arasında zaman zaman anlaşmalar yoluyla ilişkiler derinleştirilirken benzer bir adım Kasım 1993 GKRY-Yunanistan arasında atıldı ve Ortak Savunma Doktrini ilan edildi. Böylece Kıbrıs Yunanistan'ın savunma alanına

¹⁷³ ORAN (Ed) s. 456

¹⁷⁴ UÇAROL s.1037-1038

¹⁷⁵ ORAN (Ed.) s. 456-157

¹⁷⁶ UÇAROL s. 1038

dahil ediliyor, GKRY'ye olası bir Türk saldırısını Yunanistan kendisine yapılmış sayacağını açıklıyordu. Yine doktrin uyarınca iki hükümet uluslararası platformlarda birlikte karar vermeyi ve birlikte hareket etmeyi kabul ediyordu¹⁷⁷.

Bir yandan Yunanistan'la ilişkilerini derinleştiren Rumlar öte yandan AB üyeliği hedefine yürümekteydiler. 1994 Haziran'ında AB'nin Korfu zirvesinde Kıbrıs'ın AB Genişleme Programına dahil edildiği yönünde karar çıkınca KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş Türkiye ile KKTC arasında özerklik ilişkisi kurulmasını doğru bulduğunu söyledi. 29 Ağustos 1994'de KKTC Cumhuriyet Meclisi aldığı kararla Federasyonu tek çözüm olarak öngören geçmiş meclis kararlarını kaldırdı¹⁷⁸. KKTC aldığı karar ve eylemleri ile Türkiye'ye yaklaşırken Rum Kesimi'de AB rotasında ilerleyişini sürdürüyordu.

6 Mart ve 12 Haziran 1995 tarihlerinde AB açıkladığı kararlarıyla Rum kesimini tek muhatap olarak kabul ettiğini teyit ediyordu. 6 Mart'ta ayrıca Türkiye-AB ortaklık Konseyi toplantısında Gümrük Birliği kararı da imzalanıyordu. Kararın 16. Maddesi uyarınca Türkiye 2001 yılına kadar GKRY ile ticaret anlaşması imzalamak yükümlülüğü altına giriyordu¹⁷⁹. Böylelikle 1996'da Gümrük Birliğine giren Türkiye oluyordu ama Rum Kesimi de AB üyeliğine daha fazla yaklaşıyordu.

1996 yılının sonlarına doğru Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin verdiği Loizidu Davası kararı Kıbrıs soruna yeni bir boyut kazandırıyor. Kıbrıslı Rum bayan Titiana Loizidu kendisine ait olan mülke girmesinin Kıbrıs Türk Polisince engellendiği gerekçesiyle 1989'da AHİM'e dava açmış, dava sonucunda ise Türkiye mahkemenin 11 e karşı 6 oyla aldığı kararla mahkum edilmişti. Mahkeme KKTC'nin tanınmıyor olmasından hareketle Türkiye'yi mahkum ederken Türkiye'de olayın Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında gerçekleştiğinde Türkiye'nin sorumlu tutulamayacağını savunmaktaydı. Ne var ki mahkeme Kuzey Kıbrıs'ın Türk Birliklerinin denetiminde olmasında dolayı Türkiye'nin sorumlu olacağı kararına varmıştır¹⁸⁰.

¹⁷⁷ ORAN (Ed.) s. 459

¹⁷⁸ UÇAROL s. 1039

¹⁷⁹ ORAN (Ed.) s. 461

¹⁸⁰ ORAN (Ed.) s. 471

1997 başında (4 Ocak) GKRY ile Rusya arasında Savunma ve İşbirliği Anlaşması imzalandığı ve bu anlaşma çerçevesinde Rumların Rusya'dan S 300 füzeleri satın aldığı açıklandı. Bu açıklama ile Rusya bir kez daha Kıbrıs sahnesinde görülüyor, ABD ise S 300 füzelerinin satışını kaygıyla izlediğiniz iki ülkeye resmen bildiriyordu. Türkiye'nin ve KKTC'nin ortak tepkisi ise 20 Ocak 1997'de iki devletçe açıklanan "Ortak Deklarasyon" oldu. Deklarasyonla Türkiye ve KKTC arasında Müşterek Konsepti oluşturulacağı yanı sıra GKRY'nin AB yolunda atacağı her adımın KKTC'nin de Türkiye ile birleşme sürecini hızlandıracağı açıklanıyordu¹⁸¹.

Üç yıllık bir aradan sonra Rum ve Türk liderler 1997 Temmuz'unda önce New York'da (9 -12 Temmuz) sonra ise Lefkoşa'da (28 -29 Temmuz) bir araya geldirdiler. 11 -15 Ağustos 1997 tarihleri arasında Monterux'da gerçekleştirilen üçüncü zirveye ise ABD ve Rusya'nın yanı sıra AB'de özel temsilcisi vasıtasıyla katıldı¹⁸². Masaya eklenen AB sandalyesi de sorunun çözülmesi için yeterli olmadı.

New York Görüşmelerinden sonra Türkiye ve KKTC ortak Savunma Doktrinini oluşturacaklarını resmen ilan ettiler (20 Temmuz1997). Lefkoşa Görüşmelerinden sonra imzalanan "*Ortaklık Konseyi Anlaşması*" "*Türkiye ile KKTC arasındaki ekonomik ve mali bütünleşme ve güvenlik, savunma ve dış politikada ortaklık esasında bütünleşmeyi*" öngörmekteydi¹⁸³.

10 Eylül'de Rusya Devlet Başkanlığı sözcüsü Sergey Yastrjemski füzelerin GKRY'ye tesliminin engellenemeyeceğini açıklarken, adanın kuzeyinde Türk askeri varlığını yasadışı olarak nitelemekte ve Türk Birliklerinin Ada'dan çekilmesi gerektiğini söylemekteydi¹⁸⁴. Yastrjemski'nin açıklamasının ertesi günü Devlet Bakanı Şükrü Sina Gürel füzelerin adaya yerleştirilmesini bir tehdit unsuru olarak algılanacağı ve gerek görülmesi halinde Türkiye'nin adadaki asker sayısını arttırabileceğini açıklıyordu¹⁸⁵. Rusya'nın soruna bu kadar angaje olduğu bir dönemde ABD Başkanının Richard Hollbroke'u Kıbrıs Özel Temsilcisi olarak atadığını görüyoruz (12 Haziran

¹⁸¹ UÇAROL s. 1040-1041

¹⁸² UÇAROL s. 1041

¹⁸³ UÇAROL s. 1041

¹⁸⁴ Cenk BAŞLAMİŞ "Yeltsin Meydan Okudu" Milliyet Gazetesi 11 Eylül 1997

¹⁸⁵ Özlem HERSAN "Kıbrıs'ta Asker Arttırız" Yeni Yüzyıl Gazetesi 12 Eylül 1997

1997). Hollbroke Bosna'da yeni düzeni kuran Dayton Antlaşmasının mimarı olarak Kıbrıs'a çözüm getirebileceği umuduyla göreve başlamasından bir ay sonra Klerides ve Denктаş 9 Temmuz 1997 'de New York'da bir araya geldiler.1994'den beri masaya oturmayan taraflar Ağustos ayında yeniden bir araya gelmek üzere New York'dan ayrıldılar. Toplantı sonrasında BM tarafından yine bir plan sunulmuş liderler tarafından değerlendirilen plan 11-15 Ağustos'ta Monterux yakınlarında Glion 'da yapılan ikinci tur görüşmelerde masaya yatırılmıştır. Türk tarafı kurulacak Cumhuriyetin tek ve bölünmez egemenliğine karşı çıkmış ayrıca Kıbrıs'ın AB üyeliğinin askıya alınmasını talep etmiştir. Bu taleplerin kabul görmemesi üzerine Ekim ayında yapılması planlanan üçüncü tur görüşmeler iptal edilmiştir¹⁸⁶.

12 -13 Aralık 1997'de gerçekleşen AB Lüksemburg Zirvesiyle AB Rum Kesimini tüm adayı temsilen ortaklığa davet etti. KKTC'nin bu karar ilk tepkisi 14 Aralık'ta Türkiye ile Entegrasyon için gerekli adımların atılacağını açıklamak oldu.15 Aralık Rumlarla Federasyon fikrinin gündemden kaldırıldığı ilan edilirken 26 Aralık itibariyle iki toplumlu görüşmelerin askıya alındığı duyuruluyordu¹⁸⁷.

Entegrasyon politikası ilk başlarda hızlı alınan aksiyonlarla desteklendi. 13 Ocak 1998'de "Yapısal ve İşlevsel İşbirliği Protokolü" ve 26 Şubat'ta " Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması" Türkiye ile KKTC arasında imzalandı.31 Mart 1998'de Ekonomik bütünleşmeyi temel alan Ortaklık Konseyi toplantısı gerçekleştirildi. Bu gelişmeler olurken 5 Mart 1998'de Denктаş'ın Klerides' yaptığı yeniden görüşme teklifi kabul görmedi¹⁸⁸.

22 Mayıs 1998'de BM Güvenlik Konseyi KKTC'nin tanınma talebini bir kez daha geri çevirdi. Bununla da kalmayıp 30 Haziran 1998'de daha öncekiler gibi Türk tezlerin aykırı olarak adadaki statükonun kabul edilemez olduğu ve çözümün tek Kıbrıs devletine dayanması gerektiği yönünde iki karar aldı¹⁸⁹

¹⁸⁶ ORAN (Ed.) s. 473

¹⁸⁷ UÇAROL s. 1042

¹⁸⁸ UÇAROL s. 1042

¹⁸⁹ UÇAROL s. 1043

31 Ağustos 1998'de Denktaş Türkiye Dışışleri Bakanı İsmail Cem'le birlikte yaptığı basın toplantısında ilk kez Rumlara Konfederasyon önerisinde bulundu. Ancak bu teklif GKRY ve Yunanistan'ın yanı sıra ABD ve AB tarafından da benimsenmedi¹⁹⁰.

1997 başında ortaya çıkan S 300 krizi füzelerin Kıbrıs'a değil de Girit'e yerleştirileceğinin açıklanması üzerinde ada toprakları üzerinden Ege sularına kaydı¹⁹¹.

1998 sonunda Rum Kesimi ile AB arasında başlayan görüşmelere Klerides tarafından Türk tarafından da temsilci davet edildiyse de Türk tarafı bu daveti Rum egemenliğini kabul ettirme çabalarının bir parçası olarak gördü ve kabul etmedi¹⁹²

Türk ve Rum liderler arasında kesilen görüşmeler 3 Aralık 1999'da BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın girişimleri ile New York'da dolaylı olarak başladı. Görüşmelerin başlaması Avrupa Birliği'nin Helsinki Zirvesinin başlamasından bir hafta öncesine tesadüf ediyordu. Dolaylı görüşmelerin ikinci ayağı 31 Ocak 2000'de Cenevre'de, üçüncü ayağı ise 24 Temmuz'da yine Cenevre'de gerçekleşti. Genel Sekreterin Özel Temsilcisi Alvaro De Soto himayesinde gerçekleşen Denktaş Klerides zirvesinde Rum tarafı Federasyon Türk tarafı Konfederasyon teziyle oturdukları masadan yine sonuçsuz ayrılmak durumunda kaldılar¹⁹³. Bu arada BM Güvenlik Konseyi 14 Haziran 2000'de almış olduğu kararla adadaki Barış Gücünün süresinin "Kıbrıs Hükümetinin muvafakati" ile uzatmıştır. Barış gücünün süresinin uzatıldığı daha önceki diğer kararlardan farklı olarak BM kuvvetlerinin kuzeydeki faaliyetlerini düzenleyen bir ek (Addendum) çıkarılmaması Türk tarafının tepkisine yol açmıştır. KKTC Dışışleri Bakanlığı 15 Haziran yaptığı açıklama ile *kararın Kıbrıs'taki tarafların eşitliği ilkesine aykırı olduğu* ifade etmiştir. Buna rağmen Güvenlik Konseyi 14 Aralık 2000'de Barış Gücünün süresinin uzatılmasına ilişkin yeni kararında da bu uygulamayı sürdürmüştür¹⁹⁴. Konseyin daha önceki uygulamalarında bir şekilde kuzeydeki egemen iradeyi muhatap alırken, artık bu çizgisini terk etmiş oluyordu.

¹⁹⁰ UÇAROL s. 1044

¹⁹¹ UÇAROL s. 1044

¹⁹² BAL (Ed.) s.319

¹⁹³ UÇAROL s. 1046

¹⁹⁴ BAL (Ed.) s.323

Sonuçsuz kalan liderler zirvesine rağmen dolaylı görüşmelerin dördüncü ve beşinci turları sırasıyla New York (12 -26 Eylül 2000) ve Cenevre'de (1-10 Kasım 2000) gerçekleşti New York görüşmelerinin açılışında Genel Sekreterin *iki halkın yek diğerini temsil etmeyen siyasi açıdan eşit taraflar olduklarını* teyit etmesi Rumlar tarafından tepkiyle karşılandı¹⁹⁵. Bir yandan tarafların siyasi eşitliğinden söz edilirken öte yandan yukarıda atıf da bulunulduğu üzere Barış Gücünün görev süresinin uzatılmasına ilişkin kararlarda KKTC'nin rızasının alınması uygulamasına son verilmesi ifade ile iradenin çelişkili buluşmasına dalalet etmektedir.

2001 yılı başında ABD'de George W. Bush başkanlık koltuğunu Clinton'dan devralıyordu. Yeni ABD yönetimi Kıbrıs Özel Temsilciliği makamını lağvetti¹⁹⁶. Kimileri için bu tavır ABD'nin sorunun çözümüne yönelik eskisi kadar etkin çaba sarf etmeyeceğinin işareti olarak algılansa da, ilerleyen dönemde ABD perde gerisinden de olsa çözüm arayışlarının belirleyici güç odaklarından biri olarak yerini koruyacaktır.

2001 yılı boyunca BM tarafları bir araya getirmek için çaba sarf etmiş olsa da, tarafların bir araya gelmesi 4 Aralık 2001'de tampon bölgede gerçekleşen Denктаş Klerides buluşması ile mümkün olmuştur. 8 Kasım 2001 Denктаş'ın mektupla iletlediği görüşme davetini geri çeviren Klerides daveti ikinci bir mektupla yinlendiğinde kabul etmiştir. Görüşmeye sadece not tutmak amacıyla katılan BM Genel Sekreterinin Kıbrıs Özel Temsilcisi Alfaro De Sato toplantı sonrasında tarafların Ocak 2002'den itibaren önkoşulsuz olarak doğrudan görüşmelere başlayacağını açıklamıştır¹⁹⁷. Aralık ayı içerisinde karşılıklı olarak akşam yemeğinde birbirlerini ağırlayan liderler sıcak teması sürdürmüştür. 16 Ocak 2002'den itibaren taraflar arası doğrudan görüşmeler başlamıştır.

2002 Kasım ayında Kıbrıs'ta Federal Çözüme yönelik en kapsamlı plan olan ANNAN Planı Genel Sekreter tarafından taraflara sunuldu. Plan iki kurucu devlete dayanan Birleşik Kıbrıs Cumhuriyetinin kuruluşunu öngörüyordu. Anayasal düzenlemelerle Türk tarafının siyasi eşitlik taleplerine yakın duran plan buna mukabil Türk topraklarını %37'den %28.5 a çekiyordu. Toprak oranının yanı sıra Ada'daki Türk Askeri sayısı da sembolik düzeye çekiliyor, Rumlara eski mülklerine dönüş hakkı

¹⁹⁵ BAL (Ed.) s.323

¹⁹⁶ BAL (Ed.) s.324

¹⁹⁷ BAL (Ed.) s.325

tanıyordu. Dört hafta sonra plan bir takım revizyonlara tabi tutularak yeniden tarafların önüne sunulduğuna amaç Aralık ayındaki Avrupa Birliği Kopenhag zirvesinde 1985 yılında beklendiği gibi tarihi bir tokalaşmanın sağlanmasıydı¹⁹⁸. Ancak Denктаş planı reddederek zirveye katılmadı ve uluslararası kamuoyu nezdinde 1985’de Kipriyanu’nun düştüğü uzlaşmaz lider durumuna düştü. Kopenhag zirvesi sonrası GKRY’de gerçekleşen seçimlerin galibi ise ileriki yıllarda “uzlaşmazlık” etiketini Denктаş’dan devralacak olan Papadopoulos oluyordu. 2003 yılının Şubat ayında Cumhurbaşkanı olan Papadopoulos Kıbrıs’ın AB üyelik anlaşmasını imzalayacağı 16 Nisan 2003 tarihinden önce Ada’da bir çözüm bulunması şeklinde bir arayışı yoktu. Papadopoulos bu umursamaz yaklaşımı 1 Nisan 2003’de BM Genel Sekreterinin Güvenlik Konseyine sunduğu raporun 139. paragrafında da yer alıyordu. Aynı Raporunun 140. paragrafında ise Rauf Denктаş’ın tutumu nedeniyle Papadopoulos’a baskı yapmanın yersiz olduğu belirtiliyordu¹⁹⁹. Yinede seçimlerden sonra Genel Sekreter yeniden girişimlerde bulunarak tarafları La Haye’e davet ediyordu. Üçüncü kez revize ediyordu. 16 Nisanda Kıbrıs adına AB ile imzalanan üyelik anlaşmasından sonrada iki kez daha plan revize edildi²⁰⁰. Revize edilen planın son halinin liderlerin değil doğrudan halkın onayına sunulması masada Denктаş ve Papadopoulos oluğu müddetçe imza atılmayacağına olan inancın da bir sonucu olabilir. Nitekim her iki liderde 2004 yılında gerçekleştirilecek olan referandum sürecinde ortak bir tutum benimseyip “Redci Cephen”in liderliğini üstlenmişlerdir.

2003 Aralık ayında KKTC’de yapılan Genel Seçimlerle Annan Planını destekleyen partiler iktidara geldi. Ne var ki 1 Mayıs 2004’de GKRY resmen AB üyesi olacaktı ve üyelik öncesi Annan Planı temellinden bir çözüme ulaşılması için zaman hızla daralıyordu. 2004 başında Türkiye Başbakanı önce Davos’da BM Genel Sekreterine daha sonra da Washington’da ABD Başkanı’na Türkiye’nin Kıbrıs’ta çözüm için hazır olduğunu söylüyordu. Geçen yıl başında hayal kırıklığı yaşayan Kofi Annan ise hazırlamış olduğu plan üzerinde belirli bir sürede uzlaşmaya varılmayan noktaları kendisinin düzeltilerek anlaşmanın referanduma götürüleceğinin taahhüt

¹⁹⁸ International Crisis Group <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=4003&l=1> (15 Aralık 2007)

¹⁹⁹ KIZILYÜREK “Doğmamış Bir Devletin...”s.221

²⁰⁰ International Crisis Group

edilmesini önşart olarak ortaya koyuyordu. Geçmiş deneyimlerden farklı olarak bu sefer tarafların değil arabulucunun önşartları masadaydı. Annan hazırladığı “şartname”yi taraflara göndererek New York’a davet ediyor ama bu şartnameyi kabul etmiyorsanız boşuna zahmet etmeyin mesajını da gayet net ifade ediyordu²⁰¹. Tarafların gönülsüzce uçtukları New York’da tam bir uzlaşa sağlamalarının olanaksızlığı en başından belli oluyordu. Yalnız bu sefer uzlaşmadıkları metni Referanduma götürmeyi kabul etmek zorunda kalıyorlardı.

Papadopoulos halkını başından beri karşı olduğu Annan Planı “*Güçlü Bir Hayır*” demeye çağırıyor bu çağırısını da televizyonda gözyaşları içinde sarf ettiği “*uluslararası alanda tanınan bir devlet devraldım, uluslararası alanda söz sahibi olmayan ve vesayet arayan bir cemaat devredemem*” sözleriyle taçlandırıyor²⁰². Güneyde iki eski Cumhurbaşkanı Klerides ve Vasiliou referandumdaki tercihlerini Evet olarak açıklarken AKEL BM Genel Sekreterinin hazırladığı planın uygulanabilirliği konusunda BM Güvenlik Konseyinin garantisini istiyordu. Konseyin daimi üyesi Rusya böyle bir güvence verilmesine onay vermedi. İsteddiği güvence AKEL’e verilemeyince de partinin Merkez Komitesi referandumun ertelenmesini bu gerçekleşmezse referandumda “Hayır” diyeceklerini açıkladı²⁰³.

Annan planının beşinci versiyonu 24 Nisan 2004’de Yeşil Hattın iki yakasında oylandı. Rum tarafında % 90 oranında katılım gerçekleşirken Türk tarafında referanduma katılım oranı % 75’di. Türk tarafının %65’le evet dediği Plan Rum tarafında % 76 hayır oyuyla reddedildi²⁰⁴.

Annan Planının başarılı olma umudunu perçinleyen özelliği konjonktürün sorunun tüm tarafların çıkar hanelerine artı puan yazabilmelerine müsait olmasıydı. Avrupa Birliği hedefi ortak bir çıkar algılaması yaratmış, bu amaç uğruna fedakarlık yapılabileceği kanısı hakim olmuştur. Ne var ki Birlik Rumlara herhangi bir fedakarlıkta bulunma gereği olmaksızın üyeliği altın tepside sununca Referandum sadece Kıbrıs Türkleri için bir bahar heyecanı olarak kalmıştır. Planın 2002 Aralık

²⁰¹ KIZILYÜREK “Doğmamış Bir Devletin...” s.333-335

²⁰² KIZILYÜREK “Doğmamış Bir Devletin...” s 345

²⁰³ KIZILYÜREK “Doğmamış Bir Devletin...” s.348-349

²⁰⁴ International Crisis Group

ayında ya da Mart 2003’de La Haye’de yani Rum Tarafı ile AB arasında üyelik anlaşması imzalanmadan önce plan referanduma sunulabilseydi AB’nin Rum’lar üzerinde etkili olma şansı daha fazlaydı. Nitekim 2004’de sandık başına giden Rumlar AB üyeliğini bir sene önce elde etmiş ve dünyaca tanınan devletleri dışında kaybedecek ilave bir şeyleri olmadan oy kullandılar

Annan planı karşısındaki tutumu AKEL’i Kilise ile barıştıyordu. Öyle ki dönemin AKEL Genel Sekreteri, bugünün Rum Cumhurbaşkanı Hristofyas Kilise tarafından “değerli bir yurtsever” olarak kutsanıyor, Yunanistan’daki Makedonya Üniversitesi tarafından kendisine “Ulus” a katkılarından ötürü “Fahri Doktora” unvanı veriliyordu²⁰⁵.

Türk tarafı Annan Planına verdiği “Evet” oyunun Dünya kamuoyu tarafından ödüllendirileceğinden umutluydu. Gerçektende ilk tepkiler Türk tarafının tavrını öven, Rumları ise eleştiren nitelikteydi. Sorunun düğümlemesinin sorumluluğu Papadopoulos liderliğindeki Rum Hükümetine bağlanıyordu. 8 Mart 2006 Uluslararası Kriz Grubu yayınladığı 171. Avrupa Raporunda anlaşmanın önündeki en büyük engelin Papadopoulos Başkanlığındaki Kıbrıs Rum Yönetimi olduğunu ifade ediyordu²⁰⁶. Ancak Türk’lerin lehine oluşan bu olumlu hava somut sonuçlar doğurmaktan uzaktı. Mevcut iki devletli yapı kabul görmemeye devam ediyordu. Ada’da sınırları belirleyen yeşil hattın Rum Kesiminin üyeliği ile birlikte AB’nin sınırlarını temsil ediyor hale gelmemesi için AB Bakanlar Konseyince 28 Nisan 2004’de Yeşil Hat Tüzüğü kabul edildi. Tüzüğün temel hedefi “Kıbrıs Cumhuriyeti” ile “Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti’nin etkili kontrolü bulunmayan bölgeleri” ayıran Yeşil Hat üzerinde AB’nin üç temel özgürlüğü olan kişi, mal ve hizmet dolaşımını düzenlemektir. Düzenleme ile Kuzeyde üretilen malların AB ülkelerine ihracına olanak sağlanacaktı. Ancak kuzeydeki firmaların ihracatının denetimi yetkisi güneydeki Rum otoritesine verilmeye çalışılınca tüzük işleyemez hale geldi²⁰⁷.

²⁰⁵ KIZILYÜREK “Doğmamış Bir Devletin ...”s.228

²⁰⁶ International Crisis Group <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=4003&l=1>

²⁰⁷ Boğaziçi Üniversitesi – TÜSİAD Dış Politika Forumu “AB Müktesebatı Açısından Kıbrıs Tüzüğüne İzolasyonların Hafifletilmesiyle İlgili Gelişmeler” Gözden Geçirilmiş Yayın Temmuz 2004

Annan Planının referanduma sunulmasından bir yıl sonra Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti tarihinde ilk kez Rauf Denktaş'ın aday olmadığı bir Cumhurbaşkanlığı seçimi yaşadı. 17 Nisan 2005 seçimlerini Mehmet Ali Talat %55.60 oy oranı ile ilk turda kazanmayı başardı. Annan Planını destekleyen Hükümetin Başbakanı böylece KKTC'nin Cumhurbaşkanı oldu.

Aynı yılın 29 Temmuz'un da Türkiye, AB ile olan ilişkilerinin temelini oluşturan 1963 Ankara Anlaşmasını Birliğin yeni üyeleri ile birlikte genişleten Uyum Protokolünü imzalamış ancak imza ile birlikte yapılan açıklama ile bu imzanın Güney Kıbrıs Rum Yönetimini tanımak anlamına gelmeyeceğini ifade etmiştir²⁰⁸. Buna karşın AB 21 Eylül 2005'de yayımladığı bildiri ile AB üyesi olan Kıbrıs Cumhuriyetinin uluslararası hukuk çerçevesinde bir devlet olduğunu ve müzakere sürecinde Türkiye tarafından tanınması gerektiğini açıklamıştır²⁰⁹.

24 Ocak 2006'da Türkiye bir "Eylem Planı" ortaya koydu. Plana göre KKTC'deki Hava ve Deniz limanlarının açılması, Ada'nın kuzeyinin Gümrük Birliğine dahil edilmesi, Kıbrıslı Türklerin uluslararası Kültürel ve sportif etkinliklere katılmasına olanak tanınması halinde Türkiye'deki hava ve Deniz Limanları'nı Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ne açacağını duyuruyordu. Uluslar arası çevrelerce bir diyalog zemini olması açısından olumlu karşılanan plan, Rum yönetimince Türkiye'nin zaten AB yükümlüğü olarak yapması gereken açılımları bir fedakarlık olarak sunduğu gerekçesi ile reddedilmiştir²¹⁰.

Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin Siyasi İşler Yardımcısı İbrahim Gambari 7 -8 Temmuz 2006 tarihleri arasında Ada'da her iki Cumhurbaşkanı ile gerçekleştirdiği temaslar sonucunda "İlkeler Dizisi" ve "İki Liderin Kararı" başlıklı uzlaşma metni kabul görmüştür. 8 Temmuz süreci olarak adlandırılan bu sürecin bir parçası olarak Temmuz ay sonunda taraflar sorunun özüne ilişkin konularda

²⁰⁸ http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Kibris/Kibrissongelismeler082002.htm (18 Aralık 2007)

²⁰⁹ http://www.cnnturk.com/arama/haber_detay.asp?PID=00319&haberID=127074 (03 Şubat 2008)

²¹⁰ International Crisis Group

hazırladıkları metinlerini karşılıklı olarak birbirlerine sunmuşlardır²¹¹. 8 Temmuz ya da Gambari Süreci olarak adlandırılan bir sürecin sonucu da henüz görülememiştir.

Avrupa Birliği Üyesi kimliğini elde eden Rum'lar Türkiye'nin birlik üyeliği hedefinin sorunun kendi görüşleri doğrultusunda çözümüne bir baskı aracı olarak görmektedir. Nitekim 2006 Şubat'ın da ABLE-F adlı Rum gemisinin İskenderun limanında giriş yapmayı denemesi ile Türkiye'nin Limanlarının Rum'lara açılması önemli bir tartışma olmuştur. Türkiye "KKTC'ye yönelik izolasyonların kaldırılmaması ve AB'nin taahhüdü olan doğrudan ticaretin başlamaması halinde "limanlarını açmayacağını"²¹² açıklamıştır. Sonbahardaki Helsinki zirvesi yaklaştıkça bu konudaki çözüm arayışları da hızlanmıştı. Dönem Başkanlığını yürüten Finlandiya Başbakanının getirdiği dört maddelik öneride taraflarca olumlu karşılanmıyordu²¹³. Keza öneri taraflara bir kazanç sağlamıyordu. Rum tarafı limanlarını açılmasını Türkiye'nin koşulsuz bir yükümlülüğü olduğunu düşünürken, Türkiye ve KKTC planın kapsamlı bir çözüm önermemesinden dolayı tatmin olmuyor. Ayrıca plan bir havuç sopa yaklaşımı içermiyor. Planın kabul görmemesi Türk tarafına bir şey kazandırmayacak ancak Rum tarafına da bir şey kaybettirmeyecekti²¹⁴. 8 Kasım 2006'da AB Komisyonu tarafından açıklanan Türkiye'ye ait ilerleme raporunun Bölgesel sorunlar ve uluslararası yükümlülükler başlığı altında komisyon Türkiye'ye Kıbrıs'la ikili ilişkileri normalleştirme çağrısı yapmıştır. Ancak Türkiye'nin üyelik sürecine ilişkin nihai karar Aralık ayındaki zirveye bırakılmıştı²¹⁵. Türkiye'nin tutumunda bir değişiklik olmayınca da Aralık 2006 Helsinki Zirvesinde Türkiye'nin AB müzakerelerinde 8 Fasil'ın görüşülmesi askıya alınmıştır.

Geçen bir yıllık sürede 8 Temmuz sürecin ilerleme kaydedilmemiş olması üzerine Rum kesimine yaklaşan Cumhurbaşkanlığı seçiminin de etkisiyle Rum lider Papadopoulos KKTC Cumhurbaşkanı Talat'a 5 Temmuz 2007'de görüşme daveti içeren

²¹¹ http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Kibris/Kibrissongelismeler082002.htm 10 Ocak 2008)

²¹² Hürriyet Gazetesi 17 Nisan 2006 "AB ile Liman Krizi İçin Üç Senaryo"

²¹³ http://www.cnnturk.com/HABER/haber_detay.asp?PID=318&HID=1&haberID=236769 (01 Mart 2008)

²¹⁴ Erdal GÜVEN "Fin Formülü Tren Kazasını Önleyebilecek mi ?" Radikal Gazetesi 7 Ekim 2006

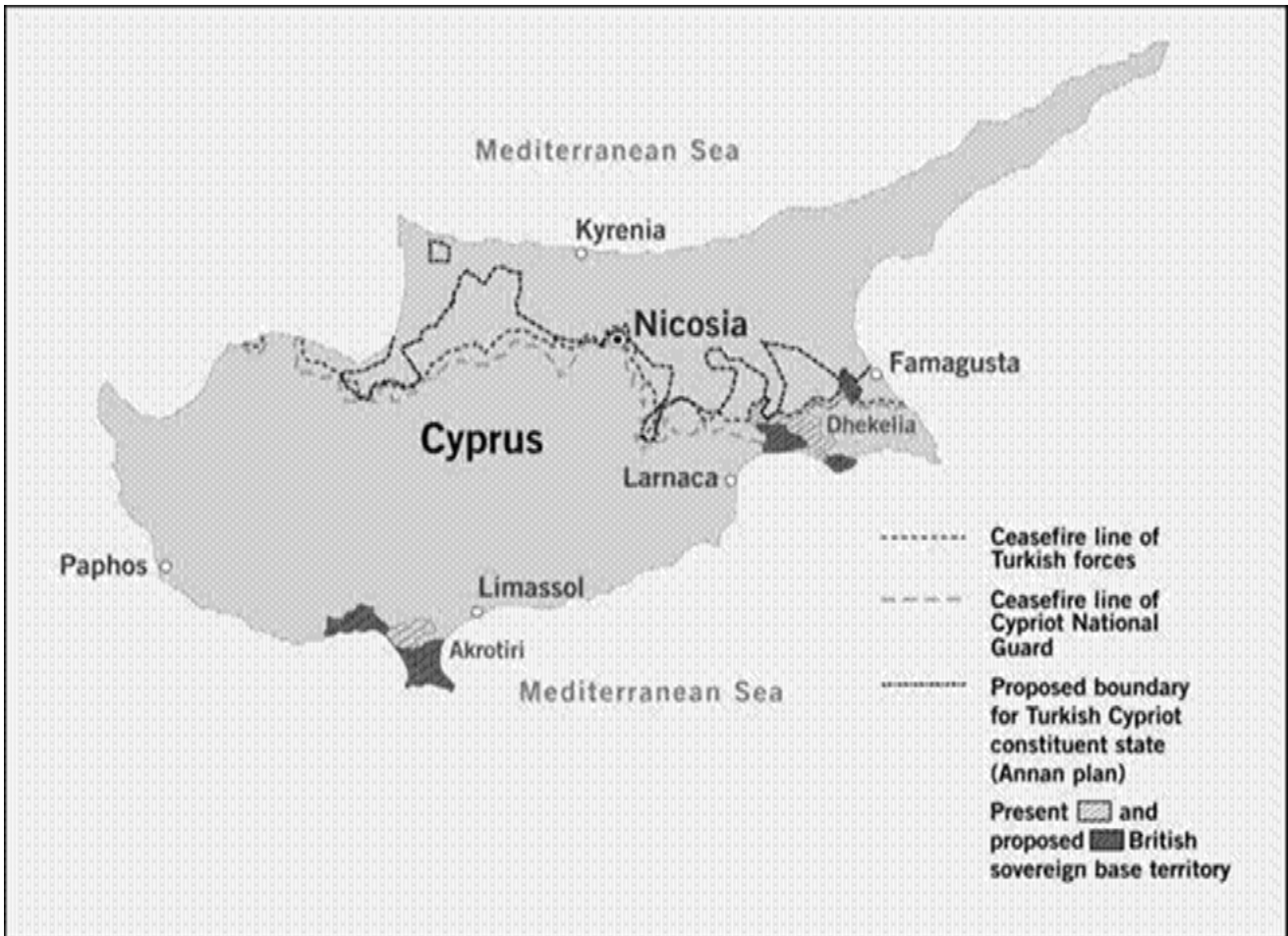
²¹⁵ ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2006/nov/tr_sec_1390_en.pdf (22 Ocak 2008)

bir mektup iletmiştir. Talat'ın olumlu cevabı üzerine taraflar 5 Eylül 2007'de BM Genel Sekreterinin Kıbrıs Özel Temsilcisi Michel Möller'in de hazır bulunduğu bir görüşme gerçekleştirmiştir.²¹⁶ Görüşmeden bir ay sonra 15 Ekim tarihinde Papadopolos 8 Temmuz sürecine işlerlik kazandırılmasına ilişkin önerilerini BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon'a sunmuştur. Bir gün sonra ise KKTC Cumhurbaşkanı Talat aynı kapsamda hazırladıkları, Lokmacı ve Yeşilirmak sınır kapılarının açılmasını da içeren Güven Arttırıcı Önlemler Paketini BM Genel Sekreteri ile yaptığı görüşmede sunma fırsatı bulmuştur. Kıbrıs'taki Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün faaliyetlerine ilişkin 2007 ikinci altı aylık dönemine ilişkin Genel Sekreterin hazırlamış olduğu raporda Kıbrıs Türk tarafının 8 Temmuz sürecinde sergilediği tutum övülmüştü, Kıbrıs Türklere izolasyonların kaldırılması telkin edilmiş ancak bunun herhangi bir şekilde tanıma anlamına gelmeyeceği de vurgulanmıştır. 3 Aralık 2007 tarihinde yayınlanan bu raporun ardından 14 Aralık 2007'de Güvenlik konseyi aldığı 1789 sayılı kararla Barış Gücünün süresini 6 ay daha uzatmıştır²¹⁷.

Bu gelişmeler yaşanırken bir yandan da Güney Kıbrıs Rum Yönetiminde Cumhurbaşkanlığı seçim süreci devam etmekteydi. Üç aday arasında geçen yarışın galibi ikinci turda AKEL Genel Sekreteri Hristofyas oluyordu. Papadopolos'dan sonra makamını devralan Hristofyas bir yanan Ada'da yeni bir açılım umudu olurken, seçim zaferinin ikinci tura kalamayan Papadopolos'un partisi DİKO'nun desteğine borçlu olması ve AKEL'in hükümette yine bu parti ile koalisyon yapıyor olması iyimserlik havası üzerinde kuşku bulutlarının dolaşmasına sebep olmaktadır.

²¹⁶ http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Kibris/Kibrissongelismeler082002.htm (18 Aralık 2007)

²¹⁷ http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Kibris/Kibrissongelismeler082002.htm (18 Aralık 2007)

Harita 1:Kıbrıs²¹⁸

²¹⁸ International Crisis Group <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=4003&l=1>

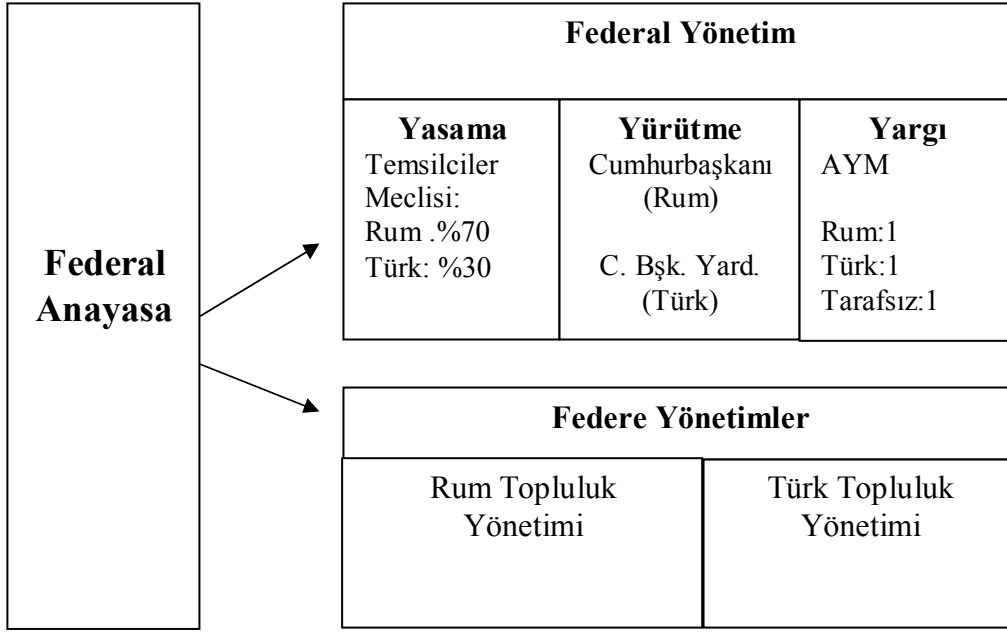
2. KIBRIS'A İLİŞKİN HUKUKSAL VE TEORİK DEĞERLENDİRME

2.1. HUKUKSAL DEĞERLENDİRME

İkinci Dünya Savaşı sonrasında değişen dünya şartları ilk bölümde anlatılan gelişmeler sonucu Akdeniz'de bir ada devleti olarak Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyetinin ortaya çıkmasına olanak tanınmıştır. Ada üzerinde homojen bir ulus yapısı mevcut olmadığından 1960 Anlaşmaları ile inşa edilen devletin de yapısı Kıbrıs'ın etnik birleşimini dikkate almak durumundaydı. Kıbrıs'ın Türk ve Rum halklarının aidiyetlerini ve toplumsal özelliklerini dikkate almak suretiyle Federal Sisteme dayalı devlet mekanizması Müttefik ülkeler arası anlaşma ile tesis ediliyordu. Ancak Türk ve Rumların coğrafi olarak ayrılmamış olmaları Federal sistemi toprak esasına dayandırmıyor, topluluk esasına bağlı düzeni zorunlu kılıyordu.

Prof. Dr. Oktay Uygun'un aşağıda yer aldığı şekilde şematik olarak özetlediği Federal Devlet yapısının çatısını oluşturan Federal Anayasa, toplum yönetimlerinin sahip oldukları yetkileri belirtmek suretiyle sınırlamaktaydı. Anayasa'ya göre din, eğitim, kültür gibi konular Federe Yönetimlerin yetki alanı içine giriyor, yetki alanlarındaki konulara yönelik vergilendirme hakkı da Federe Devletlere tanınıyordu. Anayasa ile açıkça belirtilen yetkilerin dışındaki tüm konular ise Federal Yönetiminin tasarrufuna bırakılıyordu. Federe yönetimleri oluşturan Topluluk Meclisleri coğrafi sınırlama olmaksızın Ada'nın her yerinde bulunan üyeleri için düzenleme yapma hak ve yetkisine sahipti. Topluluklar dilin ve etnik öğelere göre örgütlenmişti. Örgütsel düzen her ne kadar Federatif nitelikte olsa da Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası "Federal" ve türevi kelimeleri içermiyordu. Ancak sonuçta üç temel (Türk, Rum ve Ortak) yönetsel yapılanma ve iktidar merkezi vardı. Yasama, Yürütme ve Yargı organları mevcut üçlü yapıya uygun kurgulanmıştı. Federal düzeyde kamu görevlileri de topluluk nüfuslarına nispetle belirlenmiş kotalara ayrılmıştı²¹⁹.

²¹⁹ Prof. Dr. Oktay UYGUN "Federal Devlet Temel İlkeleri, Başlıca Kurumları ve Türkiye'de Uygulanabilirliği" On İki Levha Yayıncılık A.Ş 3. Baskı Kasım 2007 İstanbul s.214-217

Tablo 1: 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Federal Yapısı²²⁰

Toplumlar arası dengeye dayalı Devlet yapısının sürdürülebilirliğinin güvencesi olarak ise, ada halkının iradesi yeterli görülmemekle, Garanti Anlaşması imzalanmıştır. Ada üzerinde hak iddiasında bulunan üç müttefik Devlet (İngiltere, Yunanistan ve Türkiye) kurulu düzenin iddia sahibi devletlerden bir diğeri tarafından tahrip edilmesini engellemek amacıyla Kıbrıs Kurucu anlaşmalarına ilave olarak Garanti Anlaşması'nı da gerekli gördükleri anlaşılmaktadır.

16 Ağustos 1960'da Kıbrıs Cumhuriyeti, Büyük Britanya Krallığı, Yunanistan ve Türkiye arasından imzalanan Garanti Anlaşmasının ikinci maddesi Kıbrıs Cumhuriyeti'nin *bağımsızlığı, ülke bütünlüğü ve güvenliğinin yanı sıra Anayasa'nın Temel Maddeleri ile kurulmuş düzenin* de garanti kapsamında olduğunu belirtir²²¹. Bu hükümden de anlaşılacağı gibi Anlaşmalarla kurulan devletin bekası ancak bir başka anlaşma ile üçüncü devletlerin garanti altına alınmış oluyordu. Maddede yer alan bağımsızlık, ülke bütünlüğü ve güvenliği ifadeleri dış tehdit algılamasına karşı güvence içerirken, anayasal düzeninde garanti altına alınıyor olması Kıbrıs Cumhuriyeti içerisinde çıkabilecek tehdit algılamalarına işaret etmekteydi.

²²⁰ UYGUN s.215

²²¹ Doç Dr. Sevin TOLUNER " Kıbrıs uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk" İstanbul Üniversitesi hukuk Fakültesi, Fakülteler Matbaası İstanbul 1977 s.524

Mevcut Anayasasının 181. Maddesi hükmü ile İttifak anlaşmasını Anayasanın temel maddesi olarak niteleyen Kıbrıs Cumhuriyeti, Garanti Anlaşması ile de hem İttifak Anlaşmasına hem de Anayasal düzenine uluslar arası bir güvenceye almıştır.²²² Bu kapsamda bir güvence arayışının temel nedeni gerek içeriden gerekse dışarıdan devletin sürdürülebilirliğine yönelik tehdit algılamalarıdır. Ne var ki imzalanan anlaşmalar da 1963 olaylarının önüne geçemeyecektir. Yaşanan kanlı olaylar sonrasında BM Güvenlik Konseyi'nin kararı ile Ada'da Barış gücünün konuşlandırılması sonrasında Rum Lideri Makarios 31 Mart 1964'de BM Genel Sekreterine gönderdiği mektup da BM Barış Gücü'nün göreve başlaması ile üçlü ittifak anlaşmasının sona erdiğini ileri sürmüştür. Oysa ki Kıbrıs Cumhuriyetinin kuruluşunu ve uluslar arası statüsünü düzenleyen Anlaşmalar *bir ülke ile ilgili daimi bir statü saptamak amacıyla yapılmış* olduklarından belirli süreleri olmadığı gibi taraflara fesih ve çekilme hakkı tanıyan hükümler de içermemektedir²²³. Dolayısıyla Kıbrıs Anayasasının da temel maddelerinden olan ittifak anlaşmasının tek taraflı bir tasarrufla sona ermesi mümkün gözükmemektedir.

Rumların güç kullanmak suretiyle Anayasal kurumları tek başlarına ele geçirmeleri ve Türklerin Anayasal haklarını kullanmalarından mahrum bırakmaları üzerine Kıbrıs Türkleri Anayasal bir kurum olan Cemaat Meclisinin örgütsel şemsiye altında işleyen kurumsal birlikteliğe yönelmiştir. 28 Aralık 1967'de Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi ilan edilerek Kıbrıs Cumhuriyetinden organik kopuş süreci başlamıştır. Her ne kadar gerek Kıbrıs Türk Yönetimi gerekse Türkiye Cumhuriyeti Kıbrıs Geçici Türk Yönetimini 1960 Anayasasının tam olarak uygulanmaya başlayıncaya kadar sürecek bir iç düzenleme olduğunu²²⁴ ileri sürse de zaman içerisinde meydana gelecek fiili ayrışmanın ilk örgütsel düzenlemesi Kıbrıs Geçici Türk Yönetiminin ilanı olmuştur. Nitekim bu girişim BM tarafından tasvip edilmemiştir.

1960 düzeni fiilen topluluk esaslı federal bir yapı ise de 1963'den sonra Rum tarafı sürekli olarak Üniter devlet esasına dayalı bir çözüm konusunda direnç göstermişlerdir. Üniter Devlet içerisinde Türklere önerilen en fazla imtiyazlı azınlık

²²² TOLUNER s.126

²²³ TOLUNER s.134

²²⁴ TOLUNER s.242

statüsü olmuştur. Rumların bu ısrarcı tutumu istedikleri şekilde bir birlikteliğe değil gün geçtikçe artan yoğunlukta hissedilen ayrılıklara sebep olmuştur.

15 Temmuz 1974’de gerçekleşen Darbe sonucunda Kıbrıs dışına kaçmak zorunda kalan Makarios, fiilen Türk Toplumunu üzerinde kontrol kabiliyetine sahip olmadığı gibi darbeci güçler nedeniyle Rum Toplumunu üzerindeki kontrol ve yönetsel imkanlarından da mahrum kalıyordu. Yine dünya kamuoyu tarafından “*Meşru ve Seçilmiş Cumhurbaşkanı*”²²⁵ olarak kabul edilen Makarios bu sıfatıyla Güvenlik Konseyi tarafından dinlenmiştir.

Detayları bu çalışmanın ilk bölümünde anlatılan siyasi girişimler sonrasında 24 Temmuz 1974’de Garanti anlaşmasının Dördüncü maddesinde öngörülen şartlara uyulmak suretiyle Türkiye “*Tecavüzü Durdurma*” hareketi gerçekleştirmiştir. Harekatın dayanağı olarak gösterilen Garanti Anlaşması hükümleri uyarınca Türkiye amacını 15 Temmuz öncesi Status quo’ya dönmek değil “*Bu anlaşma ile kurulan Düzeni yeniden kurmak*” olarak açıklamıştır²²⁶. Düzenin yeniden kurulması 1960 Kurumlarının yeniden canlandırılmasından öte anlamlar içermektedir. Burada tesis edilmesi amaçlanan düzen Türk Toplumunun güvenliği ve Devlet idaresindeki eşitliğini sağlayan, Kıbrıs Cumhuriyetinin Kuruluşu ideallerine olanak tanıyan düzendir. Nitekim 1960 Anayasası bu idealler üzerine inşa edilmiş olsa da uygulamada başarılı olmamıştır. Ne var ki yaşanan hayal kırıklığı Türk toplumunun anlaşmalarla kazanmış olduğu haklarına hanel getirmez. Türkiye’nin gerçekleştirmiş olduğu harekatıyla *1960 Anayasası Düzenine dönmek amacının güdülmemiş olması ve bu Anayasanın temelinde olan prensiplere yeni biçim verecek bir hukuki düzenleme saptanması üzerinde ısrar edilmesi de* (Türk Toplumunun kazanmış olduğu) *bu hak ve çıkarların hukuki varlığını etkilemez*²²⁷.

Rum tarafı ise Türkiye’nin müdahalesinin Garanti Anlaşması ve BM Şartı’na aykırı olduğunu, Garanti Anlaşmasının ilgili taraflara Kıbrıs Cumhuriyetine dışarıdan gelecek saldırılar karşısında müdahale hakkı tanıdığını savunmuştur²²⁸. Garanti

²²⁵ TOLUNER s.263

²²⁶ TOLUNER s.269

²²⁷ TOLUNER S.271

²²⁸ TOLUNER s.273

Anlaşmasını sadece dış tehdit unsuru ile sınırlamak İttifak Anlaşması ile bir farkı olmadığını iddia etmek anlamına gelir ki bu doğru bir değerlendirme olmaz. Garanti Anlaşmasının özünün Anayasal Düzeninin korunmasını da içerdiği olduğu anlaşma hükümlerince açıkça ortaya konmuştur.

BM Güvenlik Konseyi Kararları uyarınca gerçekleşen ateşkes sonrası taraflar yine BM'nin çağrısına uyarak barış görüşmeleri için Cenevre'de bir araya gelmişlerdi. Bu görüşmelerde Türkiye, Türk tarafının aynı acıları bir kez daha yaşamaması ve 1960 düzeninin ruhuna uygun olarak Türk tarafına güvenli ve eşit temsil hakkının tanındığı bir yapı kurulması amacıyla Federal Devlet tezini ortaya atmıştır. Yunan ve Rum tarafı ise adanın statüsüne ilişkin tüm tartışmaları reddetmişlerdir. Birbiriyle uyuşmayan yaklaşımlara rağmen 30 Temmuz 1974'de taraflar aralarında derhal uygulanmak üzere bir metin üzerinde uzlaşmayı başardılar. Toluner'e göre burada imzalanan anlaşmanın önemli bir özelliği BM Güvenlik Konseyi'nin daha önce almış olduğu 353 sayılı kararda öngörülmeleyen hatta *bu Karara ters düşen geçici bir statü saptanmasıdır*. Güvenlik Konseyinin kararında yer alan "*milletlerarası anlaşmalar uyarınca bulunanlar dışında bütün askeri personelin geciktirilmeksizin çekilmesi*" ifadesi yerine "*karşı karşıya bulunan bütün silahlı kuvvetlerin kontrolleri altında bulundukları alanları genişletmemeleri gereği*" ifadesi almıştır²²⁹. Bu anlaşma elbette ki Güvenlik Konseyi kararını ortadan kaldırmıyordu ancak var olan fiili bir durumu da kabul etmekteydi. Öyle ki Anlaşmanın yürürlük tarihi 30 Temmuz kabul edildiğinden Türkiye'nin ateşkesi kabul ettiğini açıkladığı 22 Temmuz tarihinden sonrada kontrol altına aldığı topraklar taraflarca fiilen tanınıyordu. Nitekim Cenevre Anlaşmasının beşinci maddesi ile *Kıbrıs Cumhuriyetinde fiilen Kıbrıs Rum Toplumunu ve Kıbrıs Türk Toplumuna ait olmak üzere iki muhtar idarenin varlığı kaydedilmiştir*²³⁰. Bu anlaşmanın altında Kıbrıs Cumhuriyeti imzasının olmaması da üç garantör devletin Garanti Anlaşmasından kaynaklanan ada üzerinde anayasal düzenin kurulmasını sağlama hak ve yükümlülüklerinin teyidi niteliğindedir. Geline nokta Ada'daki Türk toplumunun düzen güvenliğinin sağlanmasında daha evvel Geçici Türk Yönetimi'nin ilanı ile

²²⁹ TOLUNER s. 291.

²³⁰ TOLUNER s.291

kurulan fiili durumun Türkiye silahlı kontrolü ile güvenceye alınmış olması fiilen kabul edilmiş oluyordu.

8 Ağustos 1974'e başlayan İkinci Cenevre görüşmelerinde Rum tarafının daha evvel yok etme gayreti içinde olduğu 1960 Anayasası düzenine dört elle sarıldığı görülmektedir. Bu görüşmelere katılan Rum tarafı adına Glafkos Klerides Garantör Devletlerin sadece 1960 Anayasası düzenine dönülmesini isteme hakları olduğunu, Anayasa üzerinde yapılacak düzenlemelerin ise Kıbrıs halkının tasarrufunda olduğunu savunmuştur²³¹. Barış Harekatı sonunda ortaya çıkan tablo Rum'ları bir zamanlar işlemez diye ilga etmeye çalıştıkları 1960 düzenlemelerini arar duruma getirmiştir. Ama artık Türk tarafı 10 yıldır yaşadığı sıkıntılara rağmen işleyen bir yönetim sistemi inşa etmiş ve kendini nispeten güvende hissettiği bu düzenden, aynı oranda güvence tesis edilmeden vazgeçmek istememektedir.

Türk tarafı için eşit ve güvenli çözümün iki bölgeyi Federasyon olacağı tezi 12 Ağustos'ta Türk Toplum Lideri Rauf Denktaş tarafından dile getirilmiştir. Türkiye'de bu tezi desteklemekle birlikte alternatif bir açılım olarak Kantonal Çözüm önerisinde bulunmuştur. Her iki öneride toplumlara nüfus ve yerleşime göre belirli coğrafi yönetsel alanlar verilmesi esasına dayanmaktadır. Ancak Üniter Devlet yapısı üzerinde ısrarcı olan ve Türk Tarafının endişeleri karşısında kayıtsız kalan Rum tarafının Türk Tarafının önerilerini değerlendirmek için 36 saatlik ek süre istemesi vakit geçirme olarak algılanmış ve İkinci Kıbrıs Harekatı gerçekleşmiştir. 14-16 Ağustos Tarihleri arasında gerçekleşen hareketle Türk ordusu Adanın kuzeyinde bir hat üzerinde egemenliğini tesis ederek coğrafi ayrılığın kesin çizgilerini çekmiştir.. Nitekim dönemim Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Bülent Ecevit ikinci Ateşkes kararı sonrasında yaptığı açıklamada "*coğrafi esasa dayanan iki muhtar idareden kurulu federal Kıbrıs devletinin temelini fiilen atılmış bulunduğunu*"²³² belirtmiştir.

1967'den itibaren kendi yönetsel mekanizmalarına sahip olan Kıbrıs Türk toplumu 1974 yazındaki hareketlerden sonra coğrafi egemenlik alanlarına da sahip olunca çözüm için savunduğu Federasyon tezini tek taraflı olarak hayat geçirmek üzere

²³¹ TOLUNER s.307

²³² TOLUNER s.317

13 Şubat 1975’de Kıbrıs Türk Federe Devletinin kurulduğunu ilan etmiştir. Gerek Kıbrıs Türk Toplum Liderliği gerekse Türkiye Cumhuriyeti bu girişimin Bağımsız Bir Kıbrıs Türk Devleti girişimi olmadığını vurgulamışlardır. Bundan hareketle Toluner *Kıbrıs Türk Federe Devleti Kıbrıs Cumhuriyeti’nin bir “devlet “ olarak milletlerarası kişiliğini etkileyen bir işlem olmadığından diğer devletler ve hatta Kıbrıs Rum Toplumu tarafından tanınmasının söz konusu olmayacağını* ²³³söyler. Toluner’in ifadelerinden yeni oluşumun 1964 sonrasında Rumların Kıbrıs Cumhuriyeti organlarının ele geçirmesi ve 1974 sonrası ortaya çıkan fiili durumun şartları altında Türk Toplumunun iç işlerini ilgilendiren bir işlem niteliğinde olduğu sonucuna varılabilir. Rum tarafı ve Yunanistan ise Kıbrıs Türk Federe Devletinin ilanının Kıbrıs Devleti ülkesinde bir Türk Devleti kurulması anlamına geleceğini ve gerek 1960 Anlaşmalarına gerek Güvenlik Konseyinin kararlarına aykırılık teşkil ettiğini savunmaktadır²³⁴. Güvenlik Konseyide 12 Mart 1975’de aldığı 367 sayılı kararında “Kıbrıs Cumhuriyeti ülkesinin bir kısmının “ Federe Türk Devleti” olmasını öngören 13 Şubat 1975 tarihli tek taraflı kararı toplumlar arasında yürütülecek görüşmelerin devamını tehlikeye düşürdüğü için esefle karşıladığını açıklamıştır²³⁵. Bu karar öncesi Güvenlik Konseyinin üyesi Dört Büyük Devlet ayrı ayrı Kıbrıs Devletini sadece “Kıbrıs Hükümeti” olarak adlandırdıkları Makarios Hükümetinin temsil ettiğini açıklamışlardır²³⁶. Toluner yukarıda alıntılanan görüşünden hareketle Türk tarafının da Kıbrıs Hükümeti olduğu yönünde bir iddiası olamadığı gibi tanınma ya da tanınmama gibi bir durumu da bulunmamaktadır. Yinede Makarios Kıbrıs Hükümeti sıfatı ile kabul görüyor olması Adanın Türk halkını temsil kabiliyetini yitirmiş olduğundan tartışmalıdır. Çünkü Türk toplumu artık coğrafi olarak da “*Kıbrıs Hükümeti*”nin etkin kontrol alanı dışındadır.

Güvenlik Konseyinin 367 sayılı kararında dile getirdiği endişelerinin aksine toplumlar arası görüşmeler Kıbrıs Türk Federe Devleti’nin ilanından sonrada sürmüştür. Hatta 1977 ve 1979 Doruk Anlaşmalarında Federasyon tezinin iki tarafça kabul edildiği görülmektedir. Görüşmelerin devam ettiği yıllar boyunca da Ada üzerinde yaşayan iki

²³³ TOLUNER s.360

²³⁴ TOLUNER s. 361

²³⁵ TOLUNER s.367

²³⁶ TOLUNER s. 363

halk kendi coğrafi bölgelerinde ve kendi yönetimlerinde idare edilmek suretiyle hayatlarını sürdürmüşlerdir.

1983 yılına gelindiğinde Kıbrıs Türk Federe Devleti Meclisi önce 17 Haziran'da aldığı bir kararla Kıbrıs Türk Halkı'nın kendi kaderini bizzat kendisinin belirlemesi hakkına sahip olduğu yani self determinasyon hakkı vurgulanmış²³⁷, 15 Kasım 'da ise oy birliği ile aldığı bağımsızlık kararı ile bu hakkını kullanmıştır. Birleşmiş Milletler Andlaşması'nın amaçlarının sayıldığı birinci maddesinin ikinci fıkrasında “*Uluslararası hak eşitliği prensibine ve kendi geleceklerinin tayin hakkına saygı üzerine kurulmuş dostane ilişkiler geliştirmek.*”²³⁸ ifadesi ile “*Uluslararası hak eşitliği prensibine ve her ulusun kendi kaderini tayin etmesi hakkına saygı gösterilmesine dayanan....*”²³⁹ ifadeleri ile başlayan 55. maddesi ulusların kendi kaderini tayin hakkını tanısa dahi hakkın kullanımına ilişkin kesin bir hukuki düzenleme içermez. İlkenin hukuksal kapsamında ilişkin ilk Birleşmiş Milletler düzenlemesi BM Genel Kurulunca kabul edilen 14.12.1960 tarihli 1514 sayılı kararı “Sömürge Yönetimi Altındaki Halklara Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Bildiri” ile olmuştur. Konuya ilişkin diğer kaynak düzenlemeler ise; BM'nin 1962 tarihli 1803 sayılı “Doğal Kaynaklar Üzerinde Sürekli Egemenlik Bildirisi”, aşağıda çeşitli hükümlerine atıfta bulunulacak olan 1970 tarih ve 2625 sayılı “BM Şartı Uyarınca Devletlerarasında Dostane İlişkiler ve İşbirliği ile İlgili Milletlerarası Hukuk Prensiplerine Dair Bildiri” ve Genel Kurulca 1966'da kabul edilen ancak üye devletlerin imzalarıyla ancak 1976'da yürürlüğe girebilen Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Sözleşmesidir²⁴⁰. Anılan düzenlemeler ışığına Self determinasyon hakkının kullanımında karşılaşılan sorunlardan biri bir başka milletler hukuk prensibi olan devletlerin ülke bütünlüğüne saygı gösterilmesi ilkesini zedelemeyen bu hakkın kullanımınıdır. 1970 yılında yayımlanan “*BM Şartı Uyarınca Devletlerarasında Dostane İlişkiler ve İşbirliği ile İlgili Milletlerarası Hukuk Prensiplerine Dair Bildiri*”de “*bir dış müdahale olmaksızın siyasi statüsünü serbestçe kararlaştırmak ve iktisadi sosyal ve kültürel gelişmesini izlemek hakkı*” “*bütün halklar*”

²³⁷ İSMAİL s.175

²³⁸ Mehmet GENÇ “BM ve Uzmanlık Örgütleri Mevzuatı I. Cilt” Ezgi Kitabevi Ocak 1999 s.32

²³⁹ GENÇ s. 43

²⁴⁰ Prof. Dr. Hüseyin PAZARCI “Uluslar arası Hukuk Dersleri II. Kitap” Turhan Kitabevi Ankara 1998 s.9

için bir hak olarak kabul görmekle birlikte bu hakkın “*halkların eşit hakları ve self determination prensibine uygun hareket eden ve böylece ülkede yaşayan bütün halk ırk, inanç veya renk ayrımı yapmaksızın bir hükümeti haiz egemen ve bağımsız Devletlerin ülke bütünlüğü ve siyasi birliğinin tamamen veya kısmen parçalanmasına veya ihlal edilmesine yol açabilecek herhangi bir harekete müsaade etmek veya teşvik etmek biçiminde yorumlanmayaca*”ğının da altını çizilmektedir²⁴¹.

Bilindiği üzere Kıbrıs'ta self determination hakkının kullanımı İngiliz egemenliği döneminde ilk kez Rumlar tarafından gündeme getirilmiştir. 1960 düzeni kurularak Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilanından sonra da özellikle 1964 sonrası dönemde Rumlar anlaşmalarla kurulan devletin Kıbrıs halkının self determinasyon hakkını kullandığı anlamına gelmeyeceğini ve Kıbrıs halkının self determinasyon hakkının saklı olduğu tezi savunulmuştur. Buna mukabil olarak Türk tarafı bağımsız devletler bakımından bu hakkın kullanılamayacağı, anlaşmalarla kurulan yapının yine tarafların varacakları başka bir anlaşmayla değiştirilebileceği savunulmuştur. Bundan hareketle TOLUNER 1977'de yayımladığı kitabında Türk tarafı için “*Self Determination hakkına dayanılarak Kıbrıs'ta bağımsız bir Türk Devleti kurulabileceğini savunmak*”ın tutarlı olmayacağını söylemektedir²⁴² Toluner kitabının takip eden paragraflarında ise 1970 tarihli Birleşmiş Milletler Bildirisine atfen Kıbrıs Hükümetinde temsil edilme hakkını kaybeden Türk toplumunun bu hakkından mahrum bırakılmasının self determinasyon hakkı için dayanak oluşturabileceğini ancak bağımsız devletin maddi unsuru olan bir ülke parçası üzerinde devamlı ve etkin bir kontrol icra eden hükümet mekanizmasının Türkiye'nin askeri müdahalesi ile kurulmasından dolayı tek taraflı olarak status quo'nun değiştirilmesi hakkını sağlamayacağını söylemektedir²⁴³. Öte yandan 1991 yılına kadar Uluslararası Adalet Divanı tarafından Self Determination ilkesi sadece Sömürgelerin bağımsızlık kazanımlarında geçerli kabul edildiği görülmüştür²⁴⁴. Öte yandan mevcut Türk tezi 1960 düzeninin iki toplumun eşit hakları üzerine inşa edildiği 1963 sonrasında Türk Toplumunun haklarının Rumlar tarafından alınarak, kullanılmasının engellemesi üzerine Türk

²⁴¹ TOLUNER s.417

²⁴² TOLUNER s.422

²⁴³ TOLUNER s.422-423

²⁴⁴ PAZARCI II. Kitap s 10

toplumunun kendi kaderini tayin etme hakkına sahip olduğu şeklindedir. Oysa ki Rum tezleri 1963 -1974 dönemini ön plana çıkarmadan Türk toplumunu bir azınlık olarak nitelemekte, “Türkiye’nin İşgali” ile elde edilen ülkesel alan üzerinde self determinasyon hakkının kullanılmayacağını çünkü mevcut durumun Türkiye’nin illegal güç kullanımının sonucu ortaya çıktığını savunmaktadır²⁴⁵. Yukarıda ki alıntı ve değerlendirmelerden hareketle Kıbrıs Türk Toplumunun self determination hakkına sahip olduğunu ancak Türkiye’nin gerekçesi ne olursa olsun silahlı bir müdahalesi ile sağladığı egemenlik alanı üzerinde bu hakkını kullanmasının dünya tarafından kabul görmediği sonucuna varılabilir. Öte yandan henüz Türk müdahalesi gerçekleşmeden önce Kıbrıs Geçici Türk Yönetiminin dahi BM tarafından onaylanan ve kabul gören bir hareket tarzı olmaması, fiilen Rum’lar tarafından ele geçirilmiş devlet mekanizması içerisinde Türk Toplumunun kendi kaderini tayin hakkını kullanabilmesinin olanaklarını ortadan kaldırmıştır. Şu bir gerçektir ki 1974 müdahalesi olmasaydı Türk toplumunun bir egemenlik alanı tesis etmesi orantısız güç dağılımı nedeniyle mümkün olmayacaktı.

Kabul görmeyen bir self determinasyon hakkının kullanımı ile kurulan KKTC devleti Türkiye dışında herhangi bir devlet tarafından da tanınmamıştır. Türkiye dışındaki devletler tarafından ada üzerinde yegane egemen devlet olarak Kıbrıs Cumhuriyeti hükümet olarak da Rum hükümeti tanınmaktadır.

Amerikan Devletleri Montevideo Sözleşmesinin Birinci maddesine göre siyasi topluluğun devlet olarak tanınmasının gerekli unsurları;

- a. Sürekli insan topluluğu
- b. Belirli Ülke
- c. Hükümet
- d. Öteki devletlerle ilişkiye girme yeteneği

²⁴⁵ NEJATIGIL s.95-97

şeklinde sıralanır²⁴⁶. Bir siyasi topluluğun bu unsurları taşıdığı bir devletçe kabul edilmesi durumu ise tanınmayı sonucunu doğurur. Hükümetlerin tanınması için tek unsur ise “ülkenin her yerinde veya hak iddia ettiği her yerinde etkin ve devamlı olabilecek bir kontrol icra edilebilmesidir²⁴⁷. Bu kabule rağmen Rumlar 4 Mart 1964 tarihinde alınan Güvenlik Konseyi kararı ile Kıbrıs Hükümeti olarak tanınmışlar ve bu tanınmışlık halleri devam etmektedir.

Kıbrıs'ta sorunun büyümesinin nedenlerinden biri de 1964 olayları sonrasında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin hükümeti olarak Rum Hükümetinin tanınmasıdır. KKTC'nin tanınma sorunundan 20 yıl önce Rum Hükümet olarak tanınması Kıbrıs sorununa derinlik kazandırmıştır. Rum tezine göre 1964 yılında Türklerin Adayı taksim etmek amacıyla devlete karşı silahlı mücadeleye başlamaları ve devlet fonksiyonlarını ifadan kaçınmaları nedeniyle *salus populi est suprema lex* (Zaruret durumu) prensibi uyarınca Anayasanın bazı hükümlerinde ayrılınmak zorunda kalınmıştır. Zaruret prensibi hukuka aykırı bir eyleme, tek başına, hukuka uygunluk kazandıran bir durumdur. 1964 'de Kıbrıs Yüksek Mahkemesi kararı ile bu durum Kıbrıs Anayasasına girmiştir²⁴⁸. Söz konusu kararı veren mahkemenin Rum üyelerden teşekkül ettirildiği burada hatırlanmalıdır.

Türk toplum idaresi ise yönetimden uzaklaşma zorunda bulunduğu ilk andan itibaren organize varlığını yitirmemiş, 1974 hareketleri sonrasında ülkeselliğe kavuştuktan sonra dahi Kıbrıs Devletini tek başına temsil ettiği iddiasında bulunmamıştır. 1983' kadar da ayrı bir devlet olduğu iddiası ortaya konulmamıştır. Türk tarafı KKTC'nin ilanına olan süre zarfında her iki idareninde tek başına Kıbrıs Cumhuriyetini temsil yetkisinin olmadığı, sadece toplumlarını temsil edebilecekleri savunulmuştur. 30 Temmuz 1974 Anlaşması ile üç garantör devlet tarafından ada üzerinde fiilen iki muhtar idarenin varlığı kabul edilmiştir. Buna rağmen Rum'ların Hükümet olarak tanınması Uluslararası Hukukun bir ilkesi olan “ Kuvvet Kullanmak Suretiyle Gerçekleştirilen Fiili Durumun Tanınmaması” yükümlülüğü ile açıklanabilir. Ne var ki meşru müdafaa hakkının içerisinde kalan ve hukuka uygun kuvvet kullanımı

²⁴⁶ PAZARCI II. Kitap s.7

²⁴⁷ TOLUNER 370-374

²⁴⁸ TOLUNER s. 388

durumları bu yüküm içerisinde değerlendirilmemelidir²⁴⁹. Türk tarafının silahlı müdahalesinin Garanti Andlaşmasının hükümleri uyarınca gerçekleştirildiği unutulmamalıdır. 1964 ‘den itibaren sadece kendini toplumu temsil ettiği iddiasında bulunan Türk idaresi Rum yönetiminin ne kendisini nede Kıbrıs Cumhuriyetini temsil ettiğini kabul etmemiştir. Dolayısıyla Kıbrıs Türk Toplumunu meşru olduğunu kabul ettiği bir hükümetten de kopma eylemi gerçekleştirilmemiştir. Ancak Birleşmiş Milletler tarafından Rum Hükümeti Meşru hükümet olarak tanındığından KKTC’nin bağımsızlık ilanı Tek Taraflı Bağımsızlık ilanı (UDI-Unilateral Declaration of Independence) olarak kabul edilmiştir. Kıbrıs adasının tamamını Kıbrıs Cumhuriyeti Ülkesi olarak kabul eden BM adanın kuzeyinde ki fiili egemenlik durumunu Devlet Ülkesi olarak kabul etmemektedir. Kıbrıs Cumhuriyeti olarak tanıdığı devletin Hükümeti olarak Rum Yönetimi hükümetinin rızası olmaksızın gerçekleşen bağımsızlık beyanını tek taraflı bir işlem olarak değerlendirmektedir.

Uluslararası hukukta devletlerin tanınmasına ilişkin iki temel teori vardır. Bunlardan ilki olan “Kurucu” teoriye göre tanınma ile yeni bir devlet ortaya çıkar ve devamlı bir hukuki kişilik oluşur. Teorinin temelinde tanınmayan devletin hak ve yükümlülüklerinin olmayacağı yatar. İkinci teori olan “Beyan Edici” teoriye göre ise tanınma sadece diğer devletlerin var olan durumu kabul etmesinden ibarettir²⁵⁰ Bu teoriye göre bir devletin varlığı bir ya da birden çok devlet tarafından tanınıyor olmasından etkilenmez. 1 Ağustos 1929 tarihinde Karma Hakemlik Mahkemesi Polonya Devletinin 1919’da tanınmasına ilişkin verdiği kararında da beyan edici teoriye uygun olarak “... bir devletin tanınması kurucu değil yalnızca açıklayıcıdır. Devlet kendiliğinden vardır ve tanınma bu işlemde bulunan devletlerce onun varlığının duyurulmasından başka bir şey değildir” hükmünü kayda geçirmiştir²⁵¹. Beyan edici görüşü Teorik olarak geçerli bir yaklaşım olsa da tanınmayan bir devletin uluslararası sisteme entegrasyonu ve ilişki kurma olanakları sınırlıdır. Bunun sonucunda devletlerin sürdürülebilirlik sorunları ortaya çıkar.

²⁴⁹ TOLUNER s.401

²⁵⁰ Malcolm N. SHAW “International Law” Cambridge University Press Fifth Edition 2003 s.368-369

²⁵¹ Prof. Dr. Hüseyin PAZARCI “Uluslar arası Hukuk Dersleri III. Kitap “ Turhan Kitabevi İkinci Baskı Ocak 1997 s.3

Devletlerin tanınmasında De Facto Tanıma ve De Jure şeklinde bir ayrıma gidilmesi de mümkündür. De Facto tanıma bir hükümetin uzun süreli var olma kabiliyetinin şüphe duyulduğu durumlarda söz konusu olurken De Jure tanıma hükümetin sürekli ve etkin kontrolünün bulunduğu hallerde söz konusudur. De facto tanımanın amacı durumun saptanmasıdır. Bekle gör tutumuna uygun bir hareket tarzı olan De Facto tanıma tanıyan devletlere politik gelişmelere uygun hareket imkanı verir. Üstelik uygulamada aynı ülke üzerinde De Facto ve De Jure tanımanın farklı hükümetler içinde yapıldığı görülmüştür. Örneğin 1936-39 yılları arasındaki iç savaş esnasında Cumhuriyetçi Hükümeti De Jure olarak tanıırken General Franco yönetimindeki hükümeti de De Facto tanımıştır²⁵². KKTC her iki şekilde de tanınmadığı gibi Kıbrıs Rum Hükümeti 1964'den bu yana De Jure olarak tanınmaya devam etmektedir.

Nasıl ki Türkiye dışında herhangi bir devlet tarafından tanınmamış olması KKTC'nin Devlet olma iddiasına bir mani teşkil etmiyorsa, devlet olmanın şartlarını taşıyor olması diğer devletleri de KKTC'yi tanıma yükümlülüğü altına sokmaz. Her ne kadar bu konuda da farklı görüşlere mevcutsa da Devlet olma iddiasında bir oluşumun bunun gereklerini yerine getirip getirmediği diğer devletlerin takdirindedir²⁵³ ve zorlayıcılık söz konusu değildir. Nitekim tanıma tek taraflı bir hukuksal işlem niteliğindedir. Öte yandan uluslararası hukukun devletlere tanımama yükümlülüğü yüklediği durumlar olduğu da doktrinsel olarak savunulmaktadır. Uluslararası hukuk çerçevesinde devletlerin bir takım ahlaki ve hukuksal ilkelere bağlı olarak tanımama yükümlülüğü bulunduğu da savunulmaktadır. Örneğin 1931 yılında Japonya'nın Mançurya'yı işgali sonrası ABD görüşünü dile getiren Dışişleri Bakanı Stimson adıyla anılan doktrine göre zorla kurulan devletler tanınmaz. Nitekim 1965 yılında tek taraflı bağımsızlığını ilan eden Güney Rodezya'da hiçbir ülke tarafından tanınmamış ve BM Güvenlik Konseyinin 217 sayılı kararı ile ekonomik yaptırımlarına maruz kalmıştır. BM Güvenlik Konseyi ilgili kararında devletlere yasadışı saydığı otoriteyle diplomatik ya da diğer herhangi bir ilişkiye girmeme çağrısında bulunmuştur. Güvenlik Konseyi 1968 yılında aldığı 253 ve 1970 yılında aldığı 270 sayılı kararlarıyla hukuk dışı devlet

²⁵² N.SHAW s.382

²⁵³ PAZARCI III.Kitap s.4

oluşumunun kalıcılaşmasını önlemeye çalışmıştır. Bu kapsamda uygulanan ekonomik yaptırımların dayanağı ise diğer devletlere hukuk dışı addedilen durumun güçlendirilmesine yardım etmeme yükümlülüğünün de yüklenmesidir²⁵⁴.

KKTC'nin sadece Türkiye tarafından tanınıyor olması gerçeğinin yanı sıra bir başka gerçek de BM tarafından kabul gören adıyla "Kıbrıs Cumhuriyeti"nin Türkiye tarafından tanınmıyor olmasıdır. Türkiye'nin Avrupa Birliği sürecinin bir gereği olarak Kıbrıs Cumhuriyetini tanıması durumunda aynı ülke üzerinde egemenlik ilan etmiş iki Devleti tanımış olacaktır. Benzer bir durum 1968 yılında Çin Halk Cumhuriyeti ile Milliyetçi Çin'i aynı anda tanıyan Belçika'nın durumudur. Belçika'nın aynı ülkesel alanda iddia iki devleti tanıdığını ilan ettiği durum karşısında Çin Halk Cumhuriyeti Belçika'nın tanıma kararının hesaba katılmadığı bildirmiştir²⁵⁵. Benzer bir durum bugün Kosova ile Sırbistan'ı aynı anda tanıyan devletler içinde geçerlidir. Ortaya çıkan tanıma aslında Devletin ülkeselliğinin tam olarak kabul edilmediği bir durumdur.

Tanınma gayreti içerisindeki KKTC'nin önündeki engel uluslararası hukukun yasakladığı durumlarda diğer devletlere tanımama yükümlülüğü getirmesidir. Bu yükümlülüğe ilişkin yukarıda çeşitli paragraflarda değinilmişti. Burada bir kez daha konuyu net olarak ifade etmek gerekirse

- a) Öteki Devletlerin iç işlerine karışmama ,
- b) Kuvvete başvurma yasaklanması,
- c) Halkların kendi kaderlerini belirlemesi,

ilkelerine aykırı biçimde Devletlerin tanınmasının Uluslararası hukuka aykırılık teşkil ettiği kabul edilmektedir²⁵⁶. Güvenlik Konseyi'nin KKTC' 18.11. 1983 tarihli 541 sayılı kararı da Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin de uluslararası hukuka aykırı kuvvet kullanımı yoluyla kurulduğu varsayımına dayanmaktadır²⁵⁷.

²⁵⁴ James CRAWFORD "The Creation of States in International Law" Clarendon Press 2006 s.159-161

²⁵⁵ PAZARCI III. Kitap s.5

²⁵⁶ PAZARCI III. Kitap s.7

²⁵⁷ PAZARCI III. Kitap s.8

KKTC'nin tanınması hukuksal açıdan neden önemlidir sorusuna çeşitli cevaplar vermek mümkündür. Öncelikle bir devletin diğer devletlerle hukuksal ilişki kurmasının ön şartı tanınıyor olmaktır. İkinci husus ise tanınan devletin kamu işlemlerine tanıyan devlet iç hukuk düzeninde de saygı gösterilmesidir. Tanınan devletin organlarının kamusal faaliyetleri için tanıyan devlette yargı bağımsızlığı uygulanması tanınmanın üçüncü hukuksal etkisidir. Son olarak tanınan devletle tanıyan devletin birbirlerinin uluslararası sorumluluklarını ileri sürme hakkı vardır²⁵⁸.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin tanınmıyor olması, KKTC'yi yukarıdaki haklardan mahrum bıraktığı gibi Türkiye'yi işgalci devlet konumuna düşürmektedir. BM Güvenlik Konseyi'nin 541 sayılı kararı hukuki sonuç doğuran bir karardır. 19 Mayıs 2001'de Avrupa İnsan Hakları mahkemesi Loizidou davasında vermiş olduğu kararla 541 sayılı Güvenlik Konseyin kararına atfen KKTC'nin Uluslararası Toplumca tanınmamış olmasını bir gerekçe olarak değerlendirmiş ve bundan ötürü yaptığı iç hukuk işlemini geçersiz sayarak Türkiye'ye sorumluluk yüklemiştir²⁵⁹.

KKTC'nin tanınmıyor olmasının ötesinde Türkiye'nin ada üzerinde işgalci devlet olarak görülmesi ayrı bir sıkıntı kaynağıdır. Zaman zaman Türkiye ve Kıbrıs Türk toplumu içerisinde Türkiye ile KKTC'nin entegrasyonu Türkiye'nin adanın kuzeyini ilhak etmesi gibi görüşler ile getirilmiştir. Ancak bu yönde bir hareketin dünya tarafından kabul görmesi mümkün değildir. BM Genel Kurulu'nun İsrail 'in Suriye'ye ait Golan Tepelerini 1967'de işgal etmesini, 1990'da ise Irak'ın Kuveyt'i işgal ve ilhakının Güvenlik Konseyince yasadışı ve değersiz ilan edilmesi bu yöndeki görüşümü desteklemektedir²⁶⁰.

Sonuç olarak uluslararası hukuk doktrinleri açısından devlet olmanın gereğini şeklen yerine getiren KKTC'nin diğer uluslararası hukuk normları ile çakışan varlığının genel kabul görmesi olası gözükmemektedir. Sorunun tarafı toplumsal bir otorite olarak kabul gören Türk tarafının daha ileri bir statü ile kabul görmesinin ancak BM şemsiyesi altında gerçekleşecek düzenlemelerle mümkün olabileceği görülmektedir. 1974 sonrası ortaya çıkan fiil durum ve Türk toplumunun uluslararası hukuk kriterlerine uygun bir

²⁵⁸ PAZARCI III. Kitap s. 13

²⁵⁹ N.SHAH s.213

²⁶⁰ CRAWFORD s.161-162

egemenlik tesis etmiş olması çözüm arayışlarının hatlarının belirlenmesi için referans niteliğindedir.

2.2. ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ AÇISINDAN KIBRIS'A BAKIŞ

Kıbrıs gerek üzerinde yaşayan halklar gerekse global güç politikalar çerçevesinde sürekli bir çatışma ortamı olmuştur. Zaman zaman işbirliği alanları yaratılıyor olsa da kesintilerle devam eden süreç bir çatışma süreci olarak adlandırılabilir. Bu ön kabulden hareketle teorik anlamada önceliği Tayyar Arı'nın sınıflandırmasından hareketle uluslararası ilişkilerde çatışmayı açıklayan teorilere vermek doğru olacaktır.

Kıbrıs Sorunun çok boyutluluk kazanmaya başladığı 1950'li yıllarda uluslararası ilişkiler alanındaki çalışmaların ağırlık klasik realist yaklaşım ve güç kavramı üzerinde olmuştur. Siyasal Gerçeklik olarak da adlandırılan Realist teoride uluslararası aktörlerin davranışlarını ve çatışmaların sonucunu belirleyen temel unsur devletlerin sahip oldukları kapasiteleridir. Devleti uluslararası ilişkilerin temel aktörü kabul eden realist görüş, devlete yekpare ve bütüncül bir aktör olarak yaklaşmak suretiyle devlet içi dinamikleri göz ardı eder. Devlet adamlarını yönlendiren temel unsurlar olarak kabul edilen kuşku, güvensizlik, güvenlik ikilemi, üne kavuşma, prestij çıkar gibi unsurlar aynı zamanda devletleri savaşa zorlayan nedenler arasında da yer almaktadır. Devletleri üniter ve rasyonel yapılar olarak kabul eden realistler bürokrasi, siyasi liderler ve kamuoyunu ayrı ayrı ele almazlar çünkü tüm görüş ayrılıklarının nihai aşamada çözülerek devletin tek bir politika belirleyeceğini savunurlar. Uluslararası ilişkilerin ana gündeminin güvenlik olduğu savunulurken, uluslararası yapının da anarşik niteliği vurgulanır. Anarşik uluslararası yapı içerisinde devletlerin kendi güvenliklerini sağlaması esastır. Devletler ittifak anlaşmaların yönelse de bu tür ittifaklara güvenliklerini tamamen teslim etmezler²⁶¹. Kökenleri St. Augustine'in insanın var oluşuna karamsar bakışına dayanan realist düşünce, Augustine'e referansla siyasal çatışma ve savaşı uluslararası yapının bir parçası sayar, olağan uluslararası yaşamı bir

²⁶¹ Tayyar ARI "Uluslararası İlişkiler Teorileri" Alfa Yayınları 4. Baskı 2006 s.163-168

hayatta kalma sorunu olarak kabul eder²⁶². Hayatta kalma mücadelesi ve güç kavramları temellerine dayanan realizmin önde gelen düşünürlerinden Morgenthau gücü, coğrafya, doğal kaynaklar, endüstriyel kapasite, askeri hazırlık derecesi ve nüfus gibi nicel unsurlar ile ulusal moral, ulusal karakter diplomasinin ve hükümetin niteliği gibi niteliksel unsurlarla açıklamaktadır²⁶³. Klasik realizmde güç başlı başına bir amaçtır. Yine Morgenthau'ya göre rasyonel dış politika riskin minimize edilmesi kazancın ise maksimize edilmesi ile mümkündür. Ulusal çıkar kavramı ise özel durumlara göre değişkenlik gösterebilmektedir²⁶⁴. Bu noktada St Augustine'in barışa bakışını da aktarmak yararlı olacaktır kanaatindeyim. *"..bugün tanıyabildiklerimizin tutumlarından yarın emin olamayacağımız için içimizi rahatlatan barış belirsizdir. Aynı evin duvarları ardında yaşayanların arasında dostluk olduğunu ya da birbirlerine karşı dostça davranmaları gerektiğini bildiklerini sanabilirsiniz, oysa böyle bir durumda bile kimse güven duygusu bulamaz"*²⁶⁵. Devlete bu kadar büyük önem atfeden realizme göre 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti devletinin kuruluşu dünya sahnesinde aktör olma ehliyetinin elde edilmesi olarak değerlendirilebileceğinden bir başarı hikayesi şeklinde görülebilir. Yine de 1960 tesis edilen barışa ve kurulan devlete kuşkuyla bakılmasının düşünsel açıklaması Augustine'm sözleriyle realist düşüncenin içerisinde bulunabilir. Türk ve Rum toplumları aynı evin duvarları ardında yaşarken bir birlerine karşı gerçekten güven duymadıkları 1963 olaylarıyla gün yüzüne çıkmıştır. Toplumların bir diğerinin farklı emelleri olduğuna ilişkin kuşkuları birinin hareketinin diğeri tarafından doğal haklarına müdahale olarak algılanmasına yol açmıştır. Hobbes Doğal Hakkı *"kendi hayatını korumak için kendi gücünü dilediği gibi kullanmak ve kendi muhakemesi ve akli bu amaca ulaşmak için en uygun yöntem olarak kabul ettiği her şeyi yapma özgürlüğü"*²⁶⁶ olarak tanımlamıştır. Kıbrıs Türkünün "hayatını koruma" hakkının da doğal hak olduğu ve Rumların anayasa değişikliği teklifini hayat haklarına müdahale olarak algılamaları nedeniyle karşı çıktıklarını söylemek mümkündür. Tersden bir mantık yürüterek Rumların davranışlarını doğal hak kavramı ile uzlaştırmaya çalışırsak bu ancak Anayasa değişikliği taleplerini açıklamakta kullandıkları Devlet organlarının işleyebilmesi gereği

²⁶² Howard WILLIAMS, Moorhead WRIGHT, Tony EVANS (Der.) "Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme" Siyasal Kitabevi Ankara 1996 s.73

²⁶³ ARI s.170

²⁶⁴ ARI s.198

²⁶⁵ WILLIAMS, WRIGHT, EVANS, (Der.) s.74

²⁶⁶ WILLIAMS, WRIGHT, EVANS (Der.) s.140

ifadesi ile mümkün olur ki bu niteliği ne olursa olsun Rumların Kıbrıs Cumhuriyetini sürdürme arzusunda olduklarının kabulü anlamına gelir. Devletin yaşayabilmesi için organlarının işler nitelikte olması esastır, Rumların asıl amacı ifade ettikleri gibiyse Rumların davranışları Hobbes'un Doğal Hak tanımlaması kapsamında kendi içerisinde tutarlılık gösterir. Rumların ulusal çıkar algısı ile devlete sahip çıkmaları ise 1974 sonrası döneme rastlar. Türkiye'nin müdahalesinden sonra "Arzulanan Hedef" yerini "Gerçekçi Hedef"e bırakmıştır. Gerçekçi hedef ise Rumlar açısından kontrollerindeki bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'ni yaşatmaktır

Kıbrıs Cumhuriyetinin yıkımına Rousseau'cu bir bakışla açıklama getirecek olursak, Rousseau'nun birliği oluşturan üyelerin birinin diğerine üstün gelemeyecek olması ya da tek başlarına birliğe karşı gelebilmelerinin engellenmiş olması şartının²⁶⁷ Kıbrıs'ta işlemediği şeklinde bir izah bulmak mümkündür. Rumların sahip oldukları nüfus çoğunluğunun yanı sıra devlet organları üzerindeki hakimiyetleri işletilemeyen garanti mekanizması ile de örtüşünce yaşanan bölünme kaçınılmaz olmuştur.

1970'lerde Türkiye'nin askeri müdahalesi ile Kıbrıs sorunu yeni bir evreye girerken dünyadaki hakim siyasi/ideolojik bloklaşmanın yanı sıra ekonomik bloklarda filizlenmeye başlamıştır. ABD ve SSCB'nin hegemonyacı üstünlükleri devam ediyor olmakla birlikte gerek batıda gerekse Doğu Asya yeni unsurlar dikkat çekmeye başlamıştır. Uluslararası ilişkilerin teorik alanında da yeni akımların bu dönemde ortaya çıktığını görmek mümkündür. Uluslararası ilişkilerde devlet dışı aktörlerin aktif hale geldiğini savunan plüralist teorisyenlerin yanı sıra realizme güncel yorumlar getiren neo realistlerde dikkat çekerek düşünsel anlamda ağırlıklarını koymaya başlamışlardır²⁶⁸. Neo Realizmin kurucularından kabul edilen Kenneth Waltz Realist düşüncede olduğu gibi devletlerarası sistemin anarşik yapısını kabul ederek Uluslararası sistemde daima az sayıda devletin yarıştığını söyler²⁶⁹. Hem realistler hem de neo realistler uluslararası yapının anarşik niteliğinden ötürü sorunların çözümü sağlayacak bir merkezi otoritenin var olmadığını kabul ederken realist görüş bu yapıyı bir sonuç olarak algılamakta, neo

²⁶⁷ WILLIAMS, WRIGHT, EVANS (Der.) s.150

²⁶⁸ Deniz Ülke ARIBOĞAN "Uluslar arası İlişkiler Düşüncesi Tarihsel Gelişim" Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları 2007 s.243

²⁶⁹ Kenneth WALTZ, George H. QUENTER "Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi" Ersin ONULDURAN (Çev.) A.Ü SBF Basımevi 1982 .s.73

realist görüş ise anarşi olgusunu çıkış noktası olarak uluslararası ilişkilere dair çözümlenmelere yönelmektedir. Neo realist düşüncenin “güvenlik ikilemi” ve “kendine güven” kavramları üzerine yoğunlaşmasının nedeni de bu bakış açısidir ve devletin güvenliğini sağlamaya yönelik uygulamaları “düşmanları” için tehdit algılaması oluşturmaktadır. Güç ögesi devletin bekası için bir araçtır. Realizm insan doğasına bağlı olarak bir devletin diğer devleti egemenliği altına alması arzusu devlet davranışlarını belirlerken, neo realizm devletlerin davranışları diğer devletlerin egemenliği altına alınma korkusu ile açıklamaktadır²⁷⁰. Realizmin bu bakış açısı Kıbrıs'ta toplumların en büyük endişelerini de ortaya koymaktadır. Türkler için ENOSİS bir korku iken, Rumlar için de “Türk İşgali” bir korku olarak yer etmiştir.

Realizmin temel ögesi olan ulus devletler günümüzde bağımlılık ilişkileri nedeniyle başka ülkelerin ekonomik askeri ve siyasal müdahalelerine açık haldedirler ki bu durum hemen hemen her devlet için geçerlidir. Waltz'ın realizme temel eleştirilerinden biride Morgenthau ekolünün sistemden çok, sistemi oluşturan birimlerin kapasiteleri üzerine odaklaştığı yönündedir. Oysaki Waltz'a göre “uluslararası politika ancak geleneksel realizmin birim düzeyindeki analizlerine sistemin etkilerinin katılması halinde anlaşılabilir”²⁷¹. Bu anlamda neo realizm sistem kavramına vurgu yapmakla birlikte devletlerin sistem içerisindeki rollerinin önemini de altını çizmektedir. Sistemi Devlet ağırlıklı olarak niteleyen Waltz, bunun sistem içerisinde devletlerden başka aktörlerin olmadığı anlamına gelmediğini söylerken büyük devletlerin önemini devam ettiğini vurgular²⁷². Waltz'ın tezini Kıbrıs örneğinde değerlendirdiğimizde ise büyük devletlerin Kıbrıs'ta sorunun gidişatında doğrudan müdahil olmadıkları anlarda dahi sistem gereği dikkate alınan ve belirleyici kabul edilen aktörler olduklarını görmek mümkündür.

Uluslararası çatışma kavramı yerine barış ve işbirliği kavramı üzerine odaklanan liberal teori ise klasik realistlerden farklı olarak uluslararası ilişkilerinin tek gündem maddesinin güvenlik olmadığı fikrini henüz neo realist görüşler ortaya atılmadan çok önceleri dile getirmişlerdir. Yine realist görüşün aksine devlet dışı

²⁷⁰ ARI s 197-200

²⁷¹ ARIBOĞAN s.244-245

²⁷² WALTZ, QUESTER .s.83

aktörlerin varlığı da liberal teorinin kabul noktalarından biridir. Bu anlamda uluslararası örgütler barış ve güvenliğin sağlayıcı unsurlarıdır²⁷³. Uluslararası örgütlere atfedilen bu misyona istinaden Birinci Dünya Savaşı sonrasında savaşın acılarının yeniden yaşanmaması için idealist düzenlemelere gidilmeye çalışılmıştır. İki dünya savaşı arası dönemde uluslararası ilişkilere hakim olma mücadelesi veren idealist görüş Liberalizmle ortak kabulle, insan doğası itibariyle iyi olduğuna ve işbirliğine yakınlığına inanmaktadır. Ancak 1930'lu yıllarda idealist ve liberal düşüncenin uluslararası sorunlara çözüm üretmede yetersiz kalması, insanın doğası itibariyle kötü ve günahkar olduğuna inanan ve yukarıda özetle temel çizgileri verilmeye çalışılan Realizmin yükselişine yol açmıştır²⁷⁴. Ne var ki liberal düşüncede değişen dünya şartlarına uygun olarak gelişimini sürdürmüş ve neo liberal düşünceye kaynaklık etmiştir. Demokrasi liberalizmde neo liberalizmde temel ilkesi olmaya devam etmiştir. Realizmin Siyasi Gerçeklik ilkesinin karşısında liberal düşüncenin ürünü olarak Karşılıklı Bağımlılık ilkesi konulmuştur. Uluslararası alanda karmaşıklığın artması nedeniyle gücün toplanamayacağı söyleyen Keohane ve Nye gücün bir takım alanlara dağılmış olduğunun anlaşılması gerektiği kanaatinde dirler. Karşılıklı bağımlılığın gelişimi de gücün dağılması ile eşgüdümlüdür²⁷⁵. Demokrasinin barışı teşvik ettiği liberal teorilerinin ortak kabul noktasıdır. Ayrıca Wilson idealizminin unsurlarından biri olan Self Determinasyon ilkesi neo liberal düşünce içerisinde de kendisine yer bulmaktadır²⁷⁶. Self determinasyon ise önce Rumların İngiltere'ye karşı KKTC'nin kuruluşu ile de Türklerin Rumlara karşı dile getirdikleri uluslar arası bir hak iddiası olmuştur. Rumların Self Determinasyon hakkı için BM'ye başvurmaları, KKTC'nin BM tarafından hukuk dışı ilan edilmesi örnekleri ise uluslar arası örgütlerin bir aktör olarak sistem üzerinde etkilerine örnek teşkil etmektedir. 1964'den bu yana ada'da konuşlanmış olan BM Gücü, sorunun başından beri gerek Genel Sekreter seviyesinde gerekse özel temsilciler vasıtasıyla sürekli masada olan Birleşmiş Milletler örgütü Liberal teorinin etkin uluslararası örgüt idealinin örneğidir. Bu örneğin zayıf halkası ise kırk yılı aşkın süre geçmesine rağmen henüz Kıbrıs sorununa nihai noktanın konulamamış olmasıdır.

²⁷³ ARI s 369

²⁷⁴ ARI s.105-109

²⁷⁵ WILLIAMS, WRIGHT, EVANS (Der.) s.349

²⁷⁶ ARI s 367-368

Açtığımız Kıbrıs parantezini kapatarak uluslararası ilişkiler alanındaki teorik tartışmalar üzerinden analizimizi sürdüreceğ olursak Plüralist düşünceye mutlak suretle değinmemiz gerekecektir. Özellikle uluslararası politika ve iç politika arasında kesin bir ayrıma giderek devlet merkezli analiz yöntemlerini benimseyen ekoller karşında neo liberal çizgide Plüralist düşüncenin yer aldığı görülmektedir. Plüralizm hızla artan karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin devlet sınırlarının önemini zayıflattığını iddia ederek iç politikanın dış politika üzerinde etkisine vurgu yapmaktadır. Plüralist yaklaşımın bir parçası olan dünya toplumu kavramı egemen devletlerle birlikte, çoğu zaman devletlerin kontrolü dışında hareket eden ekonomik, siyasal ve toplumsal ilişkileri de içermektedir²⁷⁷. Tayyar Arı, Viotti ve Kauupi dayanarak Plüralizmin karakteristik özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır.

1. Plüralizm devlet merkezli yaklaşım yerine çok aktörlü bir uluslararası ilişkiler anlayışı benimser.
2. Plüralistler devleti üniter bir yapı olarak göremeyerek alt örgütlenmeler ve birimlerin varlığını kabul eder.
3. Devletin rasyonelliğine kuşku ile yaklaşarak kararların çeşitli aktörlerin pazarlıkları sonucu alındığını savunurlar. Karar alma süreci aynı zamanda pazarlık ve uzlaşma sürecidir .
4. Uluslararası politikanın gündemi sadece güvenlikten oluşmadığından çok yoğundur²⁷⁸.

Sayılan özelliklerin bir sonucu olarak Plüralistlere göre uluslararası ilişkiler sıfır toplamlı sonuçlar vermeyebilir. Artan iletişim olanakları ve bilgi transferine bağlı olarak uluslararası ilişkiler süreçlerinin tüm taraflara kazanç sağlayacak şekilde sonuçlanabileceği kabul edilmektedir. 1970’li yıllarda popüler hale gelen plüralizm tartışmaları özellikle transnasyonalizm ve karşılıklı bağımlılık kavramları üzerinde yoğunlaşmıştır. Devletlerin yanı sıra, bürokrasi, kamuoyu, çıkar grupları, çok uluslu şirketler ve hatta terörist grupları dahi karar alma süreçlerinin birer aktörü olarak kabul

²⁷⁷ ARI s 343-344

²⁷⁸ ARI s 345-347

eden transnasyonalist düşüncenin bir teori olmakta yetersiz kaldığı savunular ağırlıklı olarak karşılıklı bağımlılık kavramına odaklanmışlardır. Karşılıklı bağımlılık kavramının önde gelen teorisyenlerinden James Rosenau'ya göre karşılıklı bağımlılık global anlamda karşılıklı bağımlılığı ve bu yapıda paylaşılan ortak unsurların arttığını ifade eder²⁷⁹. Yeni ilişkiler ağının cereyan ettiği ve her geçen ulus devlet dışı aktörlerin daha fazla etkileşimde bulunduğu bu alanda uluslararası denilmesi de Rosenau tarafından yeter ölçüde açıklayıcı bulunmamakta bugün ki sistemin “uluslararası politika” olarak adlandırılmasını önermektedir²⁸⁰. Önermelerle uyumlu olarak son yüzyıl içerisinde karşılıklı bağımlılık ilişkileri hızla gelişmiştir. Ancak karşılıklı bağımlılığın dünyayı eskiye nazaran daha çatışmasız bir hale getireceği tartışmalıdır. Artan ilişkiler ağı aktörlerin fikir ayrılığına düşecekleri alanların sayısını arttırırken, çıkar çatışmalarının kuvvet kullanma suretiyle çözümlenmesinin maliyetleri de artmıştır²⁸¹. Uluslararası ilişkiler alanında Plüralist teorinin aynı zemini paylaştığı neo liberal teori kalkış noktası ekonomi olmakla beraber bir başka etkili düşünce akımı olan neo realizmin sistemin anarşik karakterine ilişkin savını abartılı bularak hali hazırda merkezileşmiş olan sistemin işbirliği olanakları yarattığını öne sürmektedir. Sistemin karakterini betimlemedeki bu farklılık neo realistlerin çatışma olarak algılamalarının neo liberallerce rekabet olarak algılanması ile de kendini gösterir. Bu noktada rekabet ya da çatışma ne ad verilirse verilsin sonuçta neo realistler göreceli kazanımları destekleyerek, kazandıklarının yanı sıra karşı tarafının kazancını da hesaba katarlar. Oysaki neo liberaller mutlak kazancı bir sonuç olarak görür ve karşı tarafının kazanımlarıyla ilgilenmezler. Bir kazanım mümkünse işbirliği de mümkündür²⁸². Liberal, neo liberal, fonksiyonalist teorilerinin Kıbrıs sorununa ilişkin çözümlenmelerde etkin düşünce sistemleri olarak ağırlık kazanması özellikle soğuk savaş sonrası dönemde mümkün olmuştur. Kıbrıs Cumhuriyetini ortak bir devlet ideali olarak tahayyül etsek dahi bu deneyimin başarısızlığı sonrası yaşananlar sorunun tüm taraflarını ister istemez karamsarlığa sevk etmiştir. Yarım yüzyıla yaklaşan kaotik durumunda çözüm umutlarının en fazla arttığı dönem ise 2004 yılı olmuştur. Annan Planı süreci Tayyar Arı'nın yukarıda sıraladığı Plüralizmin karakteristik özelliklerinin

²⁷⁹ ARI s 349

²⁸⁰ ARİBOĞAN 2007 s.253

²⁸¹ ARİBOĞAN s.259

²⁸² ARİBOĞAN s 261-266

büyük ölçüde gözlemlenebildiği bir süreç olmuştur. Öncelikle Annan Planı ile çözüm arayışlarında AB'nin etkin bir faktör olduğu ortaya konmuştur. BM dışında bir başka uluslararası örgütlenmede artık sorunun doğrudan tarafı konumundadır. Kıbrıs'ta üniter devlet yapısı baştan beri sorgulanırken 77 ve 79 doruk anlaşmalarında federal yapı benimsenmişti. Annan Planı süreci ise Üniter Devlet yapısının bir çözüm olamayacağını bir kez daha teyit etmiştir. Devlet içi dinamikler, sivil toplum örgütleri, uluslar arası hükümet dışı örgütler süreç boyunca faal birer oyuncu olarak sahnede olmaya özen göstermişlerdir. Karar alma süreci tam manasıyla bir pazarlık süreci olmuş defalarca plan gözden geçirilerek revize edilmiştir. Güvenlik kaygısı her daim var olmakla birlikte ekonomik kaygılarda artık ağırlığını hissettirir olmuştur. Özellikle iki toplum arasındaki ekonomik uçurumlar, Rum'ların AB'ye entegrasyonu, Kıbrıs'ın coğrafi olarak enerji yolları üzerindeki yeri gibi faktörler sorunu askeri ve devlet merkezli olmaktan uzaklaştırmıştır. Yaşanan tecrübeler ortaya koymuştur ki göreceli kazanç ilkesinden hareket edilirse ve diğerinin kazançları bir taraf için endişe kaynağı olmaya devam ederse çözüm temelini atılması kolay olmayacaktır. Öte yandan Neo liberal düşüncenin mutlak kazanç ilkesinden hareketle taraflar diğerinin kazançlarına odaklanmadan elde ettiklerine yoğunlaşırlarsa çözüme yönelik bir perspektif oluşması kolaylaşacaktır.

Bu bölümü sonlandırmadan önce realist görüşün devlet adamlarına verdiği öneme istinaden bir parantez açmak gerektiği kanaatindeyim. Bilindiği üzere Rum kesimi için Makarios, Türk kesimi için ise Denктаş isimleri yıllar boyunca sembolleşerek Toplum Önderi olmanın ötesinde efsanevi kimlikler kazanmıştır. Nitekim adı verilen iki tarihi şahsiyetin davranışlarında realist görüşün izlerine rastlamak mümkündür. Sergiledikleri realist davranışlar iki ismi milli kahramanlık tahtına taşıırken, realizmin doğasında olan karşılıklı güvensizlik ve sürekli kuşku hali barış sürecinin de negatif etkilenmesine yol açmıştır.

1950'yi bir milat kabul edersek uluslararası ilişkiler alanında savunulan hemen her türlü teori bir anlamda Kıbrıs laboratuvarın da test edilmiştir. Karar vericilerin, aktörlerin davranışlarına teorik izahlar bulmak zor olmamakla birlikte sonuca ulaşmada bir zafiyet olduğu aşikardır. En doğru çözümlenme ise devam eden bir süreç olan Kıbrıs

sorunu nihai çözüme ulaştıktan sonra olabilecektir.

3. KKTC’NİN POLİTİK VE EKONOMİK YAPISI

3.1. KKTC’NİN SİYASAL YAPISI

1960’da kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti iki toplum esasına dayalı organlardan tesis edilmişti. Zaman içerisinde Türk toplumu ortak devlet yapısının dışına kaldığında toplumsal varlığını sürdürebilmek için yaşamsal kurumları kendi içerisinde tesis etmeyi başardı. Türkiye’nin de desteği ile yasama, yürütme ve yargı organlarını oluşturup yaşatabilen Türk toplumu fiilen işleyen bir devlet mekanizmasına 1983 öncesinde sahip olmuştu. Nitekim KKTC’nin ilanı kararı da öncelikle Türk toplumu tarafından alınmıştır.

1960 anayasasının oluşturduğu Cemaat Meclisi ile yine aynı yasa uyarınca seçilen Temsilciler Meclisi üyelerinin bir araya gelmesi ile oluşturulan Yönetim Meclisi 1963 sonrası Türk Toplumunun iradesini temsilcisi olarak faaliyet göstermiştir. 1967 yılında Kıbrıs Türk Geçici Yönetimi kararı alan Yönetim Meclisi üyelerine ilişkin seçim ilk kez 1970 yılında gerçekleşmiştir. 1970 yılında Rum tarafının seçimleri yenileme kararı alması üzerine Türk tarafı da seçimlerin yenilenmesi kararı almak durumunda kalmıştır. Ancak Türk tarafındaki seçimler toplumda bölünme yaratmaması amacıyla ve Türkiye’nin de telkinleriyle siyasi partiler bazında değil kişi bazında gerçekleşmiştir. Tüm adaylar “Ulusal Dayanışma Birliği” adı altında ortak milli bir programı kabul etmek koşuluyla seçimlere iştirak etmiş sonuçta 15’i Temsilciler Meclisi Üyesi, 15’i ise Cemaat Meclisi Üyesi olarak seçilen 30 kişi ile Yönetim Meclisi yenilenmiştir²⁸³. 1974 sonrası Kıbrıs Türk Federe Devletinin ilanı ile bu meclis yerini toplumun çeşitli kesimlerinden oluşan 50 kişilik Kurucu Meclise bırakır. KTFD Kurucu Meclisi’nin görevini ise anayasa çalışmalarını tamamladıktan sonra 40 üyeli KTFD Meclisi devralacaktır. Kıbrıs Türk Toplumuna tarihin ikinci kurucu meclisi ise 1983’de KKTC ilanı sonrasında ise Federe Meclise dahil olan 30 kişiyle 70 kişilik KKTC kurucu meclisi olmuştur. 8 Temmuz 1985 ‘de and içerek göreve başlayan Cumhuriyet Meclisi ise 50 üyesi ile KKTC’nin yasama organı olarak faaliyet göstermektedir. Yasama

²⁸³ YAVUZALP s.144-153

Meclisi seçimleri 5 yılda bir yenilenmektedir²⁸⁴. Cumhuriyet Meclisinde halen beş partinin temsil ediliyor olmakla birlikte. KKTC siyasi örgütlenmelerin zengin olduğu bir devlettir. 1970 yılında kurulan ancak aynı yıl gerçekleştirilen seçimlere ayrı bir parti olarak katılmasına izin verilmeyen Cumhuriyetçi Türk Partisi ortanın solu olarak tarif edilebilecek siyasi görüşü ile bugün iktidarın büyük ortağı konumundadır. CTP'nin karşısında ise ana muhalefet partisi olarak 1975 yılında Rauf Denktaş tarafından kurulan Ulusal Birlik Partisi (UBP) yer almaktadır²⁸⁵. Mecliste temsil edilen diğer siyasi partiler ise Demokrat Parti, Toplumcu Demokrasi Partisi ve iktidarın küçük ortağı olarak da Özgürlük ve Reform Partisidir²⁸⁶. Siyasi partilerin doğaları gereği farklı siyasi tercihleri temsil etme gayreti içerisinde olsa da Siyasi Partiler Kanunu 53, 54 ve 55. maddeleri uyarınca bazı yasaklara dikkate etmekle mükelleftir. Örneğin; *“Türkiye Cumhuriyeti'nin Kıbrıs'la ilgili garantörlük hakkını inkar etmek veya kaldırmak”* *“Türkiye Cumhuriyeti'nin Hukuki ve doğal garantörlük yetkisini kullanarak TSK'nin gerçekleştirdiği Kıbrıs'taki Barış Harekatı'nın hukuki varlığını inkar etmek, değiştirmek veya ortadan kaldırmak”*²⁸⁷

KKTC anayasasına göre Yürütme yetkisi Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulundadır. Cumhurbaşkanı beş yılda bir halk oyuyla seçilir. Rauf Denktaş'tan sonra seçilen Mehmet Ali Talat ile birlikte KKTC'nin 25 yıllık tarihinde iki Cumhurbaşkanı görev yapmıştır. 19.07.1985'de güvenoyu alarak göreve başlayan Ulusal Birlik Partisi (UBP) Toplumcu Kurtuluş Partisi (TKP) hükümetinden bu güne toplam 15 hükümet görev yapmıştır. Bu hükümetlerden sadece 20 Haziran 1990'da güvenoyu alan Derviş Eroğlu Başbakanlığındaki UBP hükümeti tek başına iktidar olabilme başarısını göstermiştir. İlk olarak 1983'de Nejat Konuk'un üstlendiği KKTC Başbakanlığı görevi ise geçen süre zarfında beş farklı isim tarafından üstlenilmiştir (Nejat Konuk, Derviş Eroğlu, Hakkı Atun, Mehmet Ali Talat, Ferdi Sabit Soyer)²⁸⁸.

KKTC anayasasınının 143'üncü maddesine göre kurulan Yüksek Mahkeme, Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan, Yargıtay ve Yüksek İdare Mahkemesi görevlerini

²⁸⁴ <http://www.cm.gov.nc.tr/index/meclistarih/mectar.htm> (11 Mart 2008)

²⁸⁵ Masis KÜRKÇÜGİL (Der.)“Kıbrıs Dün ve Bugün” İthaki 2007 s.341-347

²⁸⁶ <http://www.cm.gov.nc.tr/index/vekil.htm> (11 Mart 2007)

²⁸⁷ İrfan Kaya ÜLGER, Ertan EFEGİL (Ed.) “AB ve Kıbrıs Bugünü ve Geleceği” s. 401

²⁸⁸ <http://www.kktcbasbakanlik.org/> (11 Mart 2008)

yerine getiren en yüksek Yargı makamıdır. Yerel düzeyde yargı mercii ise kaza Mahkemeleridir. Mahkemelerce gerçekleştirilen yargılamalarda 1878-1960 yılları arasındaki İngiliz Koloni Yönetimi yasaları 1960-1963 yılları arasında, 1960 anayasasına uygun olarak Temsilciler Meclisi ve Türk Cemaat Meclisi tarafından kabul edilen yasal düzenlemeler, 21 Aralık 1963'den sonra Kıbrıs Türk Yönetimince kabul edilen yasal düzenlemeler esas alınmaktadır²⁸⁹.

Kurumsal yönetim organlarının yanı sıra KKTC köklü bir sivil toplum geleneğine de sahiptir. İngiliz yönetimi boyunca ada halklarının çeşitli sivil örgütlenmeler altına bir araya gelmesi Kıbrıs'ta sivil toplum bilinci ve geleneğinin yerleşmesine önemli katkılar sağlamıştır. 1886'da kurulan Kırathane-i Osmanlı Örgütü ve 1914'de kurulan Türkiye ile Birleşme Örgütünden bu yana Türk toplumunun örgütsel birlikteliğinin sürdüğünü gözlemlemek mümkündür. Zaman içerisinde görüş ayrılıkları ve kişisel çekişmelere bağlı olarak birbirlerine muhalif örgütlerinin varlığına da rastlamak mümkündür²⁹⁰. Ancak toplumlar arası çatışmaların ortaya çıkması ile her iki toplum içinde “milli dava” olarak adlandırılan söylemin dışında hareket edenlere müsamaha gösterilmemiştir. İki tarafında karşılıklı olarak içe dönük bir yakınlaşma izlemesi, diğer tarafta aynı yönde eğilimleri kuvvetlendirmiştir. Niyazi Kızılyürek'e göre “*Milli Dava vurgusu farklılaşmaya fırsat tanımadığı gibi farklılıklarında eritilmesine yol açmaktadır*”²⁹¹. İktidar muhalifi hareketler Rum kesiminde ancak Makarios'un ölümünden sonra hayat sahası bulabilirken, Türk toplumunda daha 1960 Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında dahi “Kıbrıs Türk Halk Partisi” ve bu partinin yayın organı olan “Cumhuriyet Gazetesi”²⁹² örneğinde olduğu gibi zayıf da olsa muhalif hareket nüvelerine rastlamak mümkündür. 1968 yılında kurulan Kıbrıs Türk Öğretmenler Sendikası²⁹³ ise bugün KKTC'nin en güçlü sendikal hareketi olarak dikkat çekmektedir. 40'ı aşkın örgütün oluşturduğu “Bu Memleket Bizim Platformu” ve 90'ın

²⁸⁹ <http://www.mahkemeler.net/mahkeme-web-t/cgi-bin/index.asp> (11 Mart 2008)

²⁹⁰ ÜLGER, EFEGİL (Ed.) s.385-396

²⁹¹ KIZILYÜREK “Doğmamış Bir Devletin...” s.280

²⁹² ÜLGER, EFEGİL (Ed.) s.391

²⁹³ AN s.261

üzerinde örgütün oluşturduğu “Ortak Vizyon” girişimi KKTC’nin kısa tarihindeki önemli sivil toplum hareketleri arasındadır²⁹⁴.

Son tahlilde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti bir Devletin sahip olması gereken temel organlara sahip olmanın ötesine Demokratik devlet gereklerini de yerine getirebilecek toplumsal birikime sahip gözükmektedir. Yasama Yürütme ve Yargı organlarının etkinliği, sivil toplum ve muhalif hareketlerin varlığı KKTC’nin otoriter bir “sahte devlet” olduğu iddialarının aksine delalet etmektedir. Bununla birlikte siyasi partiler kanunu, anayasanın çeşitli hükümleri KKTC’nin üzerinde Türkiye’nin gölgesini her zaman hissettirmektedir. Kimilerine göre Türkiye’nin bu duruşu KKTC, için bir güvence iken kimilerine göre ise devlet olmanın önünde bir engeldir. Öne sürülen fikirler ne olursa olsun, Türk toplumunun devlete dönüşümünde belirleyici unsurun Türkiye olduğu aşikardır.

3.2. KKTC’NİN EKONOMİK DEĞERLENDİRMESİ

4.2.1. ADANIN EKONOMİK GELİŞİMİ DEĞERLENDİRMESİ

Kıbrıs’taki tüm ekonomik faaliyetler öncelikli olarak coğrafi konumunda bağlı olarak gelişmiştir. Osmanlı egemenliği ile birlikte adaya yerleştirilen Türkler kendilerine tahsis edilen topraklarda tarımsal ekonomik faaliyetlerde bulunurlarken ticari faaliyetler ağırlıklı olarak adanın gayri Müslim halkının kontrolünde idi. Toprakların büyük bölümü kilise, manastır ve vakıfların mülkiyetinde yer almaktaydı. Aslında Osmanlı egemenliğine kadar adada Ortodoksların ticaretle uğraşmaları yasaktı²⁹⁵. Osmanlı egemenliği ile birlikte Rumlar ticarete aşama kaydetmiş ve yer bir burjuva sınıfı oluşturmuşlardır.

1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyetinin kuruluşu ile tarihinde ilk kez bağımsız devlet statüsüne kavuşan ada halkının İngiltere ile siyasi bağı son bulsa da ekonomik bağı son bulmamıştır. Nitekim 1961 yılında İngiltere’nin AET’ye başvurusu Kıbrıs Cumhuriyeti’ni tedirgin etmiştir. İngiltere’nin AET üyeliği durumunda sahip oldukları en büyük dış pazarı kaybetme endişesine kapılan Kıbrıs hükümeti 1963 yılında AET’ye

²⁹⁴ KIZILYÜREK “Doğmamış Bir Devletin s 285

²⁹⁵ KALAYCI (Ed.) s.363

başvuruda bulunmuştur. Bu başvuru sonrası taraflar arası varılan anlaşma ile Kıbrıs ile AET arasında son aşaması Gümrük Birliği olan bir ilişkinin kurulması öngörülmüştür²⁹⁶. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin varlığını koruduğu üç yıl boyunca Türk nüfus ağırlıklı olarak tarım sektöründe istihdam edilirken, sınırlı sayıda insan hizmet sektöründe istihdam edilmiştir. Türk toplumunda sanayileşme ise çok azdır.

1964 yılında adadaki olaylar üzerine BM Barış Gücü adaya konuşlandırılmış, Türk nüfusu adanın %3 lük kısmına hapsedilerek, Türkler ada yönetiminden uzaklaştırılmışlardır. Ancak bu durumda dahi Rumlar tüm adayı temsilen AET ile müzakereleri sürdürmeyi başarmışlardır. Tecrit edilen Türkler tam bir Rum kuşatması altına alınmış adanın tüm ekonomik kaynaklarının kontrolü siyasi kontrol mekanizmaları ile birlikte Rumların eline geçmiştir. Türkler ise bırakın bir şey üretmeyi zaruri ihtiyaçlarını tedarikten dahi mahrum bırakılmıştır. Öyle ki Rumlar kuşattıkları Türk bölgesine her türlü girişi kontrol etmekte yasakladıkları malların bölgeye girişine engel olmaktaydı.

1974 sonrası en azından toplumlar arası sıcak çatışmaların yaşanmıyor olması her iki toplum yönetiminde kalan toprakların önceliklerini siyasi ve ekonomik hedeflere yöneltmiştir. Elbette ki ilk öncelik Kıbrıs'ta süre giden sorunun çözülerek adada kalıcı barışın tesisidir. Bunun yanında taraflar varlıklarını sürdürmek ve güçlendirmek zarureti içerisinde ekonomik politikalar uygulamak durumundadır. Rum yönetiminin sahip olduğu tanınırlık önemli bir avantaj olarak ortada dururken KKTC'nin maruz kaldığı ambargo ve dışlanmışlık adanın kuzeyinin kalkınması önündeki en büyük engeldir. 1975 yılında gerçekleştirilen nüfus mübadelesi ise kuzeydeki Rum nüfus güneye, güneydeki Türk nüfus ise kuzeye göç etmiştir. Kuzeyde Rum'lara ait olan mülkler Türklerin kontrolüne geçmiştir. Gayrimenkuller ve turistik tesisler ve sanayi kuruluşları devlet eliyle işletilmeye başlanmıştır.

1974 yılından sonra adadaki Türk nüfusunun yegane destekçisi olan Türkiye o yıllarda kendi ülkesinde uygulamakta olduğu planlı kalkınma modelini adaya taşımıştır. Bu amaçla adada bir planlama örgütü kurulmuş, beş yıllık ve buna bağlı olarak da yıllık

²⁹⁶ Haluk CEYHAN "KKTC Tarihsel Gelişim, Sosyo Ekonomik Durum, AT ile İlişkiler" İKV Yay. Haziran 1991 s.54

kalkınma planları hazırlanmıştır. Türkiye’den adaya aktarılan kaynaklarla Kamu İktisadi Teşebbüsleri kurulmuştur. Ayrıca Türk Lirası Kuzey Kıbrıs’ında para birimi olarak kabul edilmiş, emisyon yetkisi olmamakla birlikte Kuzey Kıbrıs’ta bir Merkez Bankası kurulmuştur²⁹⁷. Türkiye’den ithal edilen ekonomi politikaları tüm ekonomik faaliyet alanlarında devletin varlığı hissedilmiş. Henüz yeni yeni kurulmakta olan kuzey ekonomisi Türkiye’den gelen finansal yardımlarla desteklenmiş, altyapı yatırımları gerçekleştirilmiştir. Ancak devlet eliyle gerçekleştirilen kalkınma çabaları yoğun bir bürokratik mekanizma ortaya çıkarmıştır. Kurulan Kamu İktisadi Teşebbüslerinde siyasal nedenlerle aşırı personel istihdam edilmiş, sürekli zarar eden kurumlar haline gelmişle ve bütçeye yük getirmişlerdir. Yoğun devlet müdahaleciliği diğer yandan özel girişimleri de engellemiştir. Özel girişimcilik ancak 80’li yılların başında vucud bulmaya başlamıştır. Türkiye ile Kuzey Kıbrıs arasında kurulan bu ekonomik yapı Kıbrıs’ın sadece iç dinamiklerinden kaynaklanan sorunlarla değil aynı zamanda Türkiye’nin yaşadığı ekonomik sorunlarda mücadele zorunluluğu doğurmuştur. Türk Lirasının kullanılması nedeniyle Türkiye’de yaşanan enflasyon aynı şekilde KKTC’ye taşınmıştır. Ancak KKTC’de Türk Lirası yanında başka para birimleri de (İngiltere Poundu, ABD Doları, ve Euro) kullanılmaktadır.

Nitekim Türkiye’nin KKTC’de planlı ekonomi uygulamaları Seyidoğlu tarafından eleştirilmektedir;

“Böyle ufak bir ülke için planlı kalkınmanın dayandığı sanayi, tarım ve ticaret sektörlerini dengeli biçimde kalkındırmayı öngören devlet ağırlıklı, planlı bir kalkınma modeli yerine (.....) özel kesimin öncülüğünde turizm, ticaret ve belirli tarım alanlarına ağırlık veren dengesiz bir model uygulamak daha gerçekçi bir yaklaşım oluşturabilirdi. Böylece ekonomi dinamik bir yapıya kavuşturulmuş, bir KİT sorunu yaşanmamış ve kaynaklar daha etkin biçimde kullanılmış olurdu”²⁹⁸.

diyerek özel sektöre dayalı bir kalkınma strateji geliştirilmesi gerektiğini savunmaktadır.

²⁹⁷ KALAYCI (Ed.) s.223

²⁹⁸ KALAYCI (Ed.) s.227

Türk tarafı bu sıkıntıları yaşarken Rum tarafı dünya ile ticari ilişkilerini sürdürebiliyor, kredi ve yardım temin ederek finansal kaynak elde edebiliyordu. Sadece 1979 yılında ABD, İngiltere, Yunanistan ve Almanya'dan 54 milyon USD yardım almıştır²⁹⁹.

Yetmişli yıllar boyunca ada ile Türkiye arasındaki en önemli ticari faaliyet bavul ticareti olmuştur. 80'li yıllarda Türkiye'de dış ticaretin serbestleşmesi ile birlikte bavul ticareti de gün be gün önemini yitirmiştir. Oysaki 1980'lerin ortalarından itibaren Güney Kıbrıs uluslararası hizmetlerin sağlandığı ve kitlesel turizm faaliyetlerinin yoğunlaştığı bir merkeze evrildi. 1990'lar esnasında ekonomik gelişme ritmi, AB ortalamasını geçerek % 4 olarak gerçekleşti. AB'de işsizlik % 11 düzeyinde iken Rum kesiminde neredeyse tam istihdam koşulları hüküm sürüyordu. 1998 yılında AB üyesi Yunanistan'da kişi başına düşen milli gelir 11 332 USD iken Rum kesiminde 13 500 dolardı³⁰⁰.

Seksenli yıllarda adanın her iki kesimde de turizm ve finans sektöründe hızlı gelişmeler görüldü. Özellikle güney kesiminde vergi düzenlemeleri ve yasal düzenlemeler Rum kesimini offshore (Deniz aşırı) şirketler cenneti haline getirmiştir. Dünya ile bağını hiç koparmayan Rum kesimi 90'lı yıllarda ortalama 2 milyon turist ağırlamayı başarmıştır. Bu rakam Rum Kesiminin GSMH 'sının yaklaşık %20 sine tekabül etmektedir. 1991'den sonra Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Rus sermayesi özellikle Güney Kıbrıs'ı kendisine yatırım alanı seçmiştir. Offshore bankacılığının yanında kara paranın da büyük ölçüde aktarılması sonucu Kıbrıs ekonomisi büyük bir gelişme göstermektedir³⁰¹. Bu dönem boyunca KKTC ile Türkiye arasında bir entegrasyon geliştirilmeye çalışılırken Rum Kesimi AB ile entegrasyonu geliştirmiş 1987 yılında AET ile Rum kesimi arasında Gümrük Birliği gerçekleştirilmiş³⁰². 2004 yılında ise Rum Kesimi adanın tamamını temsilen Avrupa Birliğine tam üye olarak dahil olmuştur.

²⁹⁹ KÜRKCÜGİL (Ed.) s.93

³⁰⁰ KÜRKCÜGİL(Ed.) s.92

³⁰¹ KALAYCI (Ed.) s.171

³⁰² Soyalp TAMÇELİK "AB Kıbrıs Rum Yönetimi Münasebetlerinin KKTC İktisadi, Siyasi, Hukuki Tesirleri" Nil Yay. İzmir 1997 s.21

Günümüzde Ada'nın her iki kesimi ada ekonomisi olmanın sıkıntılarını yaşamaktadır. Ancak bu sıkıntılara ek olarak KKTC, maruz kaldığı ekonomik ambargonun etkileri ile de mücadele etmektedir. Kıbrıs ekonomisinde dün olduğu gibi bugünde tarımın ağırlığı hissedilmektedir. Buna karşın susuzluk tarımsal üretimde sıkıntılara yol açmaktadır. Ada, su sorunu çözüldüğünde, narenciye'nin yanı sıra patates, üzüm, harnup (keçiboynuzu) ve zeytin üretimi için zengin olanaklara sahiptir. Ancak pazarlama sıkıntıları ve bakımsızlık narenciye ve harnup üretiminde gerilemeye yol açmıştır. Tarımsal yapı, sanayisinde tarımsal girdiye ve emeğe dayalı oluşmasına yol açmıştır. Temel sanayi üretimi tekstil ve tarımsal ürünlere yöneliktir.

KKTC'nin en büyük ekonomik zenginliği ise sahip olduğu turizm potansiyelidir. Ada deniz, kültür ve kumarhane turizmine olanak tanımaktadır. Sahip olunan potansiyel yazık ki ambargo nedeniyle yeterince kullanılamamaktadır. KKTC'ye doğrudan uluslararası uçuş gerçekleştirilemediği için farklı ülkelerden gelen yolcular öncelikle Türkiye'de bir havaalanına iniş yapmakta ve oradan aktarmalı olarak KKTC'ye geçmektedir.

KKTC'de son dönemde eğitim önemli bir ekonomik faaliyet alanı olmuştur. Halen ülkede eğitim hizmeti sunan beş üniversite bulunmaktadır. Bu üniversiteler öğrenim ücretleri dışında öğrencilerin diğer harcamaları da ülke ekonomisine hatırı sayılır katkı sağlamaktadır.

4.2.2. KKTC'NİN EKONOMİK VERİLERİ

. Kıbrıs'taki tüm ekonomik faaliyetler öncelikli olarak coğrafi konumunda bağlı olarak gelişmiştir. Osmanlı egemenliği ile birlikte adaya yerleştirilen Türkler kendilerine tahsis edilen topraklarda tarımsal ekonomik faaliyetlerde bulunurlarken ticari faaliyetler ağırlıklı olarak adanın gayri Müslim halkının kontrolünde idi. Toprakların büyük kilise, manastır ve vakıfların mülkiyetinde yer almaktaydı. Aslında Osmanlı egemenliğine kadar adada Ortodoksların ticaretle uğraşmaları yasaktı³⁰³. Osmanlı egemenliği ile birlikte Rumlar ticarete aşama kaydetmiş ve yerel bir burjuva sınıfı oluşturmuşlardır.

³⁰³ Ed. KALAYCI içinde Hasan Hüseyin DOĞAN "Kıbrıs'ın Kiraya Verilmesi" s.363

4.2.2.1 Genel Ekonomik Veriler

Güney Kıbrıs Rum Kesimi nüfusu GKRY hükümeti tarafından 2006 güncel rakam 880 000³⁰⁴ olarak açıklanmıştır. KKTC nüfusu ise 2004 yılı itibariyle 264 172 dir³⁰⁵. Adanın her iki kesiminde Türklerin ve Rumların dışında Ermeniler, Maruniler ve Latin azınlık yaşamaktadır. KKTC vatandaşı olup da GKRY- “Kıbrıs” vatandaşı olma hakkına sahip 118 000 Türk bulunmakta bunlarda 40 000’i bu haklarını kullanmışlardır.³⁰⁶

KKTC adanın %35,04 üne sahipken GKRY adanın %59,56 sını kontrol etmektedir. İki kesim arasındaki tampon bölgeler ve İngiliz üsleri ise toplam 9552 km2 olan ada yüz ölçümünün % 5.40’na tekabül etmektedir³⁰⁷.

4.2.2.2 Makro Ekonomik Veriler

Üretim; Adanın kuzeyinde 1977’de 200 milyon USD olan GSMH 2000 yıllarda 1 Milyar USD’ye ulaşmıştır. 2002 Yılından bu güne GSMH rakamları ise aşağıdaki gibidir.

<u>YIL</u>	<u>GSMH (YTL)</u>
2002	1,418,703,000
2003	1,907,070,000
2004	2,520,806,000
2005	3,029,473,000
2006	3,806,000,000
2007	4,275,600,000

Tablo 2 : KKTC GSMH Rakamları³⁰⁸

³⁰⁴http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/populationcondition_en/populationcondition_en?OpenDocument&sub=2&e= (18 Mart 2008)

³⁰⁵<http://www.trncpio.org/index.asp?page=62> (18 Mart 2008)

³⁰⁶KALAYCI (Ed.) s.175

³⁰⁷KALAYCI (Ed.) s.181

³⁰⁸http://www.kibrisgazetesi.com/index.php/cat/2/col/84/art/4576/PageName/Ic_Haberler (18 Mart 2008)

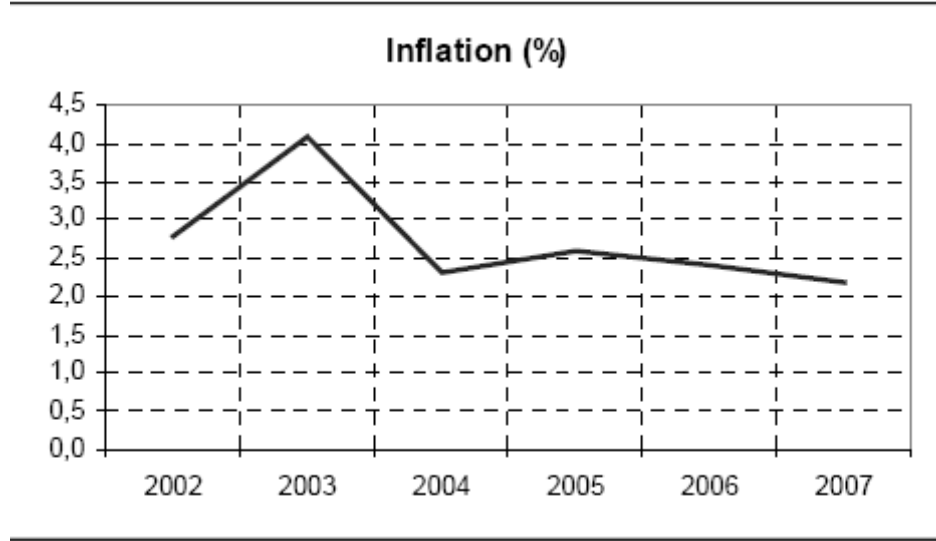
GSMH'da en büyük pay Ticaret – Turizm (%15) ve Kamu sektörüne (%15) aittir. Bu sektörleri %11'le sanayi %10 la tarım sektörü takip eder. KKTC 2005 yılı büyüme oranı %6.5 olarak gerçekleşmiştir. Kişi başına düşen milli gelir ise 2002'de 4400 USD civarındayken 2005 sonu itibariyle 7700 dolara yaklaşmıştır³⁰⁹. GKRY ise son 10 yılda ortalama ulaştığı ortalama % 2 lik büyüme hızıyla 16.78 milyar USD³¹⁰ lik bir GSMH'ya ulaşmıştır. Bu rakam 2007 için KKTC'de öngörülenin 4 katıdır. GKRY de de GSMH'de en büyük payı %76.5 la hizmetler sektörü alırken, sanayinin payı %19.7, tarımın payı ise sadece 3.7. Büyüme oranı ise KKTC'nin neredeyse yarısı kadardır %3.7³¹¹. 2005 yılı rakamları ile kişi başına düşen milli gelir ise 21 470 USD dir . Oysa bu rakam 1985 yılında KKTC ile hemen hemen aynı idi.

Enflasyon; Mali yapısını Türkiye'ye entegre eden KKTC'de enflasyon oranlarında Türkiye ile paralel seyretmiştir. 1977 % 32 olan enflasyon oranı 95-99 arası ortalama %70 düzeyinde seyretmiş. 2002'de Türkiye ile uygulanan ekonomik program neticesinde gerilemiştir. 2007 bütçesinde hedeflenen enflasyon oranı % 5 dir. Maastrich kriterlerine göre AB üyesi ülkelerin TÜFE Enflasyon oranı performansı en iyi üç AB üyesinin ortalamasını 1.5 puan aşmamalıdır. GKRY yönetimi daha AB üyesi olmadan bu kritere uyum sağlamıştır. 1985 de % 5 olan enflasyon oranı 2005 de % 2,6 dir. (Grafik 1)

³⁰⁹http://www.kibrispostasi.com/index.php/cat/1/col/26/art/1123/PageName/KIBRIS_POSTASI_GAZETES%DD - KIBRIS_HABERLER%DD (18 Mart 2008)

³¹⁰<http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5376.htm> (18 Mart 2008)

³¹¹ Fortis Bank Country Repor Emerging Economies CYPRUS

Grafik. 1: GKRY Enflasyon Rakamları³¹²

İstihdam: KKTC’de kamu sektöründeki aşırı istihdam neticesinde neredeyse tam istihdam koşulları sağlanmıştır. Ada’nın kuzey kısmında işsizlik oranı %1.4 dür. Sınırların açılması ile birlikte bir çok Kıbrıslı Türk güneye işçi olarak gitmektedir. KKTC de çalışan nüfusun % 20 si kamu sektöründe % 18 i Tarımda, % 10 ise sanayide istihdam edilmiştir. Ayrıca başta İngiltere ve Türkiye’ye göç eden genç nüfus önemli bir iş gücü kaybına neden olmaktadır. Avrupa Birliğinde %4 olan işsizlik oranı GKRY işsizlik oranı % 1.2 dir. İşgücünün sektörel dağılımı ise %71 Hizmet sektörü, Sanayi % 24 Tarım %5 şeklindedir³¹³.

Bütçe: KKTC bütçesinde Türkiye’nin kredi ve yardımlarının önemli bir yeri vardır. Türkiye’nin 2003 yılında yaptığı yardım miktarı 163.8 milyon YTL, açtığı krediler 269.7 milyon YTL’dir. Aynı yıl bütçede yerel gelirlerin tutarı ise 600 milyon YTL dir. 2005 yılında ise Türkiye’nin kredi ve yardımlarla KKTC bütçesine katkısı 572 milyon YTL olarak gerçekleşmiştir³¹⁴. 2007 yılında ise yerel gelirlerin bütçedeki payı % 70 olarak hesaplanmaktadır. 2 milyar YTL üzerinde bütçe büyüklüğüne sahip KKTC de Bütçe giderlerinin %39.5 cari giderler, %38,5 transfer harcamalarından oluşurken

³¹² Fortis Bank Country Report Emerging Economies CYPRUS Tarihsiz

³¹³ Labour Force Survey 2005

http://epp.eurostat.cec.eu.int/pls/portal/docs/PAGE/PGP_PRD_CAT_PREREL/PGE_CAT_PREREL_YEAR_2006/PGE_CAT_PREREL_YEAR_2006_MONTH_09/3-11092006-EN-AP.PDF (20 Mart 2008)

³¹⁴ <http://www.devplan.org/birinci%20bolum.pdf> (20 Mart 2008)

yatırımlara ayrılan pay sadece %10.2 seviyesindedir. Bu oranlar devletin istihdam ve sosyal güvenlik harcamalarındaki yoğunluğunun göstergesidir. KKTC bütçesinin en büyük gelir kaynaklarından olan dolaylı ve dolaysız vergilerinin tahsilatında ciddi sıkıntılar yaşanmaktadır. Öyle ki KKTC’de araştırmalar KKTC’de %70 oranında kayıt dışı ekonominin varlığını ortaya koymaktadır³¹⁵. Kayıt dışı ekonomi zaten sıkıntı yaşayan kamu finansmanını daha da olumsuz etkilemektedir.

YIL	BÜTÇE (YTL)	YEREL GELİRLER(YTL)
2002	801,470,000	349,495,000
2003	1,027,199,000	600,616,000
2004	1,261,834,000	937,103,000
2005	1,430,000,000	916,000,000
2006	1,624,000,000	1,094,000,000
2007	2,003,862,000	1,443,841,000

Tablo 3: KKTC Bütçesi içerisinde yerel gelirler.³¹⁶

GKRY’de ise konsolide devlet bütçesi büyüklüğü 8 Milyar USD civarındadır. Bütçe harcamaları içerisinde en ağırlıklı kalemler maaş ve ücretler ile diğer cari giderlerdir. Personel giderleri toplam bütçenin % 26’ sını oluşturmaktadır. GKRY’de yerel gelirler ile bütçe giderlerinin % 90’ ına yakını karşılanabilmektedir. GKRY KKTC’nin aksine AB’nin de etkisi ile sıkı bir kamu maliyesi disiplinine sahiptir. Bütçe açısından GKRY temel sorunu kamu borçlarıdır. 2004 yılı itibariyle bütçe açığının GSYİH ya oranı %4.9 dur. Toplam borç miktarı ise GSYİH nın %64 üne ulaşmıştır. Buna rağmen GKRY 10 yeni üyesi arasında AB bütçesine net katkı sağlayabilecek iki yeni üyeden biridir³¹⁷.

Bankacılık; KKTC’de biri kamu bankası olmak üzere 18 yerel banka ve 15 offshore banka faaliyet göstermektedir. Ancak bu bankalar krizlere karşı kırılgandır. Bankaların özkaynakları 1999 yılı verileriyle %7.9’a gerilemiştir. Mali kuruluşların KKTC ekonomisindeki payı sadece %6.3 dür. Nitekim bankacılık sektöründeki bu zayıf yapı dolayısıyla 1999 yılından bu güne 7 banka KKTC TSMF’na devredilmiş, 6 banka

³¹⁵ Okan ŞAFAKLI “KKTC’de Kamu Kesimi Dengesi ve Kamu Finansmanı Sorunları” Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi 2003 s.118

³¹⁶ http://www.kibrisgazetesi.com/index.php/cat/2/col/84/art/4576/PageName/Ic_Haberler (20 Mart 2008)

³¹⁷ KALAYCI (Ed.) s.174

ise tasfiye sürecine alınmıştır. Aynı şekilde 2001’de buyana 46 offshore bankanın çalışma izni iptal edilmiştir. 2006 Eylül ayı itibari ile KKTC bankalarında toplam mevduat tutarı 4.528.317.055,88 YTL dir. Aynı dönemde bankaların kullandıkları toplam kredi miktarı 2.015.049.135 YTL’dir ve bu rakamın 579.051.233 YTL lik Kısmı kamu kurum ve kuruluşlarınca kullanılan kredilere karşılık gelmektedir.³¹⁸. KKTC’deki 18 bankaya karşı GKRY 16 banka faaliyet göstermektedir. Bankaların mevduat miktarlarında AB ile üyelik müzakerelerinin başlamasından bu yana sürekli artış gözlemlenmiştir. 1993 yılında 3 Milyar USD civarında olan toplam mevduat miktarı 12 Milyar USD ye ulaşmıştır.

Dış Ticaret; KKTC’nin dış ticareti ağırlıklı olarak Türkiye ve İngiltere’ye dayanmaktadır. KKTC ihracatının % 51 Türkiye’ye gerçekleştirirken, ithalatında ise %63’ün Türkiye’den gerçekleşmektedir. İngiltere’nin ise payı sırasıyla %31 ve %28’dir. İhracatın yapısı ise % 34 sanayi, %33 gıda ve %31 narenciye şeklindedir. İthalatın yapısı ise Enerji %35 (%19 Petrol, %16 doğalgaz) makineler %10 şeklindedir. Ancak ithalat ve ihracat dengeli seyretmemiş dış ticaret açığı giderek artmıştır. 1977’de 58 milyon USD olan dış ticaret açığı 2005’de bir milyar USD’yi aşmıştır. 2005 yılında 1 131 milyon USD ithalat gerçekleştirilirken ihracat 69 milyon USD’ de kalmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı %5.8 dir³¹⁹. Küçük ada ekonomilerinde ithalatın büyük rakamlara ulaşması yaygın bir olgudur. Kısıtlı kaynaklar ve piyasanın darlığı yerli mal üretiminde çeşitliliğin artmasını engellemekte ithalat gereksinimini arttırmaktadır³²⁰. İç pazarın ölçek ekonomisine olanak sağlamayacak kadar küçük olması nedeniyle ihracat ada ekonomileri oldukça önemlidir. Ancak KKTC’nde bugüne kadar önemli bir sanayileşme hamlesini gerçekleştirilememiş olması, mevcut sanayi yapısının tekstil ve gıda gibi sınırlı bir kaç sektördeki bir kaç endüstri işletmesini geçmiyor olması, ihracata dayalı bir endüstri oluşturulamamış olması ihracatın ithalatın çok gerisinde kalmasına yol açmıştır³²¹.

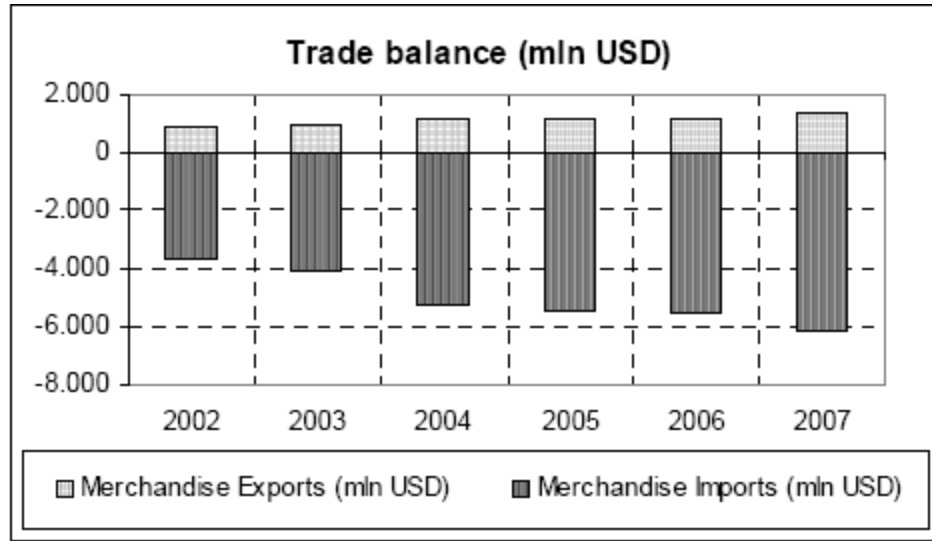
³¹⁸ <http://www.kkctemb.trnc.net/> (20 Mart 2008)

³¹⁹ <http://www.devplan.org/Frame-tr.html> (20 Mart 2008)

³²⁰ ÜLGER, EFEGİL (Ed.) s. 436

³²¹ Güzin BAYAR “KKTC Ekonomisinin Durumu ve Kalkınma Önerileri”
www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGİOCAK2003/kkctc.htm.104k (21 Mart 2008)

KKTC’de cari işlemler dengesi ise 1977’den bu yana sürekli açık vermektedir.1999 yılında cari işlemler açığı GSMH’ya oranı % 9.6 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranının % 5 üzerinde olması ekonomik istikrar için tehlikeli kabul edilmektedir. GKRY petrol, hammadde, makine ve ulaştırma teçhizatından oluşan ihracatının %50’sinden fazlasını, İngiltere, Yunanistan ve diğer AB üyelerine gerçekleştirmektedir. İthalatının dağılımı ise Rusya %15, Yunanistan % 10, İngiltere % 9, Almanya % 8.6 şeklindedir³²². GKRY ekonomisi KKTC’den çok daha iyi konumda olsa da ada ekonomisi olmanın sıkıntılarından kurtulabilmiş değildir. Dış ticaret ve cari işlemler dengesi sürekli açık vermektedir. 2002 yılında dış ticaret % 27.8 oranında açık vermiştir. Ve açık her yıl artmaktadır. Temel ihracat ürünleri KKTC ile benzerlik gösterir. (Grafik 2)

Grafik 2: GKRY Dış Ticaret Dengesi³²³

GKRY nin KKTC’ye göre önemli avantajlarından biri yabancı yatırımcıların ilgisidir. 2002 yılında sadece Almanya tarafından yapılan doğrudan yatırımın tutarı 130 milyon Euro dur. GKRY’yi yabancı yatırımcılar açısından cazip kılan nitelikler

- Demokratik Yönetim
- Serbest piyasa ekonomisi

³²² Fortis Bank Country Report Emerging Economies CYPRUS

³²³ Fortis Bank Country Report Emerging Economies CYPRUS

- Jeostratejik konumu
- İngiliz temelli hukuk, muhasebe ve bankacılık hizmetleri
- Avantajlı vergi rejimi (%10 Kurumlar vergisi)
- 40 ülkeyle yapılmış çifte vergilendirme anlaşmaları
- 16 ülkeyle gerçekleştirilen iki taraflı yatırım anlaşmaları
- Tesis Kurma ve işletme maliyetlerinin düşüklüğü
- Yüksek kalitede yönetsel ofis ve teknik personel ³²⁴
- AB üyeliği

Turizm; KKTC'ye gelen turistlerin yaklaşık %75 i Türkiye kaynaklıdır. Bunun en önemli nedenlerinden biri KKTC'ye uluslararası uçuşların gerçekleştirilememesidir. Ada'nın turizm için en elverişli bölgeleri Türklerin kontrolünde olsa da ambargo nedeniyle sahip olunan potansiyel değerlendirilememektedir. KKTC'nin turizme yönelik yatak kapasitesi 2005 yılı rakamları ile 20 000 iken gelen turist sayısı 500 bin civarında olmuştur. Konaklama tesislerinde yıllar itibariyle doluluk oranı 1998 yılından bu yana %40 aşmamaktadır. Turizmin istihdamdaki payı %4.4 GSMH daki payı ise %12.1 dir. Turizm gelirleri ise 2005 yılında 395 milyon USD olarak gerçekleşmiştir. Marina turizm gelişmeye müsait potansiyele sahip olsa da alt yapı eksikliği marinacılığı oluşmasını engellemektedir³²⁵.

GKRY son on yılda her yıl ortalama 2 milyon turist ağırlamıştır. KKTC'nin 5 katı (102 bin) yatak kapasitesine sahip olan Rum kesimi turizmden yaklaşık 1.029 milyon USD gelir elde etmektedir. Ülkenin toplam gelirinin %20 si bu sektörden elde edilmektedir. Turizmin istihdamdaki payı %10.5, GSMH'daki payı ise %8.7 dir³²⁶.

³²⁴ KALAYCI (Ed.) s.96

³²⁵ "TÜSİAD Kıbrıs Ekonomisi ve Yatırım Olanakları Semineri" 18 Nisan 2004 Oktay VARLIER

³²⁶ <http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/83EAFBAD8D4E3F24C22572330036719D?OpenDocument&sub=2&e=> (22 Mart 2008)

	KKTC	GKRY
Yatak Sayısı	20 000	102 000
Turist Sayısı	500 000	2 000 000
Turizm Geliri	395 Milyon USD	1 029 Milyon USD
İstihdamdaki Payı	%4.4	%10.5
GSMH'deki Payı	% 12.1	% 8.7

Tablo 4: KKTC-GKRY Turizm Mukayesesi³²⁷

Üniversiteler; KKTC’de YÖK tarafından tanınan beş üniversite faaliyet göstermektedir. Yaklaşık 31 000 öğrenci eğitim görmekte, öğrencilerin % 60 dan fazlası Türkiye kökenli, % 30’a yakını KKTC kökenli geri kalanları ise üçüncü ülke kökenlidir³²⁸. KKTC uyruklular dışındaki öğrencilerin ödedikleri eğitim ücretleri 2000 yılında 48.5 milyon USD dir ki bu neredeyse KKTC ihracatına eşdeğerdir. Bu öğrencilerin harç dışı harcamaları ise 71 milyon USD olarak öngörülmektedir³²⁹.

Kuzeydeki beş üniversiteye karşın Güneyde tek bir üniversite faaliyet göstermektedir. Rum Kesiminde bir üniversite eğitim vermektedir. Üniversitelerin KKTC ekonomisine katkısının artması Rumları rahatsız etmiş ve KKTC üniversiteleri aleyhine uluslararası alana girişimlerde bulunmaya başlamışlardır. Son olarak ABD ve Avrupa’daki bazı üniversiteler ile KKTC üniversiteleri arasındaki öğrenci değişim programlarının iptaline yönelik girişimleri sonuçsuz kalmıştır.

4.2.3. TÜRKİYE’NİN KKTC EKONOMİSİNE ETKİSİ

Ada ekonomileri genelde en yakınlarındaki ana kara ülkesi ile sıkı bağlar kurmaktadır. Bu bağlamda Türkiye ile KKTC ilişkileri sadece soydaş yakınlığından kaynaklanmamaktadır. Kıbrıs’ta olası bir çözüm durumunda dahi bu yakınlık dolayısıyla ada ile Türkiye arasında sıkı ekonomik ilişkilerin yaşanması muhtemeldir

³²⁷ KALAYCI (Ed.) s. 96

³²⁸ <http://www.mebnet.net/> (22 Mart 2008)

³²⁹ ÜLGER & EFEGİL (Ed.) s.442

1987 yılından Türkiye ile KKTC arasında çeşitli anlaşmalar imzalanarak Türkiye ile KKTC arasındaki ekonomik ilişkiler hukuki bir zemine oturtulmak istenmiştir. Bu anlaşmaların bazıları

- Ticaret ve Ekonomik İşbirliği
- Yatırımlarda Garanti
- Yatırımlarda Devlet Yardımları Anlaşması
- Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi
- Ekonomik İşbirliği Protokolü
- Ekonomik ve Mali İşbirliği Protokolü
- Kredi Anlaşması
- Yatırımlarda Devlet Anlaşması³³⁰

Ekonomik İşbirliği Protokolü ile Türkiye KKTC’nde istikrarın sağlanması ve yapısal reformların gerçekleştirilmesi için katkı sağlamayı taahhüt etmiş ve bu amaçla 250 milyon USD tutarında kredi açılması, Eximbank’ın ihracat kredilerinden KKTC şirketlerinin de yararlanmasını öngörmektedir.³³¹ Yatırımlarda Devlet Yardımları Anlaşması ile KKTC’de yapılacak yatırımların da Türkiye’deki kalkınmada öncelikli yörelere uygulanan devlet yardımlarından ve desteklerinden yararlandırılması ve düşük faizli kredi ile desteklenmesi öngörülerek bunlara bağlı, yeni bir teşvik sistemi geliştirilmiştir³³².

Ticaret ve Ekonomik İşbirliği anlaşması ile ticari ve ekonomik ilişkilerin en üst düzeye çıkarılması için gerekli tüm tedbirlerin alınması, ticari ve ekonomik mevzuatın uyumlaştırılması, KKTC menşeli malların üçüncü ülkelere ihracına ilişkin mevcut sistemin daha da yaygınlaştırılmasına imkan sağlanması KKTC’nde ihracata yönelik

³³⁰ KALAYCI (Ed.) s.188

³³¹ BAYAR (www.foreigntrade.gov.tr/)

³³² BAYAR (www.foreigntrade.gov.tr)

ekonomik yapılanmanın oluşturulması, ekonominin tüm sektörlerinde işbirliğine gidilmesi, yatırımların karşılıklı olarak teşviki, ikili ulaşım imkanlarının geliştirilmesi ve toplu konut alanında KKTC'ye destek sağlanması konularında gerekli düzenlemelerin kısa sürede gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır³³³. KKTC bu anlaşmalarla Türkiye ile ticari ilişkilerde ayrıcalıklı bir konum elde etmişken Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği nedeniyle 1998 yılında Ticari İlişkilerin Düzenlenmesi Hakkında Uygulama Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma uyarınca KKTC, ihracatında Türkiye ve AB'nin Gümrük Birliği çerçevesinde üçüncü ülkelere uygulanan Ortak Gümrük Tarifesine tabi olacak, ithalatında ise AB İle Türkiye'ye aynı vergi oranlarını uygulayacaktır³³⁴. KKTC'nin Türkiye ihracatındaki payı %0.81 iken bunun KKTC ithalatında ki karşılığı % 67'dir. Benzer mukayese ithalat rakamları üzerinde yapıldığında KKTC'den yapılan ithalat Türkiye'nin toplam ithalatında sadece %0.12'lik yer kaplarken buna mukabil KKTC ihracatındaki payı % 80 civarındadır.

4.2.4. AVRUPA BİRLİĞİNİN KIBRIS EKONOMİSİNE ETKİSİ

1994 yılında Avrupa Adalet divanı Anastasiou davası neticesinde aldığı kararla Kıbrıs limanlarından AB'ye gelen tüm malların yanında Ada'nın resmen tanınan yetkililerinden, yani GKRY tarafından verilmiş menşe sertifikası bulundurulması zorunlu tutulmuştur. Bu nedenle KKTC tarafından verilen her türlü taşımacılık ve ticaret belgesi AB tarafından geçersi sayılmaktadır³³⁵. Bu karar KKTC'den AB'ye ihracatın önündeki en büyük engeldir. 2000 yılından bu yana ise AB tarafından Kıbrıs Türklerinin AB'ye yakınlaştırılması yolunda girişimlerde bulunmaya başlamıştır. 2002 yılında AB tarafından tahsis edilen 25 milyon Euro Rum kesimi ile birlikte kuzeydeki restorasyon çalışmalarında da kullanılmış, altyapı çalışmaları gerçekleştirilmiştir³³⁶. Bununla birlikte AB Komisyonunun 8 Temmuz 2004'te KKTC'ye ambargoyu kaldırma ve ihracatın önünü açma yönünde onayladığı tasarı Rum kesiminin AB ye üyeliği sonrası aldığı en önemli karardır. Ne var ki bu kararın gerekleri henüz AB tarafından yerine getirilmemiştir. Adanın kuzeyinden AB'ye doğrudan ihracat olanağı tanyan

³³³ BAYAR (www.foreigntrade.gov.tr)

³³⁴ BAYAR (www.foreigntrade.gov.tr)

³³⁵ International Crisis Group Europe Report No 171 <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm> (28 Mart 2008)

³³⁶ KALAYCI (Ed.) s.158

karar ayrıca 3 yıl içerisinde KKTC 259 milyon Euro'luk bir yardımı öngörmektedir. Ancak söz konusu mali yardım kullanımına ilişkin mali yardım tüzüğü ancak 27 Şubat 2006 onaylanmış geçen süre zarfında mali yardımın geçmiş yıllarda kullanılması öngörülen 120 milyon Euro'luk kısmı yitirilmiş oldu.

Rum kesiminin AB üyeliğinden önce 28 Nisan 2004 tarihinde AB Bakanlar Konseyi iki kesimi ayıran yeşil hattın AB'nin dış sınırlarını temsil etmediğini vurgulamak ve birleşmeyi teşvik etmek için Yeşil Hat Tüzüğü olarak bilinen kararı kabul etti. Bu tüzük birinci olarak kuzey kesiminde AB yasalarının geçerli olmamasına rağmen, bireysel düzeyde Kıbrıslı Türklere AB yurttaşlık hakları verilmesini sağlamayı amaçlıyordu. İkinci olarak da ada içinde ticaretin gelişmesi amaçlanıyordu; Kıbrıslı Türkler yerli malları güney kesimine gönderebilecek, bu mallar burada satılabilecek ve GKRY limanları üzerinden AB pazarlarına ihraç edilebilecekti³³⁷. Öte yandan AB' ihraç edilecek malların menşe belgesinin kimin tarafından verilmesi gerektiği konusunda uzlaşamadığından tüzükten beklenen sonuç elde edilememiştir. GKRY menşe belgesinin kendi otoritesince verilmesi gerektiğini öne sürerken, KKTC Ticaret Odası Menşe Belgesi tahsise yetkili kılınmayı talep etmektedir. Nitekim AB Komisyonu KKTC'nin talebini destekler nitelikte bir öneri hazırlasa da Rum Kesiminin vetosu aşılammıştır. Ayrıca tüzük GKRY'ne giriş yapan turistlerin ve GKRY vatandaşlarının kimlik ibraz ederek Kuzeye geçebilmelerini öngörmektedir. Güney kesiminde giriş yapan turist potansiyelinden kuzeyinde yaralanabileceği anlamına gelen gelişme yine Rumlar tarafından engellenmektedir³³⁸.

4.2.5. EKONOMİK BEKLENTİLER

KKTC'nin Türkiye ekonomisine yıllık maliyeti yaklaşık 700 milyon dolar civarındadır. Bu açıdan 30 yıllık maliyet hesabı yapıldığı zaman KKTC'nin Türk ekonomisine getirdiği yük 20 milyar dolar olarak tahmin edilebilir³³⁹. Sorunun bir de maddi olarak ölçülemeyen siyasal maliyeti vardır. Ancak her şeye rağmen tarihsel ve

³³⁷ International Crisis Group Europe Report No 171

³³⁸ “AB Müktesebatı Açısından Kıbrıs Tüzüğü ve İzolasyonun Hafifletilmesiyle İlgili Gelişmeler”
Boğaziçi Üniversitesi -Tüsiad Dış Politika Forumu Temmuz 2004 s.2

³³⁹ KALAYCI (Ed.) s.170

siyasal nedenlerden ötürü Türkiye'nin Kıbrıs sorununda taraf olmaktan vazgeçmesi mümkün değildir. Bununla birlikte 2004 yılın Annan Planına ilişkin gerçekleştirilen referandum sonrası yaşanan gelişmeler çözüm umutlarını arttırmıştır. Sorunlarından arınmış bir Kıbrıs ada ekonomisinin sıkıntılarını taşımakla birlikte jeopolitik konumunun getirdiği avantajlara da sahiptir. Kıbrıs Akdeniz'deki hakim konumu ile Kafkas ve Ortadoğu enerji yollarının üzerinde yer almaktadır. Sahip olduğu konum adanın zenginliklerini arttıracak niteliktedir. Adanın turizm potansiyeli yüksek bölgesi Türklerin kontrolünde yer almaktadır. Ancak uluslararası ambargo bu zenginliğin yeterince değerlendirilmesini engellemektedir. Kıbrıs sorununun çözümü atıl durumdaki fırsatların değerlendirilmesine olanak tanıyacaktır.

Ada ekonomilerinin yapısal sıkıntılarının aşılması amacıyla enerji, eğitim, sağlık gibi kısmen nitelikli iş gücü gerektiren hizmet sektörlerine yatırım yapılabilir. Nitekim üniversitelerin son yıllarda KKTC ekonomisine yapmış olduğu katkı aşikardır.

Bir diğer kalkınma modeli ise Kakazu tarafından ortaya konulan kaynakların teknolojik üretime kaydırılmasıdır³⁴⁰. Malta ve Tayvan bu konuda iyi birer örnek teşkil etmektedirler. Devlet KKTC hali hazırda ekonomisinin yönlendiricisidir. Dünya kamuoyunda meydana gelen olum algılama değişiklikleri değerlendirilerek teknolojik üretime yönelinilmesi halinde sıkıntıların aşılmasında aşama kaydedilmesi kuvvetle muhtemeldir. Bu alanda yapılacak yatırımlar diğer sektörler göre daha az arazi, enerji ve alt yapı yatırımına ihtiyaç duymaktadır.

Sonuç olarak KKTC'nin ekonomik sorunlarını

- Kıbrıs Sorunundan Kaynaklanan
- Ada Ekonomisi olmasından kaynaklanan

sorunlar olmak üzere iki ana başlık altında toplayabiliriz. İlk ana başlığın ekonomiye etkileri;

- Siyasi Belirsizlik

³⁴⁰ Sustainable Development of Small Island Economies” Hiroshi KAKAZU
<http://www.gdrc.org/oceans/kakazu.html> (22 Mart 2008)

- Mülkiyet Belirsizliği
- İzolasyon ve Ambargolar
- Türkiye'ye aşırı bağımlılık³⁴¹

Alt başlıklarıyla değerlendirilebilir. Bu kategoriye giren sorunların Kıbrıs'ta kalıcı çözüm sağlanmadan aşılması mümkün gözükmemektedir. Kıbrıs sorununun siyasi anlamda çözümlense dahi Türk toplumu ikinci bölümde bahsedilen Ada ekonomilerine ilişkin sorunlarla mücadele etmeye devam edecektir. Ancak Rum kesimi bu sorunlarla büyük ölçüde baş edebilmiştir. Aynı başarımın Türk kesimi tarafından da sağlanmaması için hiçbir neden yoktur. Aksine AB'nin ekonomik desteği ile iki kesim arasındaki ekonomik farklılığın zamanla aşılması mümkündür.

Enerji politikalarının devletlerarası ilişkilerde giderek önem kazanması (AB-Rusya İlişkileri, NATO Zirvesi kararları) ve enerji trafiğinin Akdeniz üzerinde yoğunlaşması düşünüldüğünde Kıbrıs'ın artan jeostratejik önemi daha net anlaşılabilir. Böyle bir coğrafyada sorunun devamı ne ABD ne de AB için istenen bir durumdur. Nitekim Türkiye'nin AB ilişkileri paralelinde Kıbrıs sorununu aşma ihtiyacı hissetmesi sorunun çözümüne yaklaşıldığı düşüncesini doğurmaktadır.1960'dan farklı olarak devrede olan AB faktörünün ada kalıcı barışı sağlayıp sağlamayacağını ise zaman gösterecektir.

³⁴¹ Necdet ERGÜN www.kibrisgazetesi.com/index.php/cat/84/art//4136 (22 Mart 2008)

5. DÜNYA'NIN KIBRIS SORUNUNA BAKIŞI

5.1. TÜRKİYE VE KIBRIS

Lozan Anlaşması ile Kıbrıs üzerindeki hak ve iddialarından vazgeçen Türkiye 1950'li yıllarda yeniden ada siyasetinin bir parçası olmuş ve adanın geleceğinin tespiti konusunda taraf konumuna gelmiştir. Böylece Türkiye adada zaten var olan sorunların bir tarafı haline gelerek, devam eden dönemlerde temel dış politik problemleri arasına Kıbrıs'ı da dahil etmiştir. Türkiye Lozan'da tamamen vazgeçilmiş olan Kıbrıs'a “*ne alınsa makbuldür*”³⁴² düşüncesiyle geri dönüyordu. İlk başlarda Ada'nın İngiliz hakimiyetinde kalmasını destekleyen Türkiye bunun mümkün olmadığını anladığında önce Adanın Türkiye'ye iadesi sonrasında ise adanın Türkiye ile Yunanistan arasında taksim edilmesini politika olarak benimsemiştir. 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Soğuk Savaş döneminin dengelerinin korunması için Türkiye Cumhuriyeti tarafından samimiyetle benimsenmiştir. Ancak 1963'den itibaren Rum'ların Türkleri fiilen yönetimden uzaklaştırıp enklavlara mahkum etmesi üzerine ortak bir Cumhuriyetin sürdürülemeyeceği Türkiye tarafından anlaşılmıştır. Ne var ki uluslararası konjonktür gereği 1974'e kadar Kıbrıs Cumhuriyeti çatısı altında bir çözüm arayışından uzaklaşmamıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti devam edecekse adadaki Türklerin haklarının etkin bir şekilde korunabilmesi için Türkiye'nin 15 Ocak 1964'deki Londra'daki ilk konferanstan itibaren sürekli olarak Garantörlük Haklarının arttırılmasını talep etmiş, buna karşılık Rumlar Garantörlüğün tamamen kaldırılması yönünde isteklerini dile getirmişlerdir³⁴³. Zaman zaman Rumların farklı konulardaki taleplerinin karşılanması yönünde önemli tavizler verilmesi noktasına gelindiye de Rumların sürekli artan talepleri uzlaşmayı engellemiştir. 1974 harekatı sonrası ortaya çıkan iki bölgeli yapı demografik düzenlemelerle de desteklenince Türkiye'nin tezi iki bölgeli, iki toplumlu federasyon olmuştur. Önce Kıbrıs Türk Federe Devletinin sonrasında da Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin ilanları artık üniter Kıbrıs Cumhuriyetine dönüşün yolunu Türkiye açısından kapamıştır. Dünya tarafından kabul görmemiş olsa da Türkiye sorunu fiilen istediği şekilde çözümlenmiş ve adada iki bölgeli bir yapı tesis etmiştir. Türkiye'de milli

³⁴² KIZILYÜREK “Doğmamış Bir Devletin Tarihi” s.285

³⁴³ GÖNLÜBOL (Ed.) s.378

dava olarak algılanan Kıbrıs sorunu Mümtaz Soysal'a göre Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı sonrası kaybolan gururunu geri getiren bir olaydır³⁴⁴. Ecmel Barutcu'ya göre ise Türkiye Kıbrıs'ta Cumhuriyet tarihinin en büyük beş dış politik başarısından birini elde etmiştir³⁴⁵. Ancak Türkiye'nin milli dava olarak algıladığı Kıbrıs sorunu, ulusal bir hedef olarak benimsenen Avrupa Birliği süreci ile çakıştığında fiili durumun nihai nokta olamayacağı anlaşılmıştır. Yunanistan'ın AB Üyeliği, Kıbrıs Rum Yönetimin üyelik başvurusu ve üyeliği, Kıbrıs'ı Türkiye temel dış politik hedefini önünde engel olarak çıkarmıştır. AB'nin devreye girmesi ile Türkiye'nin Kıbrıs üzerindeki stratejik ve askeri üstünlüğü ile sağladığı statüko ve kuvvetler dengesi bozulmuştur³⁴⁶ Türkiye'nin Kıbrıs Politikası AB politikası ile beraber şekillenmeye başladıktan sonra iki dış politik olay giderek iç içe geçmiş ve birbirleri arasında etki tepki ilişkisi oluşmuştur. Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye üyelik statüsünü elde edemediğinde bir yandan AB ile siyasi diyalogu durdururken öte yandan Kıbrıs'ta iki devletli konfederasyon tezini savunmaya başlamıştır. 1999 Helsinki zirvesinde Türkiye adaylık statüsü elde ederken ada'da kapsamlı bir siyasi çözüme ulaşılmasının Rum Kesimi'nin üyeliği için bir önkoşul olmadığı, son tahlilde adada çözümsüzlükte sorumluluğun açıkça Rum tarafında olduğunun ispatlanmaması halinde Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Kıbrıs adına AB üyesi olabileceği belirtiliyordu³⁴⁷. 2004 yılına Rum tarafının sorumluluğu dünya tarafından kabul edildiğinde ise Rum'lar artık AB üyesi olmuştu.

Bugün itibariyle bir ipte yürüyen cambaz misali Türkiye AB ile olan ilişkileri ve Kıbrıs Sorunu arasında hassas dengelere dayanan bir politika yürütmek durumundadır. Ada üzerinde Türk nüfusu var oldukça Türkiye'nin Kıbrıs'ta bir belirleyici güç olarak varlığını sürdürmesi artık geri dönülmez bir noktadır. Türklerin hafızasında ki Girit örneği Kıbrıs'a yönelik kaygıların tarihsel köklerini beslemektedir. Ada'da hiç Türk yaşamıyor olsaydı dahi, tıpkı Ege adalarının durumu gibi, Kıbrıs'ın stratejik konumu Türkiye'nin mutlak suretle bu coğrafya üzerine askeri ve politik strateji belirlemesi gereğini ortaya koymaktadır.

³⁴⁴ Mümtaz SOYSAL “ Aklını Kıbrıs'la Bozmak” Bilgi Yayınları 1995 s.96

³⁴⁵ Ecmel BARUTCU “ Hariciye Koridoru” 21.Yüzyıl Yayınları 1999 s.15

³⁴⁶ KIZILYÜREK “Doğmamış Bir Devlet...” s.287

³⁴⁷ Mehmet HASGÜLER- Ümit İNATÇI (Ed.)“Kıbrıs'ın Turuncusu” ANKA Yayınları 2003 s.173

5.2. YUNANİSTAN VE KIBRIS

Yunanistan Osmanlı'dan koparak bağımsızlığını kazandığı andan itibaren Kıbrıslı Rumlar için özlenen ülke olmuştur. Yunanistan ise adadaki Rumların bu hasretini dindirebilecek bir güce hiçbir zaman sahip olmamıştır. Ancak Yunanistan'da yaşanan gelişmeler Kıbrıs'ın kaderi, Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeler ise Yunanistan için belirleyici olmuştur. Yunanistan'da yönetimin askeri cuntaya geçmesi Kıbrıs'ta egemenlik mücadelesini kızıştırmış ve 1974 Harekatına zemin hazırlamıştır. Kıbrıs Barış Harekatı ise Yunanistan'daki Cunta idaresinin sonunu getirmiştir. 1968'den itibaren Makarios'un ENOSİS arzulanan hedef olarak muhafaza ederken gerçekçi hedef olarak Kıbrıs Cumhuriyetinin varlığının sürdürülmesi olarak görmesi Yunanistan yönetimi ile Kıbrıslı Rumlar arasında derin görüş ayrılıklarına yol açmış, bu görüş ayrılığının sonucuda Makarios karşıtı darbe gerçekleşmiştir. Ancak darbe Kıbrıs'ta Makarios'u devirmeyi başaramadığı gibi kendi iktidarını da yitirmiştir. 1974 yılı sonbaharında Yunanistan Başbakanı olan Konstantin Karamanlis'in "*Bugünkü gücümüzle Türkleri savaşıp yenmemizin imkanı yok, mücadelemizi her çareye başvurarak sürdüreceğiz, Türk'lerin yaralarını kaşıyıp kanatacağız*"³⁴⁸ sözleri Yunanistan'ın Cunta dönemi sonrası Türkiye ve Kıbrıs'a bakış açısını da ifade etmektedir.

1974 harekatı aynı zamanda Kıbrıslı Rumlarla Yunanistan arasında da bir güven krizine yol açmıştır. Bu güven krizi ancak Andreas Papandreu'nun Yunanistan Başbakanı olması ile aşılabılmış ve "ulusal birlik" yeniden tesis edilmiştir. Kıbrıs'ı ilk ziyaret eden Yunan Başbakanı olan Papandreu Yunanistan dış politikasının en temel meselesinin Kıbrıs'ta Türk işgaline son vermek olarak açıklamıştır. Bundan sonra Yunanistan'ın yeni milli doktrini "*Lefkoşa karar verir, Atina destekler*" olmuştur³⁴⁹. Bu doktrin Yunanistan'ın Rum Hükümetinin kararları üzerinde etkili olmadığı şeklinde yorumlanmamalıdır. Nitekim 1985'de New York'da Anlaşma imzalanmak üzereyken

³⁴⁸ KOÇ s.456

³⁴⁹ KIZILYÜREK "Doğmamış Bir Devletin ..." s. 375

Yunanistan'ın Kipriyanu'ya "Türk İşgali" bitmeden anlaşma imzalamaması yönündeki telkini tarafları bir anlaşmanın eşiğinden döndürmüştür³⁵⁰.

1981'de Yunanistan'ın Avrupa Topluluklarına üyeliği ile birlikte sorunu Avrupalılaştırma çalışmaları 1988'e kadar somut bir sonuç vermese de Kıbrıs'ı da Enosis hayallerinden uzaklaştırarak bağımsız devlet tezini güçlendirdi³⁵¹. Türkiye'nin tam üyelik başvurusu ile Yunanistan Kıbrıslı Rumları AB'ye taşıyacak kapıları açmak için elini kuvvetlendirmiş oldu. Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerde Türkiye lehine atılan her adım karşılığını Kıbrıs'ta buldu. Böylelikle Enosis politikaları ile sağlanamayan birliktelik AB politikaları ile sağlanmış oldu. Kıbrıslı Rumlar ve Yunanlılar ortak AB bayrağı altında kendilerine yer buldular. Avrupa şemsiye altına dahil olan Kıbrıslı Rumlar, Yunanistan'ı ekonomik bir külfetten de kurtarmış oldu. Özellikle Yunanistan'ın güvenlik alanını Kıbrıs'a kadar genişletme kararı sonrasında Yunanistan'ın savunma harcamalarına ağır bir yük getirmişti³⁵². Artık Kıbrıs'ta ki Rum politikaları sadece Yunanistan'ın değil tüm AB ülkelerinin güvencesi altındadır. Bu güvenceye rağmen Yunanistan ve Rumlar adanın kuzeyinin ikinci bir Hatay örneği olarak Türkiye'ye katılmasından endişe etmektedir³⁵³.

5.3. İNGİLTERE VE KIBRIS

İngiltere Kıbrıs'ı Osmanlı İmparatorluğundan kiraladığında Malta ve Cebel-i Tarık'da ki varlığıyla da Akdeniz'i tamamen kontrolü altına alıyor ve nüfuz alanları ve ticaret yollarını güvenceye almış oluyordu³⁵⁴. İki dünya savaşı sonrasında sömürgelerini yitiren, ABD ve SSCB etrafında oluşan güç dengesi karşısında eskiden sahip olduğu lider pozisyonunu ABD'ye kaptıran İngiltere her şeye rağmen Kıbrıs'tan vazgeçmeye kolay kolay yanaşmamıştır. 1960 'da Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduğunda dahi Londra ve Zürih Andlaşmaları ile 98 mil kare büyüklüğündeki Dikelya ve Akrotiri üstlerini elinde tutmuştur. Bu üstlerinin varlığının yanı sıra Ada'nın NATO şemsiyesine dahil edilmesi İngiltere'nin çıkarları ile örtüşen bir gelişme olacakken, Rumlar bu konuda İngiltere'nin

³⁵⁰ ORAN, s.119

³⁵¹ KÜRKCÜGİL (Der.) 153

³⁵² ALLISON, NIKOLAYDIS (Der.) s.85

³⁵³ HITCHENS s.153

³⁵⁴ Şenol KANTARCI (Ed.) "Kıbrıs Laboraturarı" Alfa Akademi Basım Yayın 2005 s. 22

beklentilerini karşılamaya yanaşmamıştır. 1964 olayları sonrasında Türkiye ve Yunanistan Londra'da Ada'da NATO gücünün konuşlandırılması konusunda ikna edilmişken Rumların NATO gücüne karşı çıkması İngiliz politikası ile örtüşen bir tavır değildir.

İngiltere Ortadoğu'daki gücünü kaybettiğini açıkça kabul ederken dahi Kıbrıs vazgeçilebilir bir toprak parçası olmamıştır. 1976'da İngiltere Dışişleri Bakanı Calaghan Avam Kamarasında yapmış olduğu konuşmasında Ortadoğu'da İngiltere'nin gücünü ABD'nin aldığını ve Kıbrıs üzerindeki İngiliz üstlerinin öncelikli olarak NATO çıkarlarına hizmet ettiğini ifade etmiştir. Bundan ötürü NATO'nun askeri kanadından çekilen Yunanistan karşısında Türkiye'nin öneminin arttığını ifade etmiştir. Aynı yıl Avam Kamarası Dışişleri Komisyonu'nun Türkiye'ye yaptırımında bulunulması yönündeki teklifi Bakanlık'ca bu düşünce temelinde reddedilmiştir³⁵⁵. 1983'te de KKTC'nin İngiltere'nin ilanına verdiği tepki BM Güvenlik Konseyinin bu konuda aldığı kararı desteklemekten ibaret oldu³⁵⁶. ABD ile uyumlu politika çizgisinden sapmayan İngiltere soğuk savaş süresince NATO bünyesinde, soğuk savaş sonrasında ise AB ile birlikte çözüm arayışlarını destekledi³⁵⁷. Ada'da egemen üst sahibi devlet olarak var olmasına rağmen hiçbir dönemde tek başına inisiyatif üstlenmedi ve ABD ile birebir uyumlu hareket etmeye özen göstermiştir. Sahip olduğu üstleri hiçbir zaman tartışma konusu edilmeyen İngiltere için bir anlamda sorun Kıbrıs terk ettiği anda son bulmuştu. Bundan sonra üstleri mevzu bahis olmadığı müddetçe radikal politika değişikliğine gitmesini beklememek gerekir.

5.4. ABD VE KIBRIS

ABD için Türk-Yunan ilişkilerinin seyri Doğu Akdeniz'in güvenliği açısından önemlidir. Bu anlamda Kıbrıs her iki devlet arasında işbirliğinin ya da çatışmanın coğrafyası olmaya müsaittir. Soğuk savaş döneminde ittifak içi bir çatışma ABD'nin en son arzulanacağı olaydı. Bundan ötürü 1960 düzeni kurulduğunda ortaya çıkan devlet Batı Bloğu içerisinde yer almasa da ABD'nin desteğini görmüştür. Makarios'da

³⁵⁵ KÜRKÇÜGİL (Der.) s.148-151

³⁵⁶ KÜRKÇÜGİL (Der.) s.152

³⁵⁷ MALLINSON s. 94-95

Akdeniz'in Castrosu" "Kızıl Papaz" gibi sıfatlarla anılsa da ABD'nin adadaki İngiliz üstlerinden faydalanmasına itiraz etmemiştir³⁵⁸. Kıbrıs'ta olaylar başladığında da ABD'yi en çok endişelendiren olayın Akdeniz'de bir Türk savaşı olacağını söylemek doğru bir teşhis olsa gerek. Bunun içindir ki ABD gerek Johnson Mektubu ile Türkiye'ye gerekse Washington görüşmeleri ile Yunanistan'a bu konuda son derece sert mesajlar vermiştir. Bu dönemde ABD'nin Kıbrıs'a yaklaşımını açıklayan en güzel örnek ise Acheson Planının Yunanistan tarafından kabul edilmemesi üzerine Başkan Johnson'un Yunanistan Büyükelçisi Alexendar Matsas söylediği şu sözlerdir :

"Amerika bir fildir, Kıbrıs ve Yunanistan ise bir pire. Eğer bu iki arkadaş fili kaşındırmaya devam ederlerse, fil onları çarpabilir"³⁵⁹.

Nitekim ilk çarpılan Yunanistan hükümeti olmuş, gerçekleşen darbe ile Yunanistan'da yönetime askerler gelmiştir. Kıbrıs ise 1974'de ki darbe girişimi ile çarpılmıştır. 1974 yılında yaşanan olaylar ardından Türkiye'nin adaya gerçekleştirdiği harekate ABD hükümeti sert tepki vermemiş, ambargo kararı dahi yönetimin direnmesine karşın Senatonun ısrarı ile alınmıştır. Bu bir anlamda ABD çizgisinde hareket etmemek direnen Rum'lara verilen bir mesajdır. 1974 sonrası oluşan ikili yapının aslında ABD'nin kabul edebileceği hatta desteklediği bir çözüm olduğu öne sürülen bir başka iddiadır³⁶⁰. Bu iddia özellikle Rumlar tarafından gerçek kabul edilmiş, Türkiye'nin gerçekleştirdiği harekattan ABD sorumlu tutulmuştur. Özellikle ikinci hareket sonrası Rumlar arasında ABD'ye yönelik tepki zirveye çıkmış ve İkinci harekattan yaklaşık on gün sonra ABD'nin Lefkoşa Büyükelçisi Roger Davies Rum'lar tarafından elçilik binası içerisinde öldürülmüştür³⁶¹.

1976 yılında gerçekleştirilen ABD seçimlerinde ise Kıbrıs tüm ABD kamuoyunu ilgilendirecek şekilde gündemde tutulmuştur. Nixon ve Ford yönetimlerinin Kıbrıs'ın bölünmesini engelleyemediğini söyleyen Başkan adayı Jimmy Carter soruna pozitif yaklaşılması gerektiğini söylüyordu. Başkan seçildikten sonrada Carter NATO'nun Güneydoğu Avrupa kanadının zayıflamaması için özel temsilcisi vasıtasıyla

³⁵⁸ ÜLGER, EFEGİL (Ed.) s 297

³⁵⁹ HITCHENS s.61

³⁶⁰ MALLINSON s.75

³⁶¹ İNANÇ s.35

da girişimlerde bulunduysa da sonuç alamıyordu³⁶². Carter dönemi sonrasında ise Kıbrıs ABD dış politik gündeminde üst sıralarda yer almamaya başladı. Soruna bölgesel bir sorun gözüyle bakmaya başlayan ABD'nin KKTC'nin kuruluşunu engelleyecek ölçüde sert bir tutum takınmadığı da aşikardır. Hatta ABD 1975 -1986 yılları arasında adanın iki tarafına toplam 200 milyon dolarlık yardımda bulunmuştur³⁶³. 1988 yılında Başkanlık seçimlerinde Demokratik Parti adayı olan Yunan asıllı Dukakis bile seçim kampanyası sürecinde Kıbrıs sorununu gündeme taşımamıştır. Ebetteki Amerikan halkını temsil etme yarışındayken kendi etnik kökeninin sorunlarına takılıp kalmadığını gösterme ihtiyacı sergilediği tutumunu mantıklı kılmaktadır³⁶⁴. Seçimlerin galibi olan Cumhuriyetçi Parti'nin adayı olan George Bush'un Kıbrıs Özel Koordinatörü olarak atadığı Nelson Ledsky ise ABD'nin Kıbrıs'a bakışını Kıbrıslı Türk iş adamı Asil Nadir'e anlatırken Kıbrıs'ı üçüncü sınıf bir mesele olarak gördüklerini, Türk-Yunan ilişkilerine verdikleri önemden ötürü konuya arka kapıdan girdiklerini söyleyecektir. Ledsky Rum kesiminin AB'ye üyeliğinin bölücü bir sonuç doğuracağını da söyleyerek doksanlı yılların başında ABD'nin Rum Yönetiminin AB üyeliğine bakışını da dile getirmiştir³⁶⁵. ABD'nin bakış açısı bu olduğu halde özellikle Körfez Savaşı sonrasında dünya düzenini sağlama ve sorunlara çözümlenme misyonu üstlenen ABD Kıbrıs konusunda BM çalışmalarını desteklese de çabaların sonuçsuz kalmasından Türk tarafının lideri olan Denktaş'ı sorumlu tutmuştur. Clinton döneminde başkanın Kıbrıs Özel Temsilciliğini yürüten Richard Hoolbroke bunu açıkça dile getirmiş çözümün formülü olarak ise Rumların adanın tek temsilcisi oldukları iddiasından vazgeçmeleri, Türklerin ise tanınma isteklerini bir kenara bırakmaları olarak ortaya koymuştur³⁶⁶. Ancak Dayton Barış Anlaşmasının mimarı olarak anılan Hollbroke eliyle de ABD Kıbrıs'ta başarı sağlayamayacaktı. Clinton sonrası dönemde ise George W. Bush Kıbrıs Özel Temsilciliğini lağvederek Kıbrıs konusuyla daha az ilgileneceği mesajını³⁶⁷ verse de, Annan Planı sürecinde ABD yeniden etkin olarak Kıbrıs sahnesindeki yerini almıştır.

³⁶² ÜLGER,EFEGİL (Ed.) s.289-290

³⁶³ ÜLGER,EFEGİL (Ed.) s. 313

³⁶⁴ ÜLGER,EFEGİL (Ed.) s.293

³⁶⁵ ÜLGER,EFEGİL (Ed.) s..300-305

³⁶⁶ ÜLGER,EFEGİL (Ed.) s 305

³⁶⁷ ÜLGER,EFEGİL (Ed.) s.314

ABD için adanın bir kısmı üzerinde Türklerin egemenliğini bulunması kabul edilebilir bir durumdur. Bu anlamda iki devletli bir çözümde ABD tarafından kabul görebilir. Ancak tüm taraflarca kabul görmeyen bir çözümün ABD tarafından desteklenmesi mümkün değildir. 1974’de adada bir statüko yaratılmıştır. Ortaya çıkan durum çatışma yaratmadığı müddetçe ABD tarafından sürdürülebilir gözükmektedir. Nitekim ABD’nin eski Ankara Büyükelçilerinden Robert Strausz Hupe “*Uluslararası ilişkilerde bazı sorunlar hiç çözülmez ama onunla birlikte yaşamayı öğrenirsiniz. Kıbrıs da öyledir. İlişkinizi öyle ayarlarsınız ki bu sorun ilişkinin tümünü tehdit etmez.*”³⁶⁸” diyerek Kıbrıs’ı sürdürülebilir bir sorun olarak tanımlamıştır. ABD’nin 1964’deki Johnson mektubu dışında Türkiye’nin ada üzerindeki hamlelerini engellememiş olmasının nedenlerinden birinin de bu olduğu düşünülebilir. Yinede ABD’nin engelleyici olmaması, destekleyici olduğu şeklinde yorumlanmamalıdır. Zaman zaman iç politik zaman zaman ise dış politik nedenlerden ötürü Türkiye ABD’nin yaptırımlarına muhatap olmuştur. Acheson Planı, Cyrus Vance’ın girişmeleri, Ledsky Planı ve son olarak da Hoolbrooke’un arabuluculuk girişimleri ile dönem dönem çözüme yönelik yoğun girişimleri olsa da, ABD Kıbrıs’a enerjisini uzun süreli yoğunlaştıracağı ölçüde kritik bir anlam yüklememektedir. ABD bir çözüm üretmek yerine tarafların ortaya koyacakları çözümün kendi politikaları ile uyumuna dikkat etmektedir. Sorunun tüm tarafları ise doğrudan ya da dolaylı ABD ile müttefik ilişkisine sahip olduğundan aykırı bir çözümün ortaya konması olası gözükmektedir. Kabul edilmesi gereken ABD’nin Kıbrıs konusuna yaklaşımı soruna taraf diğer müttefikleri ile olan ilişkinin seyri ile doğru orantılıdır. Ne zaman ki Rusya Kıbrıs’ta kendisini öne çıkaracak bir hamle yapar o zaman ABD ağırlığını hissettirmek için girişimde bulunacaktır.

5.5. RUSYA VE KIBRIS

Son yıllarda A. Dugin liderliğindeki “Yeni Avrasya Hareketi” 1920’lerde ortaya atılan “Avrasyacılık” fikrini yeniden Rusya gündemine taşımaktadır. Avrasyacılığın çağdaş yorumu Baltık Cumhuriyetleri, Polonya ve Türkiye’nin yanı sıra

³⁶⁸ ÜLGER,EFEGİL (Ed.) s.326

Kıbrıs'a da stratejik vurgu yapmaktadır³⁶⁹. ABD'nin Atlantikçi yapılanması karşısında Rusya'da Avrasyacı tezler henüz hakim konumda olmasa da Rusya'nın dünyaya ve elbette ki Kıbrıs'a bakışında zaman zaman yansımasını bulmaktadır. Soğuk savaş döneminde SSCB soğuk savaş sonrasında ise Rusya Kıbrıs'ta yaşanan gelişmelere kayıtsız kalmamıştır. Kosova'nın bağımsızlığı kararından sonra Rusya Devlet Başkanı Viladamir Putin'in KKTC'nin tanınmazken Kosova'nın tanınmasını çifte standart olarak nitelendirmesi³⁷⁰ Rusya'nın Kıbrıs'ı kendi dış politikasının da bir argümanı olarak kullanmasının son örneğidir. Bu ifadeyle Putin'in KKTC'yi tanıma yönünde irade beyan etmemiş aksine Kosova'yı tanımayarak tutarlı davrandığını ispata çalışmaktadır. Keza Rusya KKTC'ye destek olmaya gerçekten istekli olmuş olsaydı Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanı Yakovenko'nun 29 Nisan 2004'de adanın iki tarafı arasındaki ekonomik farklılıkların ortadan kaldırılması için KKTC'ye ekonomik yardım yapılması ve ambargonun kaldırılması yönündeki açıklamasının³⁷¹ fiiliyata dökülmesi yönünde gayretlerinin olması gerekirdi. Yine Putin Rusya'sı 2004'de Annan Planı referandumu öncesinde planın BM Garantisi altına alınmasına yönelik güvence içeren Güvenlik Konseyi kararı 14 üyenin kabul oyuna karşı Rusya'nın vetosu nedeniyle işlerlik kazanmamıştır. Rusya'nın "teknik nedenlerden" ötürü veto ettiğini açıklamasında rağmen Güvenlik Konseyinin karar alamamış olması Ada'nın her iki yanındaki hayırcı cephenin ekmeğine yağ sürmüştür³⁷².

Rusya'nın Kıbrıs Rum Kesimi ile SSCB döneminde AKEL üzerinde kurduğu bağın ötesinde Ortodoks inancı GKRY ile Rusya arasındaki bir başka ilişki köprüsüdür. Makarios dahi ideolojik olarak hiçbir suretle kendini yakın hissetmemiş olsa da sıkıştığı dönemler SSCB'den yardım talep etmekten çekinmemiştir. 1964'de Türk jetlerinin bombardımanı sonrasında SSCB'nin kapısını çaldıysa da istediği desteği alamamıştır³⁷³. Ancak askeri anlamda silah iki ülke arasında silah ticareti her zaman sürmüştür. 1996 yılında yaşanan S-300 füze krizi silah alışverişinin boyutunu gözler önüne sermiştir. 600 milyon dolarlık maliyeti ve saatte 600 kmlik hızı ise dikkat çeken ve Türkiye tarafından doğrudan tehdit olarak algılanan füzeler Rusya'nın doğrudan sebep olduğu

³⁶⁹ KANTARCI (Ed.) s.28

³⁷⁰ <http://www.msnbentv.com.tr/news/435743.asp> (05 Nisan 2008)

³⁷¹ KANTARCI (Ed.) s.108

³⁷² KANTARCI (Ed.) s. 105-107

³⁷³ AN s.93

bir gerginlik olarak ada tarihindeki yerini almıştır. Rusya'nın gerginlik yaratmayı göze alarak yaptığı bu hamle Genel Kurmay Başkanlığınca hazırlanan bir raporda NATO'nun Doğu Avrupa'daki genişleme girişimlerine karşı bir misilleme olarak yorumlanmıştır³⁷⁴.

İdeolojik, askeri ve dinsel ilişki ağının ötesinde ekonomik olarak iki ülke arasında çifte vergilendirmeyi önleyici anlaşma yapılmış olması, GKRY'de yirmi bin civarında Rus kaynaklı off shore firmasının faaliyet göstermesi³⁷⁵ ilişkilerin ağının içiçeliğinin göstergesidir.

2008 yılı başında gerçekleştirilen seçimler sonucunda Rum kesiminde Cumhurbaşkanlığına oturan Hristofayas'ın partisi AKEL'in Rusya ile olan tarihsel ilişkileri, Rusya'nın geçmişte olduğundan daha fazla konuya müdahil olmasını kolaylaştıracaktır. Rusya ile Türk tarafının fazla örtüşükleri noktası ise soruna AB üzerinden değil BM üzerinden çözüm bulunması gerektiği anlayışıdır. Mevcut statüko Rusya'yı da çok rahatsız etmemektedir. Rusya ancak kendisi dışlanarak yapılan girişimlerden rahatsızlık duymaktadır. Tek başına inisiyatif almak gibi bir kaygısı olmamıştır. AKEL'in yeni iktidar döneminde geçmiş çizgisinden farklı bir politika izleyerek bu parti ile olan bağları üzerinden yeni bir arayışa yönelmesi durumunda ise ABD'nin dengeleyici aktör olarak öne çıkması kuvvetle muhtemeldir. Rusya ABD gibi daha serbest bir hareket alnına sahipken üyeleri arasında Yunanistan ve GKRY bulunan AB'nin hareket kabiliyeti iki üyesinin tutumları ile kısıtlıdır.

5.6. AB VE KIBRIS

AB ülkeleri ihtiyaçları olan Petrolün %80'ine yakınını Ortadoğu ülkelerinden temin etmekte ve bununda önemli bir bölümü Akdeniz havzası üzerinden Avrupa'ya taşınmaktadır. Birliğin gerek ihtiyacı olan enerjiyi güvenceye alabilmesi için gerekse politik arenadaki gücünü arttırabilmesi için Akdeniz üzerinde bayrağını dalgalandırabilmesi önemlidir³⁷⁶. Bunun içindir ki Malta ve Kıbrıs Akdeniz üzerinde Birliğin kaleleri olarak öneme sahiptir. 20. Yüzyılın başında İngitere'nin tek başına

³⁷⁴ Kemal YURTERİ "Rusya Akdeniz'e Mevzileniyor" Yeni Yüzyıl Gazetesi 18 Eylül 1997

³⁷⁵ KANTARCI (Ed.) s. 110.-111

³⁷⁶ KANTARCI(Ed.) s.29

sahip olduğu Cebeli Tarık, Malta ve Kıbrıs hattına artık Avrupa Birliği egemen olmuştur. AB için elde edilen kontrol alanın bedeli ise sorunlu bir ülke olarak Kıbrıs'ı bünyesine katması olmuştur. Böylece Avrupa Birliği bağlı bağına bir sorun ithal etmiş oluyordu.

Kıbrıs sorunu ortaya çıktığında henüz Avrupa Birliğinden söz etmek mümkün değildi. Birliğin temellerini oluşturun andlaşmalar henüz yeni imzalanmıştı. Türkiye ve Yunanistan'da bir yandan Kıbrıs konusunda mücadele içindeyken öte yandan Avrupa bünyesinde kurulan ortaklıkların parçası olmak için başvurdular. Kıbrıs Türkler ve Rumlarda adalarının ekonomik gelecekleri için Avrupa Ekonomik Topluluğu ile işbirliğini zaruri görüyorlar aralarındaki tüm sorunlara rağmen AET başvurusu konusunda fikir birliği içindeydiler. Avrupa devletleri ise adada yaşananlara çok da ilgili gzkmyorlardı. Soğuk Savaş döneminin güvenlik kaygıları önceliği nedeniyle İngiltere'nin bile çözüm için etkin olmadığı bir dönemde diğer Avrupa ülkelerini daha da çekimser kılıyordu. Batı Avrupa için NATO içinde bir çatışma yaşanmaması ve SSCB'nin kışkırtılmaması öncelikli endişe kaynağı idi. Bundan ötürü 1974 hareketine Avrupa lkelerinin en sert yaptırımını kararlaştırdıkları 5000 tonluk gıda yardımını askıya almak ve tarafları kışkırtıcı eylemlerinden vazgeçmemeleri halinde Avrupa ile ilişkilerinin zarar göreceği konusunda uyarmak olmuřtur³⁷⁷. 1983'de KKTC ilan edildiğinde, 1985'de KKTC Cumhurbaşkanlığı seçimi ile birlikte Anayasa referandumu yapıldığında da dönemin Avrupa Topluluklarına ye devletler adına yapılan açıklamada Adanın kuzeyindeki anılan gelişmeler eleştirilmiş ve BM kararlarının desteklendiği aıklanmıřtır³⁷⁸.

1981'den sonra Avrupa Toplulukları içerisinde yer alan Yunanistan, Kıbrıs konusunda siyasal anlamda istediği kuvvette destek bulamasa da Kıbrıs ve Avrupa Toplulukları arasındaki ekonomik ilişkileri geliştirilmesi konusunda başarılı olmuştur. 1983'de "Kıbrıs Cumhuriyeti" ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında imzalanan ek protokolle Rumlara bir takım ekonomik ayrıcalıklar tanınmış, 1987'de ise Gümrük Birliği anlaşması imzalanmış bu sayede "Kıbrıs Cumhuriyeti" Avrupa Toplulukları ile

³⁷⁷ KÜRKÇÜGİL(Der.) s.150

³⁷⁸ KÜRKÇÜGİL (Der.) s.152

ilişkide olan en ayrıcalıklı ülke konumuna gelmiştir³⁷⁹. Aynı yıl Türkiye AET'ye tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Türkiye'nin tam üyelik başvurusu sonrasında Topluluk organlarının Kıbrıs sorununu daha fazla dile getirdiklerini görmekteyiz. Türkiye'nin üyelik başvurusuna 1989'da görüş bildiren Komisyon ilk kez Kıbrıs Sorununun Türkiye'nin Toplulukla ilişkilerini olumsuz etkilediğini dile getirmiştir. Aynı yıl içerisinde Avrupa Parlamentosu Başkanı adadan Türk işgalinin sona ermesinin ilişkilerin normalleşmesi için şart olduğunu ifade etmiştir³⁸⁰. 1993'de Rum Kesiminin üyeliği için görüş bildiren Komisyon ise Ada'nın Avrupa Birliği müktesebatına uyumunda sorun olmadığı yönünde görüş belirterek anlaşmayı engelleyen taraf olarak Türkiye'yi işaret etmiştir³⁸¹.

13 Aralık 1995'de Türkiye ile Gümrük Birliği kararını onaylayan Avrupa Parlamentosu aynı gün aldığı bir diğer kararı ile “ *Türk Hükümeti..... İşgal altında tuttuğu Kıbrıs topraklarından çekilmelidir*³⁸²” diyordu . Türkiye'ye adaylık statüsünün tanındığı 1999 Helsinki zirvesinden iki ay sonra 10 Şubat 2000 de Avrupa Parlamentosu aldığı bir diğer kararla “*Türkiye Kıbrıs Cumhuriyeti topraklarının %37'sini yasadışı bir biçimde işgal etmektedir*³⁸³” demiştir. 2004'de Kıbrıs'ın tamamını temsile GKRY AB üyesi olduğunda ise anılan kararlara göre Türkiye AB topraklarında işgalci konuma düşüyordu.

Türkiye Avrupa Topluluklarına tam üyelik başvurusunda bulunduktan iki yıl sonra GKRY'e Kıbrıs adına başvuruda bulunmuştur. Türkiye'nin üyeliğinin önünde en önemli engel olarak görülen Yunanistan Rum kesiminin üyeliği için yol gösterici rolünü üstlenmiştir. Maastirciht Zirvesi ekonomik ortaklığın çok ötesinde ortak Avrupa idealinin çatısını oluşturan AB Kıbrıs sorununda da daha fazla sahne alır olmuştur. Türkiye ile ilişkiler Kıbrıs sorununa endeksli seyretmiş Türkiye ile Gümrük Birliği kurulduğunda Rum kesimine AB'nin kapıları açılmıştır. İronik bir şekilde Türkiye ile ilişkilerde atılan her adım Rum kesimini üyeliğe taşımıştır. 2004 'e Annan Planın referandum sürecine Avrupa Birliği açıkça taraf olmuş ve iki tarafta da evet oylarını

³⁷⁹ KÜRKCÜGİL (Der.) s.155

³⁸⁰ KÜRKCÜGİL (Der.) s.156

³⁸¹ KÜRKCÜGİL(Der.)s.160

³⁸² ÜLGER ,EFEGİL (Ed.) s.145

³⁸³ ÜLGER, EFEGİL (Ed.) s.149

desteklemiştir. 2001 yılında Rum Kesiminin Temsilciler Meclisinde konuşan Avrupa Komisyonu Başkanı Romana Prodi AB'nin BM Genel Sekreteri ve temsilcisinin çalışmalarına tam destek verdiğini ifade etmiştir³⁸⁴. Ne var ki Rum kesimi Plana hayır dediği halde AB üyesi olduğunda Birlik yaşadığı hayal kırıklığını gizlememiştir. Referandum sonrası Türk tarafının tutumunun ödüllendirilmesi yönünde ekonomik anlamda birçok vaatler verildiyse de geçen süre zarfında bunlar yerine getirilmemiştir. AB'nin Kıbrıs'a müdahaleleri Türkiye'nin üyelik süreci üzerinden gerçekleşmektedir. Rumların üyeliği ile sorunu içselleştiren AB soruna bağlı olarak Türkiye ile tam üyelik müzakerelerinde 8 başlığı askıya almıştır.

Zaman içerisinde ekonomik örgütlenmelerin ötesinde siyasi birliktelik olma yönünde ilerleyen ve Avrupa Birliği evrim süreci içerisinde önce Kıbrıs sorununun tüm tarafları aynı potaya dahil olma yönünde irade beyan etmiştir. İngiltere'nin üyeliği ile başlayan bu eğilimin son halkası Rum kesiminin üyeliği Türk kesiminin ise Referandumda verdiği evet oyuyla ortaya koyduğu niyet beyanıdır. Avrupa Birliği ise çözüm için tercihini Annan Planını destekleyerek ortaya koymuş ancak bu plan başarısız olduğunda bir alternatif geliştirememiştir. Türkiye'nin üyelik müzakerelerinde yaşanan sorunları aşmak adına birliğin zirve dönemlerinde konu bazlı çeşitli öneriler ortaya konsada AB bütünsel bir çözüm perspektifi ortaya koymaktan uzaktır. Birliğin kimi üyeleri Yunanistan ve Rum kesiminin tutumlarını eleştirse de sonuçta bütünlük içerisinde hareket etmektedirler. Geline nokta AB Türkiye için bir hedefse Kıbrıs bu hedefe giden yolda kritik yol ayrımlarından biridir. 1974'de İngiliz Dışişleri Bakanı Calaghan'ın Türkiye Dışişleri Bakanı Turan Güneş'e söylediği "*Bugün Kıbrıs sizin esiriniz olabilir sayın Güneş fakat gün gelecek siz onun esiri olacaksınız*"³⁸⁵ öngörüsü bir anlamda doğrulanmıştır.

5.7. İSLAM ÜLKELERİ, DİĞER ÜLKELER VE KIBRIS

Henüz Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmadan önce 1955 yılında Endonezya'nın Bandung kentinde 29 Asya ve Afrika ülkesinin katılımıyla gerçekleşen ve Bağlantısızlar Hareketinin temel ilkelerinin belirlendiği konferansın gözlemcilerinden biride Rum

³⁸⁴ HASGÜLER-İNATÇI (Ed.) s.172

³⁸⁵ HAKKI s.144

Toplum lideri Makarios olmuştur. Makarios konferans boyunca İngiliz Sömürge idaresine karşı sürdürdüğü mücadeleye destek aramıştır. 1955’de kurulan ilişkiler Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduktan sonrada sürmüştür. 1964’de adada toplumlar arası çatışmalar başladığında Kahire’de gerçekleşen Bağlantısızlar Zirvesinde Makarios’un ilişki diplomasisi sonuç vermiş ve Rum tezlerini destekler kararlar alınmıştır.1974 harekati sonrasında da BM Genel Kurulunca alınan 3212 sayılı kararın hazırlayıcısı da bağlantısız ülkeler olan Cezayir, Guyana, Hindistan ve Yugoslavya’dır. Bundan sonra gerçekleşen her Bağlantısız ülkeler toplantısında Rum’lar politikalarına destek bulmayı başarmıştır. Nihayet 5-10 Eylül 1988 tarihinde yapılan dokuzuncu Bağlantısız Ülkeler Dışişleri Bakanları toplantısında 92 ülkenin temsilcisine ev sahipliği yapan³⁸⁶. GKRY bağlantısızlar hareketiyle olan ilişkilerini başarılı yöneterek bu ülkelerin soruna Rum politikalarına yakın bakış açısıyla yaklaşmalarını sağlamıştır. Bağlantısız ülkeler içerisinde yer alan İslam ülkeleri ise genel anlamda KKTC ile bir dayanışma sergilememişlerdir. Hatta Mısır’ın Rum yönetimi ile özel ilişkilerinin olduğu, 1964’de Türk Hava Kuvvetlerinin bombardımanı sonrası SSCB’den istediği desteği alamayan Makarios’un Mısır’ın kapısını çaldığı biline bir gerçektir³⁸⁷. 1997’de yaşanan S-300 krizinde de Rusya tarafından Rum yönetimine Boğazlar üzerinden gönderilen füze parçaları Mısır tarafından sahiplenilerek Rum Yönetimine destek verilmiştir³⁸⁸.

İslam ülkelerinin örgütsel olarak Kıbrıs’a verdikleri en büyük destek 14-16 Haziran 2004 tarihleri arasında İstanbul’da gerçekleştirilen İslam Konferansı Örgütünün Dış İşleri Bakanları Konferansı’nda KKTC’yi Annan Planındaki adıyla “Kıbrıs Türk Devleti” olarak anmaya başlaması olmuştur. Konferans sonunda yayımlanan Deklarasyonun 9.paragrafında da Kıbrıs Türklerine uygulanan haksız tecridin son erdirilmesi için çaba sarf edilmesi kararlaştırıldığı açıklanmıştır³⁸⁹. Ne var ki bu destek de lafzi anlamın ötesine geçememiştir.

³⁸⁶ AN s.172-177

³⁸⁷ AN s.93

³⁸⁸ Bilal ÇETİN “Füzeler Geçti Mısır Sahiplendi “ Yeni Yüzyıl 2 Eylül 1997

³⁸⁹ KANTARCI (Ed.) s.114

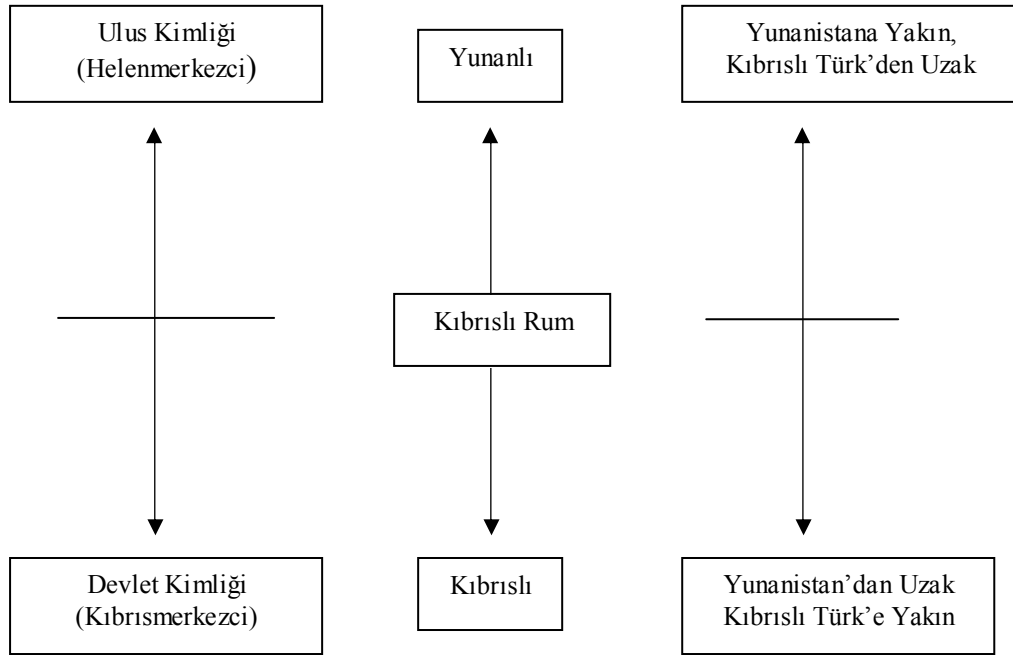
SONUÇ

Uluslararası ilişkiler çalışmaları tariflenirken bu alanın “interdisipliner” yapısı mutlak suretle vurgulanması gerekmektedir. Farklı bilimsel çalışma alanlarının tek bir havuzda toplanarak yapılan analizler sonucu ortaya her zaman somut sonuçlar çıkmayabilir. Bu çalışmanın ana unsuru olan “Kıbrıs” tarihsel, hukuksal, ekonomik, siyasal bir çok perspektiften incelendiğinde dahi sonuçta hep bir eksikliğin hissedilmesi kaçınılmazdır. Bunun temel nedeni uluslar arası ilişkilerin dinamik yapısı olarak basit bir nedene dayandırılabilmesi gibi, ilk cümlede ifade edilen interdisipliner yapının çalışmanın odak alanını genişletiyor olması ile de mazaretlendirilebilir. Kıbrıs üzerinde yaşayan halklar varlıklarını ve hak iddialarını tarihsel temellere dayandırırken, Nasrettin Hoca misali her iki tarafında savlarını haklı temellere dayandırıyor olması mümkündür. Ne var ki bir toplum diğerini haklı bulduğunda kendi haklarından feragat etmek zorunda kalacaksa karşılıklı bir hak veriş mümkün gözükmemektedir.

Bu çalışmanın araştırma aşamasında görülmüştür ki gerek Türk toplumu gerekse Rum toplumu adadaki varlıklarını mümkün olduğunca geçmişe dayandırmak gayretindedirler. Oysa ki ada bir toplum olarak var olmak başlangıç anı dikkate alınmaksızın da toplumları hak sahibi kılmak için yeter nedendir. Keza Kıbrıslı Türklere, Rumlarda adaya coğrafi anlamda bir aidiyetle bağlanacak kadar köklü bir geçmişe sahiptir. Çatışma bu coğrafi aidiyetten ayrı olarak etnik aidiyet farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Nicos Peristianis. “Kıbrıs Milliyetçiliği, İkili Kimlik ve Politikalar” başlıklı makalesinde Kıbrıslı Rumlar Helenizm’e aidiyetleri ile Kıbrıslı kimliğine olan aidiyetlerini araştırma verilerinden faydalanarak incelemiştir. Söz konusu makalenin sonuç kısmında ortaya koyduğu tablo Helen Kimliğinden uzaklaştıkça Kıbrıslılık kimliğine yaklaştığını, Kıbrıslılık Kimliğine yaklaştıkça da Kıbrıslı Türklere yaklaştığını ortaya koymaktadır³⁹⁰. Söz konusu makale ada halkının sahip olduğu ve kendisini ait olduğu iki kimlik üzerine inşa edilmiştir. Rum tarafı için Helen kimliği ile Kıbrıslılık arasında kurulan yapıya paralel Kimlik düzlemini Türk Tarafında da Türk ve Kıbrıslılık kimlikleri üzerine inşa etmek mümkündür Kıbrıs da ortak bir devlet kurmak ancak toplumun iki kesiminin Tablo beşte gösterilen okun Kıbrıslılık ucunda yoğunlaşma

³⁹⁰ PAPANAKIS, PERISTIANIS WELZ (Ed.) s.100-117

ile mümkündür. İki uçlu aidiyetlerde, okun bir ucu var olduğu müddetce uzlaşma bütünleşme çatısı altında değil ancak ortaklık anlayışı ile mümkündür. Söz konusu ortaklığın ömrü ise süreç içerisinde toplumsal kimliklerin yoğunlaşma noktaları ile doğru orantılıdır.

Tablo 5 : Kıbrıs'ta Aidiyetler³⁹¹

Ne var ki 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti “Kıbrıslı” kimliği gibi bir kaygı taşımadan uluslararası dengeler dikkate alınmak suretiyle oluşturulmuştur. 1960 anlaşmaları bir devlet yaratmıştı ancak bu devlet hiçbir koşulda ulus devlet niteliğinde değildi. Nitekim Makarios'da bunu açıkça ifade etmek suretiyle *ulusun devlete olan itirazının altını çiziyordu*³⁹². Kıbrıs Rum Toplumunda gerek modernleşmenin ve kimliksel gelişimin lokomotifini Kilise oldu. Kilisenin gücünü dengeleyebilecek kurumsal bir yapılanma olmadığından toplumsal dinamikleri Kıbrıs Ortodoks Kilisesi yönetti. Hal böyleyken Kilise tebaası olmayan bir toplulukla ortak bir kimlik inşası mümkün değildi. Öte yandan Kıbrıs Türk toplumunun modernleşme süreci ise Türkiye'nin de etkisiyle laik bir çizgide seyretti. Ortodoks kilisesi gibi yerel güçlü bir dinsel figür Türk tarafına hakim değildi. Bir taraf laisizimden beslenen bir toplumsal gelişim çizgisi izlerken diğer

³⁹¹ PAPADAKIS, PERISTIANIS, WELZ (Ed.) s.117

³⁹² KIZILYÜREK “Doğmamış Bir Devletin...” s.105

taraf teokratik kurumlara dayalı bir yol takip ediyor. İki farklı yolun herhangi bir noktada kesişmesi mümkün olmadığından ortak bir toplumsal bilinç oluşturulması olasılığı da olası değildi. Her iki toplumunda sahipleneceği ortak bir bilinç oluşmadığından nihai hedeflerinin de farklılaşması kaçınılmazdı. Rumlar zaten mücadelelerine Enosis sloganı ile başlamışken Türkler içinde nihai hedefin Kıbrıs Türk Devleti olduğu, altında TMT liderlerinden Rıza Vuruşken ve Rauf Denктаş'ın imzası olan 2 Mayıs 1968 tarihli raporda³⁹³ açıkça dile getirilmektedir. Rumlar zamanla Enosis'i arzulanan hedef olarak muhafaza ederken Kıbrıs Cumhuriyetini bir Rum cumhuriyeti olarak yaşatmayı gerçekçi hedef olarak benimsemişler ve bu hedef doğrultusunda hareket etmişlerdir. Türk tarafı ise Kıbrıs Türk Devleti hedefine 1983'de KKTC'yi ilan ederek ulaşmıştır. Ne var ki Türk toplumu içerisinde Devletleşme fikri konusunda farklı görüşlerin mevcut olduğu da bir gerçektir. 1981'de Kuzey Kıbrıs seçimlerini kazanan ve 1983'e kadar Başbakanlık yapan Toplumcu Kurtuluş Partisi Genel Başkanı Alpay Durduran'ın görev yaptığı süre zarfında Denктаş'ın bağımsızlık ilanı düşüncesine karşı çıktığı ileri sürülmektedir³⁹⁴. Bu karşı çıkış Kıbrıs'taki Türk toplumunun devletleşme konusunda en üst düzeyde yaşadığı görüş farklılığını ortaya koymaktadır. Bir diğer iddia Denктаş'ın bağımsızlık ilanını desteklemeyen partilerin parlamento dışında bırakılacağı şeklinde muhalifleri tehdit ettiğidir. Gelişmeleri öngören Kıbrıs Türk toplumu Başbakanı'nın da bu nedenle bağımsızlık ilanından bir hafta önce istifa ettiği öne sürülmektedir³⁹⁵. İçerdeki görüş farklılıkları perde arkasında bırakılmak suretiyle KKTC'nin ilanı bir konsensüsle dünyaya duyurulsa da Kıbrıs Türk'ünün devleti sadece Anadolu Türkü tarafından tanınmıştır.

1983'de adada fiilen iki devlet olmakla birlikte, Türkiye dışında hiçbir devlet tarafından tanınmayan KKTC 25 yıldır ayakta kalma mücadelesi vermektedir. Bu süre zarfında Kıbrıslı Rumlar tüm uluslararası platformda Kıbrıs adası üzerinde tanınan tek devlet olarak boy göstermiş, hızlı bir ekonomik gelişme ile Türk toplumu ile arasındaki ekonomik makası genişletmiştir. Yine de işleyen devlet mekanizması, demokratik yapısı ve iç hukuk düzeni ile KKTC bir devlet olarak olmasa da sorunun asli muhatabı olarak kabul görmeye devam etmektedir. Türk askeri bir çok uluslararası platformda işgalci

³⁹³ BATUR s.392

³⁹⁴ RICHMOND s.160

³⁹⁵ RICHMOND s.165

güç olarak nitelense de soruna ilgili tüm aktörler Kıbrıs Türkü'nün Türkiye Cumhuriyetinden bağımsız bir irade kudretine sahip olduğu, Türk toplumunun yetkilendirdiği otoriteleri muhatap kabul ederek benimsemişlerdir. Böyle bir fiili kabule rağmen zaman zaman gündeme gelen Türkiye ile KKTC'nin entegrasyonu tartışmalarının uluslararası kamuoyunda kafa karışıklığına yol açması kaçınılmazdır. Annan Planında Türklere önerilen Kurucu Devlet statüsü, Türk Toplumunun yıllardır sürdürdüğü mücadelenin kabulüne ilişkin olumlu bir gelişme olarak yorumlanabilir. Planda Genel Sekreterin öneri olarak yer alan ve Birleşmiş Milletler Belgesinin bir parçası haline gelen Kurucu devlet kavramı Türk tarafı için yeni bir üst çizgi olarak görülebilir. Ancak plandaki haliyle *KKTC devletinin varlığı ve geçerliliği ile örtüştürülmesi koşuluyla bir mana taşıyacaktır*³⁹⁶. KKTC ile Kurucu Devlet kavramını örtüştürmek mümkün müdür? Hukuken ve siyaseten bunun kabul görmesini beklemek iyimserlik olur kanaatindeyim. Ancak bundan sonra Kıbrıs Türkü'nün bağımsız devletten geriye atabileceği adım sadece Kurucu Devlet statüsüdür. Bu statü ile parçası olacağı devletin yapısını ise zaman gösterecektir. Öngörülmesi muhtemel tek şey son aşamanın üniter bir devlet uzlaşısı olamayacağıdır. Üniter devleti tartışma dışı bırakmamızın nedeni, adanın üniter devlet unsurlarının taşımadığının deneysel olarak test edilmiş olmasıdır. Her ne kadar Renan 1881'de Sorbonne Üniversitesinde yaptığı konuşmada ulusun ırk etnik kimlik, coğrafya, ekonomik çıkar, din gibi olgularla ilgili olmadığını, birlikte yaşama isteği ve iradesinin ulusun temelinde oluşunu söylese de³⁹⁷ Kıbrıs'ta bu nitelikte bir ulus bilincinin oluşması dahi ancak birlikte yaşama isteği ile mümkündür. Kıbrıs'a halklar birlikte yaşamayı ne şekilde algılamaktadır bu noktada önemli olan budur. Şöyle ki iki tarafında toplumsal hafızası korkularla doluyken iç içe yaşam kolay kabullenebilir bir gerçeklik olarak gözükmemektedir. Yan yana birlikte yaşama arzusu ise ulus olma sonucuna değil komşu olma sonuca ulaştırır. Yıllardır ayrı yaşamış toplumları ulus inşası gayesiyle zorunlu bir iççeliğe sürüklemek toplumsal ahengi bozularak çatışmaların yaşanmasına sebebiyet verebilir. Acı hikayelerle büyüyen toplumların böyle deneysel uygulamaları tekrar tekrar yaşama lüksü yoktur.

³⁹⁶ İNANÇ s.54

³⁹⁷ KIZILYÜREK "Doğmamış Bir Devletin..." s.25

Karl Deutsch klasikleşmiş çözümlemesinde “*Yurtseverlik aynı patria’da yani ülkede doğmuş ya da yaşayan bütün insanların çıkarının gözetme çabası isteği iken milliyetçilik, aynı natio’dan yani kitabi anlamda ortak bir atadan gelen ve ortak bir terbiye almış yani birbirini bütünleyen iletişim alışkanlıkları olan bir gruptan bütün insanların çıkarlarını gözetir. Yurtseverlik etnik kökenlerine bakmaksızın o gruptan aynı yerde oturanların hepsine hitap eder.*”³⁹⁸ Kıbrıs Cumhuriyeti kuruluş felsefesi yurtseverlik esasına göre iki toplum esasından hareketle bu toplumların çıkarlarını ön planda tutması kaçınılmaz olan idari ve siyasi bir yapılanma öngörmüştür. Kıbrıslılık esasından ayrı olarak salt Rum ve Türk ayrımına dayalı olarak geliştirilecek ve ortak devlet odaklı her türlü çözüm planı, siyaseten yurtseverlik/milliyetçilik ikilemini yaşamaya mahkumdur. Toplumsal farklılıkları yadsıyan bir plan ise Türk tarafının çoğunluk içinde erimesine neden olacağından kabulü mümkün gözükmemektedir. Federal çözüm ise ortak bir üst kimlik yerleştirilmezse ayrılığa giden yolun kabul görmüş başlangıcı olacaktır. Ayrılığın örgütsel alt yapısı ile iki kurucu devlet mekanizması ile hazırlanmış olacaktır.

Yapılan bu analizler ışığında Kıbrıs’ta devlet yapılanmalarını ve son tahlilde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetini ele alacak olursak, KKTC’nin mevcut haliyle dünyaca tanınan devlet olması olasılığı çok uzaktır. Kıbrıs’lı yazar Metin Münir bu uzak olasılığı “*Hiçbir ülke tanımıyor KKTC’yi ve daha önemlisi neden tanımayacak ? Çünkü hiçbir ülke “silahlı bir müdahale ile” bir “azınlığın” “bağımsız “ bir “devlet” haline getirilmesini kabul edemez. Çünkü bütün ülkelerde azınlıklar vardır. Hiçbir devlet KKTC’yi tanıyarak böyle bir emsal yaratılmasına izin vermek istemiyor*”³⁹⁹. Şeklinde değerlendirirken haksız değildir. Ancak şu var ki 1983’de KKTC ilan edilmemiş olsaydı dahi Türk tarafının Rum bünyesine dahil olmadan dünya ile entegrasyonu kolay olmayacaktı. KKTC bu nedenden ötürü bir sınır çizgisi olarak kabul edilebilir. Türk tarafı arzusunu net bir şekilde ortaya koymakla kalmamış her hangi bir şekilde kendisine sunulmayan bir seçeneği kendi seçeneği olarak işaretlemiştir. Bundan vazgeçmesi çözüm adına mümkün olmakla birlikte pazarlık masasına oturan politik

³⁹⁸ Maurizio VİROLİ “Vatan Aşkı” Ayrıntı Yayınları İstanbul 1997 s. 14 Aktaran KIZILYÜREK “Doğmamış Bir Devletin...” s.274

³⁹⁹ Metin MÜNİR “Yollara Beyaz Şeritleri Kim Çekiyor ?” NTVMAGAZİN Dergisi Aralık 1999 Yıllı Sayı 4 s..31

aktörlerin verebilecekleri taviz eşiği çok yüksek değildir. 1970’lerde toplum statüsünden azınlık statüsüne geçmeyi kabullenmek dahi uzak bir seçenekken Bağımsız Devlet statüsünden vazgeçilerek kabul edilecek tek statü Kurucu Devlet statüsüdür. BM belgelerinde bu ifadenin yer bulabilmesinin temelinde ise Kıbrıs Türkünün 25 yıllık devlet olma iddiası yatmaktadır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ALLISON, Graham T. – NIKOLAYDIS, Kalipso “Yunan Paradoksu” Çev. Bülent TANATAR Doğan Kitapçılık 1. Baskı Ekim 1999

AN, Ahmet “Kıbrıs Nereye Gidiyor” Everest Yayınları 2. Basım Nisan 2003

ARI, Tayyar “Uluslar arası İlişkiler Teorileri” Alfa Yayınları 4. Baskı 2006

ARIBOĞAN, Deniz Ülke “Uluslar arası İlişkiler Düşüncesi Tarihsel Gelişim” Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları 2007

ATAKOL, Kenan “Ayrılıklar Kalıcımı ? Kıbrıslı Türkler ve Rumlar” Toplumsal Dönüşüm Yayınları Birinci Basım Mart 2006

BAĞCI, Hüseyin “Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası” İmge 1990

BAL, İdris “21. Yüzyılda Türk Dış Politikası” Nobel Yayınları Ankara Ocak 2004

BARUTCU, Ecmel “ Hariciye Koridoru” 21.Yüzyıl Yayınları 1999

BATUR, Nur “Rauf Denктаş Yeniden Yaşasaydım” Doğan Kitap 2007

BOZKURT, Enver, DEMİREL, Havva “ BM ve AB Kapsamında Kıbrıs Sorunu” Nobel Yayınları Ocak 2004

CEYHAN, Haluk “KKTC Tarihsel Gelişim, Sosyo Ekonomik Durum, AT ile İlişkiler” İKV Yay. Haziran 1991

CLOGG, Richard “Modern Yunanistan Tarihi” İletişim Yayınları 1997 İstanbul

CRAWFORD, James “The Creation of States in International Law” Clarendon Pres 2006

FIRAT, Melek M. “1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu” Siyasal Kitabevi 1997

GENÇ Mehmet “BM ve Uzmanlık Örgütleri Mevzuatı I. Cilt” Ezgi Kitabevi Ocak 1999

GÖNLÜBOL, Mehmet “Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995) Siyasal Kitabevi 9.

GÜREL, Şükrü Sina “Tarihsel Boyut İçerisinde Türk Yunan İlişkileri 1821-1993” Ümit Yayınları 1. Baskı Eylül 1993

GÜREL, Şükrü Sina Kıbrıs Tarihi 1878 -1960 Kolonyalizm, Ulusculuk ve Uluslar arası Politika Kaynak Yayınları 1985

HAKKI, Murat Metin “Kıbrıs Çıkmazı” Emre Yayınları 2006

HASGÜLER, Mehmet – İNATÇI, Ümit “Kıbrıs’ın Turuncusu” ANKA Yayınları 2003

HERACLİDES, Aleksis “Yunanistan ve Doğudan Gelen Tehlike Türkiye” İletişim Yayınları, Çev. Mihail VASİLYADİS, Hercul MİLAS; 1. Baskı 2002

HITCHENS, Christopher “ Hostage To History Cyprus” Verso, 2002

İNANÇ, Gül “Büyükelçiler Anlatıyor Türk Diplomasisinde Kıbrıs (1970 -1991) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Birinci Baskı Mart 2007

İSMAİL, Sabahattin “150 Soruda Kıbrıs Sorunu” Kastaş Yayınevi Birinci Baskı Ağustos 1998

KANTARCI, Şenol KANTARCI “Kıbrıs Laboratuvarı” Alfa Akademi Basım Yayın 2005

KIZILYÜREK Niyazi “Doğmamış Bir Devletin Tarihi Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti” İletişim Yayınları 1. Baskı 2005 İstanbul

KIZILYÜREK, Niyazi “Glafkos Klerides Tarihten Güncelliğe Bir Kıbrıs Yolculuğu” İletişim Yayınları Birinci Baskı 2007 İstanbul

KİTSİKİS, Dimitri “Türk – Yunan İmparatorluğu” İletişim Yayınları 2. Baskı 1996

KOÇ, Süleyman “Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar” IQ Kültür Sanat Yayıncılık I. Baskı Mayıs 2005 İstanbul

KÜÇÜK, Dr.Fazıl “Mücadelemizin Görkemli Günleri” Yayına Hazırlayan Çiler İNCİRLİ Altay SAYIL Tarihsiz

KÜRKÇÜĞİL, Masis “Kıbrıs Dün ve Bugün” İthaki Yayınları 2003

MALLINSON, William “A Modern History Cyprus” İ.B Tauris & Co. Ltd.2005

MAVRATSAS, Kaysar V. “Elen Milliyetçiliğinin Kıbrıs’daki Yönleri” Galeri Kültür Yayınları 2000

MIRBAGHERI, Farid “Cyprus and International Peacemaking” C.Hurst & Co. 1998

NEJATIGİL, Z.M “Our Republic in Perspective” Tezel Ofset and Printing Nicosia 1985

O’MALLEY Brendan and CRAIG Ian “The Cyprus Conspiracy” I.B Tauris Publisher London-New York 2002

ORAN, Baskın “Türk Dış Politikası” Cilt 1 İletişim Yayınları 2005

PAPADAKİS , Yiannis, PERISTIANIS, Nicos, WELZ, Gisele “ Divided Cyprus” Indiana University Pres

PAZARCI, Hüseyin “Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap” Turhan Kitabevi Ankara 1998

PAZARCI, Hüseyin “Uluslararası Hukuk Dersleri III. Kitap “ Turhan Kitabevi İkinci Baskı Ocak 1997

RICHMOND, Oliver P.“Mediating in Cyprus, The Cypriot Communities an the United States” First Puplished in 1998 in Great Britain Frank Cass Publishers

SHAW, Malcolm N. “İnternational Law” Cambirdge University Press Fifth Edition 2003

SONYEL Salahi R. Cyprus The Destruction Of A Republic And It’s Aftermath British Documents 1960-1974, New Extended Edition, By Cyrep

SOYSAL, Mümtaz “ Aklını Kıbrıs’la Bozmak” Bilgi Yayınları 1995

ŞAFAKLI, Okan “KKTC’de Kamu Kesimi Dengesi ve Kamu Finansmanı Sorunları” Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi 2003

TAMÇELİK, Soyalp “AB Kıbrıs Rum Yönetimi Münasebetlerinin KKTC İktisadi, Siyasi, Hukuki Tesirleri” Nil Yay. İzmir 1997

TOLUNER Sevin “ Kıbrıs uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk” İstanbul Üniversitesi hukuk Fakültesi, Fakülteler Matbaası İstanbul 1977

UÇAROL Rıfat “ Siyasi Tarih 1989-2001” Der Yayınları 6. Basım 2006

UYGUN, Oktay “Federal Devlet Temel İlkeleri, Başlıca Kurumları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği” On İki Levha Yayıncılık A.Ş 3. Baskı Kasım 2007

ÜLGER, İrfan Kaya, EFEGİL, Ertan “AB ve Kıbrıs Bugünü ve Geleceği” Gündoğan Yayınları 2002

VOLKAN, Vamık – ITZKOWITZ, Norman “ Türkler ve Yunanlılar Çatışan Komşular” Bağlam Yayıncılık Mart 2002

WALTZ, Kenneth , QUESTER George H. “Uluslar arası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi” çev. Ersin ONULDURAN A.Ü SBF Basımevi 1982

WILLIAMS,Howard, WRIGHT, Moorhead, EVANS Tony,”Uluslar arası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme” Siyasal Kitabevi Ankara 1996

YAVUZALP Ercüment “ Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik” Bilgi Yayınevi 1993

SÜRELİ YAYINLAR

NTVMAGAZİN Dergisi Aralık 1999 Yılı Sayı 4

BAŞLAMIŞ Cenk “Yeltsin Meydan Okudu” Milliyet Gazetesi 11 Eylül 1997

HERSAN Özlem “Kıbrıs’ta Asker Arttırırız” Yeni Yüzyıl Gazetesi 12 Eylül 1997

YURTERİ Kemal “Rusya Akdeniz’e Mevzileniyor” Yeni Yüzyıl Gazetesi 18 Eylül 1997

ÇETİN Bilal, “Füzeler Geçti Mısır Sahiplendi” Yeni Yüzyıl 2 Eylül 1997

Hürriyet Gazetesi 17 Nisan 2006 “AB ile Liman Krizi İçin Üç Senaryo”

Radikal Gazetesi 7 Ekim 2006 “Fin Formülü Tren Kazasını Önleyebilecek mi ?” Erdal Güven

DİĞER BASILI KAYNAKLAR

Boğaziçi Üniversitesi – TÜSİAD Dış Politika Forumu “AB Müktesebatı Açısından Kıbrıs Tüzüğüne İzolasyonların Hafifletilmesiyle İlgili Gelişmeler” Gözden Geçirilmiş Yayın Temmuz 2004-

“TÜSİAD Kıbrıs Ekonomisi ve Yatırım Olanakları Semineri” 18 Nisan 2004 Oktay VARLIER

KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi Tarihsiz

WEB TABANLI KAYNAKLAR

Encyclopedia Britanica <http://www.britannica.com/eb/article-33830/Cyprus> (30 Temmuz 2007)

Fortis Bank Country Report Emerging Economies CYPRUS
<http://intranet.fortis.com> (25 Nisan 2007)

Güzin BAYAR “KKTC Ekonomisinin Durumu ve Kalkınma Önerileri”
www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGİOCAK2003/kkctc.htm.104k (21 Mart 2008)

<http://www.cm.gov.nc.tr/index/meclistarih/mectar.htm> (11 Mart 2008)

<http://www.cm.gov.nc.tr/index/vekil.htm> (11 Mart 2007)

http://www.cnnturk.com/arama/haber_detay.asp?PID=00319&haberID=127074 (03 Şubat 2008)

<http://www.cyprus.gov.cy/portal/portal.nsf/All/9E78C19E842F1DD9C2256ED60038B3BA?OpenDocument> (25 Temmuz 2007)

<http://www.devplan.org/birinci%20bolum.pdf> (20 Mart 2008)

http://www.kibrisgazetesi.com/index.php/cat/2/col/84/art/4576/PageName/lc_Haberler (18 Mart 2008)

http://www.kibrispostasi.com/index.php/cat/1/col/26/art/1123/PageName/KIBRIS_POSTASI_GAZETES%DD_-_KIBRIS_HABERLER%DD (18 Mart 2008)

<http://www.kktcbasbakanlik.org/> (11 Mart 2008)

<http://www.kktcmb.trnc.net/> (20 Mart 2008)

<http://www.mahkemeler.net/mahkeme-web-t/cgi-bin/index.asp> (11 Mart 2008)

<http://www.mebnet.net/> (22 Mart 2008)

http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Kibris/Kibrissongelismeler082002.htm (18 Aralık 2007)

<http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/83EAFBAD8D4E3F24C22572330036719D?OpenDocument&sub=2&e=> (22 Mart 2008)

http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/populationcondition_en/populationcondition_en?OpenDocument&sub=2&e= (18 Mart 2008)

<http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5376.htm> (18 Mart 2008)

<http://www.trncpio.org/index.asp?page=62> (18 Mart 2008)

International Crisis Group <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=4003&l=1> (15 Aralık 2007)

J.F. Daniels, E. Masson, O. Masson, T.B. Mitford & I. Nicolaou “The PASP Data Base for the Use of Scripts on Cyprus*”

<http://paspserver.class.utexas.edu/cyprus/intro.html> (27 Temmuz 2007)

Labour Force Survey 2005

http://epp.eurostat.ec.eu.int/pls/portal/docs/PAGE/PGP_PRD_CAT_PREREL/PGE_CAT_PREREL_YEAR_2006/PGE_CAT_PREREL_YEAR_2006_MONTH_09/3-11092006-EN-AP.PDF (20 Mart 2008)